

**ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

Mál nr. 1/2008

**Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár
ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal**

19. júní 2009

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	4
2	MÁLSMÆÐFERÐ	5
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	5
2.2	Vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), tekið til umfjöllunar.....	5
2.3	Lýstar kröfur og kynning	6
2.4	Mál nr. 1/2008, Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal	7
3	KRÖFUGERÐ	9
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	9
3.2	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár.....	9
3.3	Kröfur Rósu Árnadóttur o.fl. vegna Almennings	10
3.4	Kröfur eigenda Munkapverár, Stóra-Hamars I og II, Rifkelsstaða I og II og Ánastaða.....	10
3.5	Kröfur Jósefs Guðbjarts Kristjánssonar vegna Möðruvallaafréttar	10
3.5.1	Kröfur eigenda Helgastaða, Kálfagerði og Hríshóls vegna afnotaréttar á Möðruvallaafrétti	11
3.6	Kröfur Braga Steingrímssonar og Smára Steingrímssonar vegna Æsustaðatungna	11
3.7	Kröfur Ingibjargar Bjarnadóttur vegna Núpufellsdals.....	11
3.8	Kröfur Valgarðs Snæbjörnssonar vegna Þormódsstaðadals	12
3.9	Kröfur Aðalsteins Bjarnasonar vegna Tjarna	12
3.10	Kröfur Karls Friðriks Karlssonar og Sigríðar Jóhannsdóttur vegna Hóla ...	13
3.10.1	Kröfur Elísabetar Sigurðardóttur og Gests Páls Júlíussonar vegna Jórunnarstaðatungna	13
3.10.2	Kröfur eigenda Nýjabæjar í Eyjafjarðarsveit vegna upprekstrarlands á Hólaafrétt	14
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	16
4.1	Inngangur	16
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	16
4.3	Vettvangsferð	17
4.4	Skýrslutökur	17
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	18
5.1	Landnám og saga	18
5.2	Sveitarmörk	19
5.3	Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár	20
5.3.1	Hrafnagil	25
5.4	Almenningur	29
5.4.1	Helgársel vegna Almennings	31
5.5	Möðruvellir	33
5.5.1	Helgastaðir	40
5.5.2	Kálfagerði	40
5.5.3	Hríshóll (áður Fjósakot).....	41
5.6	Æsustaðir og Æsustaðatungur.....	42
5.7	Núpufell/Gnúpufell og Núpufellsdalur	44
5.8	Þormódsstaðir og Þormódsstaðasel.....	49
5.8.1	Þormódsstaðir	49
5.8.2	Þormódsstaðasel.....	51
5.9	Tjarnir	52

5.10	Hólar og Hólaafréttur	55
5.10.1	Jórunnarstaðir og Jórunnarstaðatungur (Torfur)	60
5.10.2	Nýibær vegna Hólaafréttar	62
5.11	Afréttir og afréttarnot	62
5.11.1	Almennt	62
5.11.2	Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár	68
5.11.3	Almenningur	68
5.11.4	Dalirnir	69
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	72
6.1	Efnisskipan og sameiginleg atriði	72
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	72
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	72
6.2	Landnám	73
6.3	Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár	74
6.3.1	Inngangur	74
6.3.2	Sjónarmið aðila	74
6.3.3	Niðurstaða	76
6.4	Almenningur í Öngulsstaðahreppi	84
6.4.1	Inngangur	84
6.4.2	Sjónarmið aðila	84
6.4.3	Niðurstaða	86
6.5	Afréttarlönd Munkaþverár, Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II og Ánastaða.....	91
6.6	Möðruvallafréttur	92
6.6.1	Inngangur	92
6.6.2	Sjónarmið aðila	93
6.6.3	Niðurstaða	94
6.7	Æsustaðatungur	103
6.7.1	Inngangur	103
6.7.2	Sjónarmið aðila	104
6.7.3	Niðurstaða	105
6.8	Núpufellsdalur.....	108
6.8.1	Inngangur	108
6.8.2	Sjónarmið aðila	109
6.8.3	Niðurstaða	110
6.9	Þormóðsstaðasel.....	114
6.9.1	Inngangur	114
6.9.2	Sjónarmið aðila	114
6.9.3	Niðurstaða	116
6.10	Tjarnir	120
6.10.1	Inngangur	120
6.10.2	Sjónarmið aðila	121
6.10.3	Niðurstaða	122
6.11	Hólaafréttur og Jórunnarstaðatungur	125
6.11.1	Inngangur	125
6.11.2	Sjónarmið aðila	125
6.11.3	Niðurstaða	127
6.12	Um málskostnað.....	136
7	ÚRSKURÐARORÐ	138

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 19. júní 2009 er tekið fyrir mál nr. 1/2008, Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Sif Guðjónsdóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna Þjóðlendna.

(Andri Árnason hrl.)

Rósa Árnadóttir og fleiri vegna Almennings.

Ágúst Ásgrímsson og fleiri vegna Ánastaða.

Karl F. Karlsson og Sigríður Jóhannsdóttir vegna Hóla.

Elísabet Sigurðardóttir og Gestur P. Júlíusson vegna Jórunnarstaðatungna.

Atli Hörður Bjarnason vegna Rifkelsstaða I.

Gunnar Jónasson vegna Rifkelsstaða II.

Aðalsteinn Bjarnason vegna Tjarna.

Daníel Guðmundsson og fleiri vegna Helgastaða, Kálfagerðis og Hríshóls.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Jósef G. Kristjánsson vegna Möðruvallaafréttar.

(Gunnar Sólnes hrl.)

Ingibjörg Bjarnadóttir vegna Núpufellsdals.

Anna A. Guðmundsdóttir vegna Munkaþverár.

Bogi Þórhallsson og fleiri vegna Stóra-Hamars I.

Guðrún S. Eiríksdóttir vegna Stóra-Hamars II.

Valgarður Snæbjörnsson vegna Þormóðsstaðasels.

Bragi Steingrímsson og Smári Steingrímsson vegna Æsustaðatungna.

Óskar Hlíðberg Kristjánsson og Rósa María Tryggvadóttir vegna Nýjabæjar.

(Ólafur Björnsson hrl.)

Þingeyjarsveit vegna vestanverðs Bleiksmýrardals.

(Sigurður Jónsson hrl.)

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 29. mars 2007, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á vestanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjöunda í röðinni hjá óbyggðanefnd, var Eyjafjarðarsýsla öll, Skagafjarðarsýsla öll og Austur-Húnavatnssýsla austan Blöndu, auk Hofsjökuls. Í bréfi óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3. október 2007, var vísað til nýlegra dóma og úrskurða og þeirri fyrirspurn komið á framfæri hvort kröfugerð ríkisins myndi að meira eða minna leyti byggja á sambærilegum málsgrundvelli og í tilvikum Esju og Smjörfjalla. Væri það mat fjármálaráðherra taldi óbyggðanefnd óhjákvæmilegt að fresta umfjöllun um viðkomandi hluta af svæði 7 þar til umrædd afstaða dómstóla lægi fyrir. Í kjölfarið var þess farið á leit fyrir hönd fjármálaráðherra að umfjöllun um svæði 7 yrði skipt þannig að einungis syðri hluti svæðisins yrði til meðferðar nú. Óbyggðanefnd féllst á þessa beiðni fjármálaráðherra með bréfi, dags. 28. desember 2007. Landsvæði það sem til umfjöllunar er eftir þessa breytingu er nefnt vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A). Nyrðri hluti hins upphaflega svæðis nefnist nú vestanvert Norðurland, nyrðri hluti (7B).

Landsvæðið vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), afmarkast svo: Norðurmörk fylgja norðurmörkum fyrrum Bólstaðarhlíðarhrepps og Seyluhrepps, Norðurá og Norðurárdal, Öxnadalsheiði og Öxnadalsá þar til hún fellur í Hörgá og Hörgá til ósa. Austurmörk miðast við Fnjóská frá ósum þar til hún sker sveitarfélagamörk Eyjafjarðarsveitar að austan. Þeim mörkum er fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl. Suðurmörk fylgja suðurmörkum Eyjafjarðarsveitar og suðurjaðri Hofsjökuls, þar sem jafnframt eru norðurmörk svæða 1 og 3 hjá óbyggðanefnd.

Vesturmörk miðast við Blöndu, frá norðurmörkum fyrrum Bólstaðarhlíðarhrepps til upptaka í Blöndujökli í Hofsjökli.

Fjármálaráðherra var upphaflega veittur frestur til 31. desember 2007 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrisvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Húnavatnshrepps, Blönduósbæjar, Sveitarfélagsins Skagastrandar, Skagabyggðar, Sveitarfélagsins Skagafjarðar, Akrahrepps, Fjallabyggðar, Dalvíkurbyggðar, Arnarneshrepps, Hörgárbyggðar, Akureyrarkaupstaðar, Eyjafjarðarsveitar, Svalbarðsstrandarhrepps, Grýtubakkahrepps og Þingeyjarsveitar, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 28. febrúar 2008 og síðar til 14. mars sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á vestanverðu Norðurlandi, syðri hluta, bárust 14. mars 2008. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 28. mars 2008, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Í apríl 2008 barst óbyggðanefnd leiðrétting fjármálaráðherra á þeirri afmörkun umfjöllunarsvæðis sem fram kom í kröfulýsingunni 14. mars en þjóðlendukröfusvæðið stóð óbreytt. Tilkynning um hina leiðréttu afmörkun var birt í Lögbirtingarblaðinu 30. apríl 2008. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 30. júní 2008. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Sauðárkróki, Blönduósi, Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík (aðeins mál nr. 1/2008), Sauðárkróki, Blönduósi og á Akureyri, frá 18. júlí til og með 18. ágúst 2008, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 25. ágúst 2008. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í tveimur hlutum og þrjár kröfulýsingar vegna jarðeigna

ríkisins. Á móti bárust 107 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 1/2008, Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2008, Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal; mál nr. 2/2008, Eyjafjarðarsveit vestan Eyjafjarðarár; mál nr. 3/2008, Hörgárbyggð austan Öxnadalsár; mál nr. 4/2008, Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár, og mál nr. 5/2008, Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár, ásamt Hofsjökli.

Mál nr. 1/2008 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 25. ágúst 2008. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipaði í málinu þeir Karl Axelsson, formaður, Allan V. Magnússon og Sif Guðjónsdóttir. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á landsvæði á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því atriði. Einnig var gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Loks var farið yfir fyrirkomulag vettvangsferðar.

Við aðra fyrirtöku, 31. ágúst til 1. september 2008, var vettvangur málsins skoðaður, sjá nánar í kafla 4.3. Þá var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Í greinargerðinni komu fram breytingar á þjóðlendukröfu ríkisins sem leiddu til þess að ágreiningssvæðum og gagnaðilum fækkaði umtalsvert.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 16. september 2008, var farið yfir lista vegna þeirra jarða og landsvæða sem fallið höfðu utan þjóðlendukröfulínu eða innan hennar, samkvæmt afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á korti. Þá var gagnaðilum veittur frestur til 13. október 2008 til skila á greinargerðum. Við þetta tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 13. október 2008, voru lagðar fram greinargerðir af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins. Þá voru einnig lögð fram frekari gögn.

Við fimmtu fyrirtöku málsins, 10. nóvember 2008, var farið yfir fyrirkomulag aðalmeðferðar og lögð fram frekari gögn.

Aðalmeðferð fór fram 25. nóvember 2008 og fólst í skýrslutökum og munnlegum málflutningi, sjá nánar í kafla 4.4. Við málflutning kom m.a. fram að lögmenn teldu yfirleitt ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. Þjóðlendlaga, nr. 58/1998, fyrir utan þau svæði þar sem aðeins var ágreiningur um staðsetningu kennileita. Var málið tekið til úrskurðar að loknum málflutningi.

Loks var málið endurupptekið 5. júní 2009 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ²

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðis, sbr. meðfylgjandi kröfukort: „Upphafspunktur er þar sem Skarðsá fellur í Fnjóská (1). Þaðan er haldið til vesturs með Skarðsá, til suðurs með Skarðsárdal allt að upptökum Skarðsár (2). Þaðan til vesturs í hreppamörk (3). Þaðan til norðurs í Gönguskarð (4). Því fylgt að Þverá (5). Þverá að þeim stað þar sem Melrakkadalsá rennur í hana (6). Melrakkadalsá fylgt að upptökum (7). Þaðan beint til suðurs í upptök Mjadmár (8). Þaðan í upptök Sandár (9) en þaðan er Sandá fylgt í punkt þar sem hún fellur í Þormódsstaða (Núpá) (10). Þaðan er fylgt lýsingu Þormódsstaða til vesturs og suðurs í háfjall (miðfjall) (11). Þaðan er miðfjallinu fylgt til suðurs um Selfjall í Illaskarðshnjúk (12). Þaðan í Klaufá (13). Henni fylgt þar til hún rennur í Eyjafjarðará (14). Eyjafjarðará fylgt að Hafrárgljúfrum (15), sem er lokapunktur.“

Innan afmörkunar á þessu kröfusvæði er af hálfu ríkisins viðurkennt að sé afreittareign jarðanna Munkaþverár, Stóra-Hamars, Rifkelsstaða I og II og Ánastaða. Sjá nánari afmörkun á því svæði í kafla 6.5.

3.2 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Bleiksmýrardals vestan Fnjóskár og að heildarlandamerki séu þau sem greinir frá í landamerkjabréfi frá 1. apríl 1885: „Afreittarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, er allur sá hluti dalsins, er liggur fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá (1) og suður á Öreffi (2). Til vara er þess krafist að suðurlína Bleiksmýrardalslands verði dregin vestan Fnjóskár þannig að hún komi í ána á sama stað og þverlínan kemur í ána austan megin samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar frá 6. júní 2008, í málinu nr. 3/2007, vegna Bleiksmýrardals eystri 153212, þ.e. við sunnanverða Einstökutorfu.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja Bleiksmýrardals vestari sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

² Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna eftirtalinnna jarða: Bjarkar, Fellshlíðar, Finnastaða, Guðrúnarstaða, Halldórsstaða, Helgastaða, Hóls, Hríshóls, Jökuls, Kálfagerðis, Kommu, Kerhóls, Reykja, Sigtúns, Stekkjarflata, Uppsala ásamt hjáleigunni Klauf, Vatnsenda, Víðiness, Vökulands, Ytra- og Syðra-Laugalands og Öxnafellis. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa vegar leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendukröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum, enda hafa málsaðilar gert sátt um fullnaðargreiðslu á lögmannskostnaði. Það á þó ekki við um jörðina Björk og kemur hún því til umfjöllunar að því er varðar málskostnað. Þá var kröfum lýst vegna jarðanna Öngulsstaða og Bjargs sem liggja ekki á ágreiningssvæði í máli þessu. Framangreindar jarðir koma því ekki til frekari umfjöllunar í þessum úrskurði nema að því er varðar málskostnað.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3 Kröfur Rósu Árnadóttur o.fl. vegna Almennings

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Almennings í Öngulsstaðahreppi og að heildarlandamerki séu eftirfarandi: „Frá Þröskuldi í Gönguskarði sunnanverðu (punktur 1) og þaðan með Skarðslæk að ármótum við Þverá. (punktur 2). Þaðan með Þverá að ármótum við Melrakkadalsá (punktur 3) og með Melrakkadalsá að upptökum hennar (punktur 4). Milli punkta 1 og 4 ráða vatnaskil.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja Almennings sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4 Kröfur eigenda Munkaþverár, Stóra-Hamars I og II, Rifkelsstaða I og II og Ánastaða

Af hálfu eigenda jarðanna Munkaþverár, Stóra-Hamars I og II, Rifkelsstaða I og II og Ánastaða var í upphafi gerð krafa um eignarlönd á tilteknu svæði innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Við aðalmeðferð málsins gerðu aðilar sátt um að innan ágreiningssvæðisins væru afréttarlönd jarðanna. Í kafla 6.5 hér á eftir er gerð nánari grein fyrir afmörkun á þeim svæðum.

Þá gera eigendur fyrrnefndra jarða kröfu um málskostnað úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5 Kröfur Jósefs Guðbjarts Kristjánssonar vegna Möðruvallaafréttar

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi Möðruvallaafréttar eins og því er lýst í landamerkjabréfi frá 28. apríl 1886 og það er afmarkað á framlögðum uppdráttum: „Afréttarland á jörðin (þ.e. Möðruvellir) frá Sandá allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðumegin og þaðan suður á fjall að svonefndu Laugafelli.“ Meðfylgjandi er punktaskrá, að hluta með sömu örnefnum og að framan greinir.

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5.1 Kröfur eigenda Helgastaða, Kálfagerði og Hríshóls vegna afnotaréttar á Möðruvallaafrétti

„Gerð er krafa um að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt eigenda af hinni svonefndu Möðruvallaafrétt fari svo að hún verði úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ.á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.“

3.6 Kröfur Braga Steingrímssonar og Smára Steingrímssonar vegna Æsustaðatungna

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignaréttur aðila að landi Æsustaða innan þeirra merkja sem ráða má af framlögðu landamerkjabréfi frá 21. janúar 1890: „Sömuleiðis fylgir Æsustöðum afrjettarland það fram af Sölvadal sem Aðaltungur nefnast, eða Æsustaðatungur öðru nafni og eru merkjatakmörk þessi: Að norðan Kollhóll (punktur 5), sem er lítið eitt fyrir framan Þormóðsstaðaá, þar sem hún fellur í Sölvadalsá (punktur 3), að sunnan eru klettur þeir, sem Hrafnabjörg (punktur 2) nefnast, merkjatakmörk og eru þeir nokkru framar en í miðjum dalnum.“ Í meðfylgjandi punktaskrá er punktur 1 miðaður við Tungnafjall og punktur 4 við Núpá.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7 Kröfur Ingibjargar Bjarnadóttur vegna Núpufellsdals

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignaréttur aðila að landi Núpufells innan þeirra merkja sem ráða má af framlögðu landamerkjabréfi frá 19. maí 1890: „Afrjettarland á jörðin Núpufellsdal allan, austan við Þormóðsdalsá (pkt.2), framan úr dalsdragi (pkt. 1) og út í svonefndan Tungusporð (pkt. 3), og þaðan fram í Kollhól (pkt. 4-5), sem er heimarlega í Æsustaðatungum. Liggja merkin neðan frá árgili rjettlynis [línis ofan línu] yfir hólinn á fjall upp“.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8 Kröfur Valgarðs Snæbjörnssonar vegna Þormódsstaðadal

Þess er krafist að viðurkennt verði að ytri landamerki Þormódsstaða og Þormódsstaða II samkvæmt landamerkjabréfi jarðanna séu þessi: „[...] Að sunnan eru merkin niður við árgilið í hina svonefndu Nöf eður Nafarhorn, þaðan skálínis uppí Syðri-Arnþjargarhól og eptir sjónhendingu á fjall upp. Ítök Þormódsstaða í landareign Þormódsstaðasels eru samhljóða afsalsbrjefi af 21. júní 1876.“

Þess er og krafist að viðurkennt verði að landamerki Þormódsstaðasels í Þormódsstaðadal, séu þessi samkvæmt landamerkjabréfi: „Þormódsstaðadalur liggur undir jörð þessa og ræður því dalsdragið (pkt. 1) merkjum að framan eða sunnan. Að austan ræður Þormódsstaðadalsáin (pkt. 2). Að vestan ræður fjallið. Að norðan eru merkin niður við árgilið í hina svonefndu Nöf eður Nafarhorn (pkt. 3) þaðan skálínis uppí Syðri – Arnþjargarhól (pkt. 4) og eftir sjónhendingu á fjall upp (pkt. 5). Þrætupartur er liggur í Þormódsstaða landareign utanvert við Laughóla. Takmörk þrætupartsins eru þessi: Að norðan liggur hann að landamerkjum Draflastaða. Að sunnan eru merkin í Gilsbotnlækinn, þar sem hann fellur niður í Árgilið, síðan fylgja þau honum þar til hann hverfur og þaðan beina línu til fjalls upp. Ítök Þormódsstaðasels í landareign Þormódsstaða eru samhljóða afsalsbrjefi af 21. júní 1876.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9 Kröfur Aðalsteins Bjarnasonar vegna Tjarna

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignaréttur aðila að landi Tjarna innan þeirra merkja sem ráða má af framlögðu landamerkjabréfi: „Frá punkti við Eyjafjarðará (punktur 1) eftir gömlum en glöggum merkjagarði en sömu stefnu eftir að honum sleppir til fjalls upp fyrir Geldingaklett (punktur 2). Þaðan eftir vatnaskilum að upptökum Klaufár (punktur 3) og þaðan með henni í punkt við Eyjafjarðará. (punktur 4). Eyjafjarðará ræður milli punkta 1 og 4.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10 Kröfur Karls Friðriks Karlssonar og Sigríðar Jóhannsdóttur vegna Hóla

Aðalkrafa eigenda Hóla í Eyjafirði er, að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt þeirra á landi Hólatorfunnar, sem þjóðlendukröfur eru gerðar í, innan þeirra merkja sem ráða má af framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. land innan eftirtalinna merkja, fyrir utan land Jórunnarstaða, með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: „Úr Eyjafjarðará (punktur 1) í svonefndan Trippagarð sem hlaðinn er á mörkum Hóla og Arnarstaðatungna (punktur 2) og þaðan með garðinum þar til hann þrýtur (punktur 3) þaðan í Kerlingarhnjúk (punktur 4) og þaðan suðvestur á vatnaskil og sýslumörk í punkt við suðurenda Nyrðra-Urðarvatns (punktur 5) þaðan liggja merkin á sýslumörkum, sem skipta Syðra-Urðarvatni hér um bil í tvennt, að drögum nyrðri upptakakvíslar Geldingsár (6) þaðan eru merkin dregin því sem næst í hásuður um drög syðri upptakakvíslar Geldingsár (7) og beint í í Jökulkvísl að hornmarki við Möðruvallaland (punktur 8) þaðan liggja merki Hóla og Möðruvalla saman í norðaustur allt þar til komið er að upptökum Klaufár, sem er hornmark Hóla og Tjarna, (punktur 9) þaðan ræður Klaufá þar til hún fellur í Eyjafjarðará (punktur 10) og þaðan ræður Eyjafjarðará að punkti 1.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10.1 Kröfur Elísabetar Sigurðardóttur og Gests Páls Júlíussonar vegna Jórunnarstaðatungna

Gerð er sú krafa að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að Jórunnarstaðatungum innan þeirra merkja sem sem lýst er hér á eftir: „Sandá til upptaka (punktur 1) norður fyrir Fremri-Strangalæk (punktur 2). Fjallið ræður að vestan og Eyjafjarðará að austan milli punkta 1 og 2.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10.2 Kröfur eigenda Nýjabæjar í Eyjafjarðarsveit vegna upprekstrarlands á Hólaafrétt

Gerð er krafa um að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt eigenda af „Upprekstrarlandi á Hólafrétt“. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ.á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-41 ásamt undirskjölum eða samtals 553 skjöl, auk 28 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins mánudaginn 1. september 2008, í fylgd með lögmonnum og nokkrum málsaðilum, sem önnuðust leiðsögn. Í sömu ferð var vettvangur í málum nr. 2 og 4/2008 einnig skoðaður en hér verður aðeins vikið að þeim hluta ferðarinnar sem snýr að máli nr. 1/2008.

Ekið var suður Eyjafjarðarbraut vestari, inn á Sölvadalsveg og inn að Þormóðsstöðum. Þar var horft inn á kröfuvæði vegna Núpufellsdals og Þormóðsstaðadals og lega þjóðlendukröfulínu milli punkta 9-11 skoðuð. Að þessu loknu var ekið á ný suður Eyjafjarðarbraut vestari að Tryppagarði, sem skilur að Arnarstaðatungur og Hóla. Einnig voru mörk Jórunnarstaðatungna og Hóla skoðuð. Þaðan var ekið upp úr Eyjafjarðardal en skyggni var takmarkað, enda lágskýjað.

Síðar sama dag var vegur F821 ekinn að Laugafelli en þaðan var farið áfram vestur veg F752, Skagafjarðarleið.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Þórhallur Hermannsson, Kambsstöðum; Ingibjörg Bjarnadóttir, Gnúpufelli; Bragi Steingrímsson, Æsustöðum; Þór Hjaltason, Akri, mættur vegna Þormóðsstaðasels og Þórgnýr Þórhallson, einn af eigendum Stóra-Hamars.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.³

5.1 Landnám og saga

Helgri magri nam land í Eyjafirði, samkvæmt frásögn Landnámu, og settist að í Kristnesi. Um ferð hans til Íslands er bæði fjallað í Sturlubók og Hauksbók Landnámu. Í Sturlubók segir:

Um várit gekk Helgi upp á Sólarfjöll;⁴ þá sá hann, at svartara var miklu at sjá inn til fjarðarins, er þeir kölluðu Eyjafjörð af eyjum þeim, er þar lágu úti fyrir. Eptir þat bar Helgi á skip sitt allt þat, er hann átti, en Hámundr bjó eptir. Helgi lendi þá við Galtarhamar;⁵ þar skaut hann á land svínum tveimr, ok hét gölturinn Sölvi. Þau fundusk þremr vetrum síðar í Sölvadal; váru þá saman sjau tigur svína. Helgi kannaði um sumarit herað allt og nam allan Eyjafjörð milli Sigluness og Reynisness⁶ ok gerði eld mikinn við hvern vatsós ok helgaði sér svá allt herað. Hann sat þann vetr at Bíldsá, en um várit færði Helgi bú sitt í Kristnes.⁷

Lýsing Hauksbókar hljóðar svo:

Þann vetr bjó Helgi at Bíldsá, en um sumarit kannaði hann herað allt ok nam Eyjafjörð allan millim Sigluness ok Reynisness ok gerði eld mikinn við hvern vatsós við sjó ok helgaði sér svá allan fjörðinn nesa millim. Einum vetri síðar (færði Helgi bú sitt) í Kristnes.⁸

Eftir landnám skipti Helgi landi milli ættingja sinna. Syni sínum Ingjalldi gaf hann upp frá Þverá hinni ytri fyrir austan Eyjafjarðará til Arnarhvols. Ingjalldur bjó að Þverá hinni efri. Bróðir Ingjalds, Hrólfur fékk einnig landsvæði frá föður þeirra. Var um að ræða lönd austan Eyjafjarðarár upp frá Arnarhvoli upp. Heimili Hrólfs var Gnúpufell.⁹

³ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 37. Þó hefur verið felld út eða stytta umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁴ Nafnið er glatað; menn hafa gíkað á Kötluþjall eða öllu fremur Hámundarstaðafjall (Krossafjall).

⁵ Nafnið er glatað; skamt fyrir utan Kaupang heitir Festarhamar (eða Festarklettur); þess hefur verið getið til að það væri Galtarhamar.

⁶ Reynisnes er vafalaust Gjögurtá.

⁷ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 250 og 252.

⁸ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 251 og 253.

⁹ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 253, 266 og 268. (Sturlubók).

Austan við Helga magra, nánar tiltekið í Fnjóskadal, nam Þórir snepill land. Samkvæmt Landnámu nam hann dalinn allan, er Landnáma kallar Hnjóskadal, til Ódeilu og reisti sér bæ að Lundi.¹⁰

5.2 Sveitarmörk

Svæðið sem til umfjöllunar er nær bæði til Þingeyjarsýslu og Eyjafjarðarsýslu. Verður gefið hér stutt yfirlit yfir mörk sýslanna.

Jón Sigurðsson frá Ystafelli telur vesturtakmörk Suður-Þingeyjarsýslu vera við Eyjafjörð að fjarðarbotni. En þaðan austur á háhrygg Vaðlaheiðar og um vatnaskil milli Fnjóskár og Eyjafjarðarár til öræfa. Hann segir um Hálshrepp, eða Fnjóskadalshrepp, að hann hafi til forna náð frá Flatey á Skjálfanda og fram til afdala eða nær 100 km leið.¹¹

Landmælingastofnun fékk Jóhann Skaptason sýslumann til þess árið 1964 að skrifa álitargerð um mörk Þingeyjarsýslu gagnvart öðrum sýslum. Jóhann bar álit sitt undir aðalfund sýslunefndar Suður-Þingeyjarsýslu sem samþykkti hana einróma. Í álitargerðinni, sem er prentuð 1954, eru vesturmörk sýslunnar gagnvart Eyjafjarðarsýslu á þessa leið:

Í vestanverðri Vaðlaheiði eru þau söm sem landamerki jarðanna Ytri-Varðgjár og Veigastaða, en þau voru ákveðin með samningi 17. september 1945, svohljóðandi: „Frá Stapaklöpp til fjalls, þar sem vér teljum að sjáist marka fyrir vörðubroti á klöppinni, beina stefnu í klöpp rétt sunnan við merkjalæk á Skeiðunum, þaðan í Tvístein og svo beina stefnu syðst í slakkann utanvert við Varðgjárhjúk, og svo beint austur á *miðja heiði*.

Frá Stapaklöpp til vesturs bein stefna gegnum vörðu á sjávarbakkanum vestur á miðja Leiru, miðað við suðurbrún Búðargils austast í Höfðanum á Akureyri.“

Ég álit, að markalínan á kortinu sé dregin mjög nærri réttu lagi, en tel þó réttara, að hún verði norðan við lækinn, sem hún fylgir, eftir að kemur niður fyrir veginn, því þeim megin er merkjagirðingin.

Frá *miðri heiði* eru sýslumörkin suður eftir háheiðinni (Vaðlaheiði) og síðan eftir háfjallshryggnum milli Fnjóskadals og Bleiksmýrardals að austan og Eyjafjarðardala að vestan, svo sem vötnum hallar á báða bóga, og síðan áfram eftir vatnaskilum suður um Nyrðri- og Syðri-Háöldu suðvestur í *Klakk* í norðvestanverðum Hofsjökli.

Álít ég, að þessi lína eigi að liggja vestan ár þeirrar, sem rennur til suðurs og síðan austur til Bleiksmýrardals vestan sunnanverðs dalsins. (Engin afstaða er

¹⁰ Íslensk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 270. (Sturlubók).

¹¹ Jón Sigurðsson, *Suður-Þingeyjarsýsla. Lýsing Þingeyjarsýslu* I. Ritsafn Þingeyinga II. Reykjavík, 1954, bls. 13 og 122.

tekin um það hvort Eyjafjarðarsýsla eða Skagafjarðarsýsla eigi land að vesturmörkum Þingeyjarsýslu syðst á þessum öræfum. (Innskot hér)).¹²

Steindór Steindórsson hefur eftirfarandi að segja um suðurmörk Eyjafjarðarsýslu, sem eru prentaðar árið 1949:

Suður frá Öxnadalshéið liggja mörkin eftir háfjallinu milli Austurdals og Nýjabæjarafreittar í Skagafirði og Eyjafjarðardals. Kann ég þar ekki að rekja örnefni, sem þau séu við tengd, enda mun fátt um þau, ef nokkur eru. Liggja sýsluskilin hlykkjótt þar, engu að síður en norðar í fjallgarðinum. Þegar dregur inn fyrir byggðir, eru engar ákveðnar merkjalínur til, og mun gamalt sölubréf Nýjabæjar í Austurdal frá 1464 vera hin eina heimild þar um, en þar segir svo: að Nýibær eigi land „að Tinná og svo langt á fjöll sem vötn draga“. Verður það varla skilið öðruvísi en svo, að vatnaskil ráði merkjum allt inn til jökla. Þó munu *Urðarvötn* ætíð vera talin til Eyjafjarðar, en samt segja kunnugir, að afrennsli þeirra sé til vesturs. Svo mun almennt talið nú, að öræfasvæðið inn af Eyjafirði sé almenningur frá *Geldingsá*, er fellur í *Jökulsá* austari og inn að Hofsjökli og suður á Sprengisand og austur undir drög Fnjóskár. En síðan tekið var að smala land þetta, sem ekki mun hafa verið fyrir en seint á síðastliðinni öld, hefir smalamennska einkum fallið í skaut Eyfirðinga, allt suður undir *Fjórðungskvísl*, þar sem mörk eru talin milli Norðlendinga- og Sunnlendingafjórðungs. Eftir þessu verður því ekki hægt að ákveða sýsluskil að sunnanverðu, en eftir því sem annars staðar hagar til, ættu þau að liggja á vatnaskilum þar sem vötn byrja að falla til Eyjafjarðar.¹³

5.3 Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár

Hálfur Bleiksmýrardalur, þ. e. vestan Fnjóskár, hefur talist eign Hrafnagilskirkju (sem varð að Akureyrarkirkju samkvæmt konungsráðgjafi árið 1860¹⁴ frá því snemma á öldum. Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar Hólabiskups, sem kenndir eru við árið 1318, segir um Hrafnagilskirkju:

Kyrckia hins heilaga Peturs ä Rafnagili. ä ... halfann Bleykzmyrardal framm fra skardzä.¹⁵

Hið sama kemur fram í máldögum Péturs biskups Nikulásssonar frá 1394 og síðar.¹⁶ Einnig í vísitasíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 nema þar er ekki talað um Skarðsá heldur Skarð sem getur verið ritvilla eða eins og segir í vísitasíunni:

halfuan blæiksmyrardaal framm fra skardæ.¹⁷

¹² Jóhann Skaptason, „Sýslumörk Þingeyjarsýslu“, *Árbók Þingeyinga* VIII (1965), bls. 66-67.

¹³ Steindór Steindórsson, *Lýsing Eyjafjarðar* I. Akureyri, 1949, bls. 16.

¹⁴ *Lovsamling for Island* XVIII. Kaupmannahöfn. 1884, bls. 645-646.

¹⁵ DI II, 453, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁶ DI III, 560, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷ DI IV, 378-379, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

En í máldögum Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar er miðað við Skarðsá sem og í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.¹⁸

Í kirknareikningum nyrðra á prestssetrum árið 1569 er hins vegar talað um Bleiksmýrardal sem „afrétt“:

halfur Bleiksmýrardalur afriett.¹⁹

Raunar kemur Bleiksmýrardalur aftast í þessari upptalningu á jörðum Hrafnagilskirkju árið 1569 og segir í framhaldinu:

Med þessum ollum iordum eckirt kugillde. oc fæst eigi landskyllde. ef sa prestr leggur eigi kugillde til. er stadinn helldur.²⁰

Í upphafi 16. aldar virðist koma upp ágreiningur um fjárrekstra á Bleiksmýrardal. Í máldaga Hrafnagilskirkju frá 22. júní 1508, sem gerður var eftir fornum og nýjum registrum og innsigliðum bréfum Hóladómkirkju, segir að kirkjan eigi:

allann bleiksmýrardal firir vestan hnioskaa fram fra skardsaa og svdur a oræfe. rekstrar skylldv vera epter því sem ad fornv eyrarlanda a mille firir avstann fram ad oxnafelle. vestan fram ad skioldalsaa. ad hvors (!) tív lomb eda fleire være. afrettur heimill j sogdv takmarke firir venivligan toll er goldinn skal sidast vikv epter bartholomei apostoli. bændur skyllder rett þeirre vpp ad hallda er þorfinnur prestur liet vppstinga.²¹

Máldagi þessi er til í frumriti en Daníel Halldórsson prestur á Hrafnagili hafði skrifað hann upp og gert skýringar. Um Bleiksmýrardal er eftirfarandi skýring:

Allan Bleiksmýrardal. Dalr þessi liggir fram af Fnjóskadal: Munkaþverárklaustr á landið að austanverðu við Fnjóská. *Skarðsá*, þverá, sem rennr í Fnjóská, og dregr nafn af svo nefndu Gaunguskarði. *Eyrarlanda á milli.* Stóraeyrarland er að vestanverðu við Eyjafjarðarbotn og yztr bær í Hrafnagilshrepp, en Litlaeyrarland að austanverðu við fjarðarbotninn, fyrrum yztr bær í Öngulstaðahrepp (...); liggir allr hreppinn að austanverðu við Eyjafjarðará og nær fram að *Öxnafeili*, sem er yzti bær í Saurbæjarhrepp, þeim megin árinna; en að vestanverðu aðgreinast Saurbæjar og Hrafnagils hreppar af *Skjóldalsá*, sem er þverá og rennr austr í Eyjafjarðará. Hafa þannig allir bændr í Hrafnagils og Öngulstaðahreppum verið skyldir að reka lömb sín á Bleiksmýrardal.²²

¹⁸ DI V, 315. DI IX, 332, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁹ DI XV, 351, sbr. skjal nr. 2 (B.1). Sjá einnig; *Bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar*, 271 og 275.

²⁰ DI XV, 351, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹ DI VIII, 214-215. Messa Barthólómesuar postula er 24. ágúst. Óljóst er hvenær umræddur Þorfinnur prestur var uppi en þetta virðist vera eina heimildin um hann. Honum er potað inn í prestatal Hrafnagilskirkju eftir þessari heimild og er sagður hafa haldið staðinn fyrir 1508, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta á Íslandi*. Reykjavík. 1950, bls. 280, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²² DI VIII, 214-216. Um prestskap séra Daníels, sjá Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta á Íslandi*, bls. 280, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Dómur um Bleiksmýrardal og lambarekstur þangað var kveðinn upp sama ár, 1508, af sex prestum útnefndum á prestastefnu af Gottskálki Nikulássyni Hólabiskupi. Hafði séra Jón Arason kært Stefán Ketilsson fyrir að hafa í óleyfi rekið 40 lömb á Bleiksmýrardal og látið þau vera þar frá Jónsmessu til Maríumessu síðari. Var Hrafnagilskirkju dæmdur dalurinn frá Skarðsá og suður á öræfi með tilheyrandi lambatollum. Í dómnum segir m. a.:

Kom þar fram fyrir oss brief med tveggia presta Insiglum ad kyrkia hins heilaga Peturz a Raffnagili ætti Bleijkzmyrardal fyrir vestann Hnioskä fra Skarsä og sudur ä Auræfi.

Samhliodadi þessu Briefi gamallt Registor Hola domkirkiu vm fyrr sagda landeign. [...]

Hier med dæmdum vær adur greindan dal Rafnagilzkyrkiu Eign ad vera og verid hafa ad fornu og nyiu.

Slijka sauk dæmdum vier alla þa eiga at giallda sem j oleyfi hafa rekid edur reka latid. xl. lomb edur fleiri a þrattnefndann dal. og fallna j bann. nema þeir sverie fullann Bokareijd. ad þeir heyrdu alldreij eignadann Hrafnagilzkyrkiu þennann dal. og og ad eidnum vnum skal falla aptur half þessi sauk. Enn þeir sem ræke færri lomb enn. xl. þa dæmdum vier til þess vrskurdar sem herra biskupinn þa ä leggur.

Samþycktti virdueligur Herra Biskup Gottskalck med oss þennan vorn dom.²³

Halldór Loftsson, sem var prestur á Grund í Eyjafirði, gaf kirkjunni þar í sálugjöf 8. desember 1403:

lx. yxnaRek[s]tur j bleiksmyrardal.²⁴

Ekki kemur fram hvorum megin í dalnum þetta ítak var og þess sést ekki getið síðar meðal eigna Grundarkirkju.

Munkaþverárklaustur átti Bleiksmýrardal austan Fnjóskár en einnig eignir og ítök vestan árinna, þar á meðal í land Hrafnagilskirkju en klaustrið átti Reyki í Fnjóskadal. Í skrá um reka og ítök klaustursins, sem talin er frá árinu 1446, er eftirfarandi:

Selfaur til skarðzsels með jarðar eign millum skarðs ár ok vathamars til sionarhóls ok vpp a fiáll.

Manaðar halld öllu fé annat mal j bleiks myrar dal ok þriggia tigu geldneyta Rekstur.²⁵

Skarðssel er samkvæmt korti norðan Skarðsár og lendir því utan kröfusvæðis.

Áðurnefnd máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar nefnir ekki selförina en segir um Bleiksmýrardal.

²³ DI VIII, 258-259, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁴ DI III, 685, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁵ DI IV, 698, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

manadar halld ollu fie annat dægur j bleiksmýrardal firir vestan anna oc xxx. gelldneyta regstur.²⁶

Elsti hluti Sigurðarregisturs, sem talinn er frá árinu 1525, getur um selförina, landeignina og beitarítökin en með svolítið öðru orðalagi:

silfor j skardzsel med jardar (eign) millum vothamar og skardzä. manadar halld ollu fie annat dægur. j bleigsmýrardal fyrir vestan äna. xxx. gelldneyta rekstur.²⁷

Ekki er minnst á Bleiksmýrardal í skrá um eignir Hrafnagilskirkju sem gerð var 1544 þegar séra Geirmundur tók við staðnum. Reyndar er ekki minnst á ítök þó kirkjujarðir séu tíundaðar.²⁸

Dönsk stjórnvöld grennsluðust fyrir um hvort á Íslandi væri að finna leir sem Hið konunglega danska postulínsfélag gæti nýtt í framleiðslu sinni. Vestindisk-Guinæisk Rente samt General Toldkammer, sem fór með Íslandsmál um þetta leyti, fól Jóni Jakobssyni sýslumanni á Espihóli að annast jarðvegsrannsóknir á Bleiksmýrardal árið 1779. Í bréfi til Jóns, frá 24. mars 1779, segir stjórnardeildin:

Og da der i den saakaldede Bleýkemýredal i Øefords Sýssel, skal findes et slags Jord, som formodes at være tienlig til Porcellain.²⁹

Bæði á tilvitnuðum stað og svari Jóns er Bleiksmýrardalur sagður í Eyjafjarðarsýslu en ekki Þingeyjarsýslu. Jón sendi tvö bréf út til stjórnardeildarinnar varðandi málið. Hið fyrra er dagsett 6. september 1779 en hið síðara 11. nóvember 1779. Í fyrra bréfinu getur hann leiðangursins sem farinn var á dalinn og segir að engin bleikja, sem er hvít leirtegund, hafi fundist. Hann lét jafnframt fylgja með skýringu á uppruna nafnsins Bleiksmýrardals sem er mjög þjóðsagnakennd og snýst um bleikan hest sem bóndi á Illugastöðum átti. Hann var taminn til hestvíga og gekk á dalnum fyrir austan ána þar sem nú kallast Bleiksmýri. Svo virðist sem að nafnið eitt hafi freistað stjórnardeildarinnar að leita bleikju á þessum stað og því hafi sýslumaður viljað reyna að útskýra nafnið. Í seinna bréfinu sendi sýslumaður vitnisburð þeirra þriggja leitarmanna sem könnuðu dalinn í fimm daga leiðangri, stungu og grófu jörð í giljum, gröfum, árbökkum og víðar án þess að finna neitt.³⁰ Ekki kemur fram hvort leitin einskorðaðist við þann hluta dalsins sem tilheyrði konungi, þ.e. Munkaþverárklostri en líklegast hefur hluti Hrafnagilskirkju einnig verið kannaður.

Bæði er minnst á afrétt á Bleiksmýrardal og Almenni í jarðamati Munkaþverár árið 1804.

²⁶ DI V, 304, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁷ DI IX, 309-310, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁸ DI XI, 356-357, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁹ Bjarni Vilhjálmsson, „Postulínsgerð og Hestavíg. Athugun á heimild Jóns Espólíns um hestaping á Bleiksmýrardal.“ *Gripla* VII, 1990, bls. 31.

³⁰ Bjarni Vilhjálmsson, „Postulínsgerð og Hestavíg. Athugun á heimild Jóns Espólíns um hestaping á Bleiksmýrardal“, bls. 33-37.

Her til ligger en Afreet, nemlig den halve Bleegsmyredal /: hvis anden halve Deel tilhører Ravnegil-Kirke :/ hvorpaa fra fremmede Jorder indtager Beeder og Lam til Græsgang om Sommeren, mod Indtægt aarlig 3 rd, ligeledes en anden Afret Almindingen kaldet, som i ovenmeldte henseende bruges frit af Klosterjordenes Lejlændinge. [...]

Herunder ere de öde Hialejer Borgarhol, Mariegerde, Ytre Glumstad og Fremre Glumstad, indbefattede. Derimod er den beboede Hialeje Helgaesel her foran under et eget no. anført nemlig No. 14.³¹

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að Bleiksmýrardalur sé víðlendur og grösugur, og var dalurinn virtur á ríkisdali.

Hann er fjallshlíð ofanað á, og þar hjá hálfur Þverdalur nokkur, og er þetta mjög mikið víðlendi. Víða er hann grösugur á sumrum, sumstaðar þverámóti skriðóttur, á honum vex nokkur víðir. Yfirhöfuð er dalur þessi kjarngóður afréttur fyrir sauðfé, naut og hesta.³²

Um eignarhald á Bleiksmýrardal sjá kaflann um Hrafnagil.

Í yfirmati Suður - Þingeyjarsýslu, sem byrjað var á 3. júní 1850, kemur fram að þrætuland sé á Bleiksmýrardal austanverðum sem tengist Illugastöðum.³³ Þann 11. júní 1850 fengu yfirmatsmenn Eyjafjarðarsýslu í hendur bréf frá J. Jónssyni hreppsstjóra, ábúanda á Munkaþverá, þar sem farið var fram á að Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár væri metinn á parti sem þrætuland milli Munkaþverár og Illugastaða af hlutaðeigandi undirmatsmönnum. Í bréfinu er þess einnig krafist að ítak Munkaþverárklosturs í Hrafnagilskirkjueign Bleiksmýrardals vestan Fnjóskár verði dregið frá virði dalsins og bætt við virði Munkaþverár. Þessu mótmælti presturinn á Hrafnagili sem vildi ekki að ítakið yrði virt á parti þar sem það væri ógilt og ónýtt. Rannsóknarmennirnir féllust á þau rök.³⁴

Landamerkjabréf fyrir Bleiksmýrardal vestanverðan var útbúið 1. apríl 1885 og því var þinglýst 27. maí sama ár:

Afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, er allur sá hluti hálsins, er liggur fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá og suður á öræfi.³⁵

Guðmundur Helgason prestur á Akureyri skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Stepháni Stephensen jarðaumboðshaldara vegna Reykja og hann samþykkti líka vegna Munkaþverár. Fram kemur að Stephán hefur gert fyrirvara á samþykki sínu vegna Munkaþverár vegna þess að samkvæmt gömlum skjölum eigi jörðin ítök í Bleiksmýrardal en strikað hefur verið yfir þann fyrirvara.

³¹ Skjal nr. 2 (162).

³² Skjal nr. 2 (75).

³³ Skjal nr. 2 (183).

³⁴ Skjal nr. 2 (183).

³⁵ Skjal nr. 2 (47) a-b.

Fram kemur í *Sýslu- og sóknarlýsingum* að afréttur sé á vestur Bleiksmýrardal fram við Fnjóská frá Skarðsá og suður á öræfi. Hann á Hrafnagilskirkja og er skyldurekstur á hann úr Eyjafirði.³⁶

Í *Upplýsingum um afrjetti og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959* kemur fram að vestur Bleiksmýrardalur sé í ríkiseign en að austur Bleiksmýrardalur sé eign Hálshrepps.³⁷

Landbúnaðarráðherra seldi Hálshreppi „afréttarlandið Bleiksmýrardal vestri“ 22. maí 1978.³⁸

Eftirfarandi lýsing á Bleiksmýrardal var skrifuð af Bjarna Vilhjálmsyni árið 1990.

Bleiksmýrardalur er vestastur þeirra þriggja afdala, sem liggja inn af Fnjóskadal. Hann er talinn ganga allra norðlenskra dala lengst suður í landið og eiga drög sín langt suður á Sprengisand, norðaustan Hofsjökuls. Dalurinn hefur löngum þótt gott afréttarland. Hann hefur sennilega aldrei verið byggður, en rústir eru þar nokkrar. Eftir örnefnum að dæma eru þær þó fremur seljarústir og stekkjárústir en bæjarústir. Ekki verður þó svarið fyrir, að einhvern tíma hafi verið gerð tilraun til að festa þar byggð, en um það eru engar heimildir kunnar. Að fornu og fram eftir öldum áttu dalinn Hrafnagilskirkja vestan Fnjóskár, en Munkaþverárklaustur austan ár. Dalurinn er stöku sinnum nefndur í fornum ritum sem samgönguleið. Kunnastur mun hann af frásögn Íslendingasögu Sturlu, þegar Þórður kakali kemur út 1242, líklega á Gásum, fer þaðan heim á æskustöðvarnar á Grund og ríður síðan með leiðsögumanni „norðr um (Vaðla)heiði ok upp Bleiksmýrardal og svá suðr um land og kómu niðr at Keldum,“ þar sem Steinvör systir Þórðar bjó, gift Hálfani Sæmundarsyni frá Odda.³⁹

5.3.1 Hrafnagil

Hér verður fjallað um heimildir um Hrafnagil að því leyti sem þær varða kröfufvæði vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár.

Vísitasíur Hrafnagilskirkju frá árunum [1585], [1662], 1685, 1695, 1718, 1761 og 1769 minnst allar á Bleiksmýrardal. Þær gera það þó ekki með sama hætti. Í vísitasíunum frá [1585], [1662] og 1695 er nefnt að Hrafnagilskirkja eigi hálfan dalinn fram frá Skarðsá en í þeirri frá 1718 er sagt að hún eigi dalinn fram frá Skarðsá og sú frá 1685 nefnir að kirkjan eigi afrétt á dalnum fram frá Skarðsá og fram á Sanda eftir

³⁶ Hallgrímur Thorlacius. „Skýrsla yfir Hrafnagilsprestakall“. *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu*. Akureyri. 1972, bls. 171-172.

³⁷ Skjal nr. 4 (2).

³⁸ Skjöl nr. 4 (41), 4 (42) og 36 (3).

³⁹ Bjarni Vilhjálmsson, „Postulínsgerð og Hestavíg. Athugun á heimild Jóns Espólíns um hestapung á Bleiksmýrardal.“, bls. 32.

tilsögn staðarhaldarans séra Þórarins. Vísitasíurnar frá 1761 og 1769 vísa hins vegar í fyrri máldaga.⁴⁰

Í lögfestum Hrafnagilskirkju frá 1672, 1728, 1736, 1765, 1771 og 1780 segir að kirkjan eigi allan Bleiksmýrardal fyrir vestan Fnjóská fram frá Skarðsá og suður á öræfi. Lögfesta kirkjunnar frá 1814 er aðeins öðruvísi en þar er talað um að landsvæðið sem minnst hefur verið á tilheyri afréttarlandinu Bleiksmýrardal.⁴¹

Magnús Erlendsson lögfesti þann 2. maí 1814 að Bleiksmýrardalur fyrir vestan fram frá Skarðsá og suður á Öræfi tilheyrði Hrafnagilskirkju.⁴²

Í skrá yfir máldaga, skjöl og lögfestur Hrafnagilsprestakalls frá 6. júní 1839 er minnst á lögfestu séra M. Erlendssonar fyrir Bleiksmýrardal sem þinglesin var 2. maí 1814.⁴³

Eignir Hrafnagilskirkju voru lögfestar á ný árið 1840 og í henni var minnst á Bleiksmýrardal á sama hátt og í mörgum eldri lögfestum kirkjunnar þ.e. að þessi eign hennar lægi fyrir vestan Fnjóská, fram frá Skarðsá og suður á öræfi. Lögfesta þessi var lesin á manntalsþingi að Hálsi 19. maí 1840 og mótmælti henni enginn þar.⁴⁴

Jörðin Hrafnagil á afréttarland í hálfum Bleiksmýrardal fyrir toll, samkvæmt Jarðabók árið 1712. Einnig á staðurinn engjateiga austan Eyjafjarðará; Geingateig og Kárateig, auk torfskurðar í landi Sigtúna. Hjáleigan *Botn* (sjá annarsstaðar) er hluti Hrafnagilslandsins.

Útigangur í betra lagi, þó þarf roskið fje jafnan heystyrk meiri eður minni eftir árfærði, en lömb þurfa mestan part fóður. Hestaganga í meðallagi. [...]

Ítök staðarins eru þessi:

Afrjettarland á staðurinn framm úr Fnjóskadal hálfan Bleiksmýrardal, og eru þangað skyldugir að reka allir bændur lömb sín í Öngulstaða og Hrafnagils hreppum, og so hefur áður verið, en smám saman hefur þessi upprekstur aflagst sakir harðinda og miklra vatna, og reka nú þangað allfáir. Afrjettartollur var venjulegur lamb af hverjum bónda, og so er enn af þeim fáum sem reka. Engjateiga tvo á staðurinn fyrir austan Eyjafjarðará gagnvart sjer, heitir annar Geinga en annar Kára teigur, eru fordjarfaðir af sandfoki og sandsáburði úr Eyjafjarðará, verða ekki slegnir og leggjast í beit af austurlandinu. Torfskurð í Sigtúna land fyrir austan Eyjafjarðar, hefur ekki brúkast so menn viti.⁴⁵

Árið 1729 var kveðinn upp dómur um hverjir skyldu nýta Hrafnagilskirkju-afréttina Bleiksmýrardal:

⁴⁰ Skjöl nr. 2 (111), 2 (112), 2 (115), 2 (116), 2 (117), A.8.9. a-c og A.8.10 a-c. (Hrafnagilshreppur)

⁴¹ Skjöl nr. 2 (226) – 2 (232) og 2 (100).

⁴² Skjal nr. 2 (100).

⁴³ Skjal nr. 2 (224).

⁴⁴ Skjöl nr. 2 (103) og 2(104).

⁴⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X. Kaupmannahöfn. 1943/Reykjavík. 1987, bls. 218.

Efter því að Hrafnagils kyrkiu afrett Bleiksmýrardalur er nu aliten ei fyrir fleiri lómb til hagabeitar á Sumardag enn Ellefu hundrud, þá skulu þeir fröganga að reka í afrettina, sem leingst eiga að og ohægast af bädum Reppunum Hrafnagils og Aungulstada, og skulu nu hier epter þangad reka bændurner utan af bädum þessum Reppum fyrir Vestann framm að Hrafnagile, enn austann allt framm að Aungulstódum og Biórk, og skulu aller þesser bændur uppehalda göngum og fiállskilum á haust, epter sem Reppstionarmenn gióra ráð fyrir og betala sinn Lambatoll Hrafnagils Kyrkiu Forsvarzmannna epter hennar mældogum og geingnum dömum, under laga tiltal og Sekter. Enn velehruverdigur Profasturenn Sr Þorsteinn Ketilsson hefur giórt sína Skylldu í því að færa þetta mál fyrir Rietinn, uppá kyrkiunnar vegna epter sínu Collatzbreffe og kongsinss utgefnum Logum og Forordningum.

Underskrifud þingzvitne

Petur Biarnason Paall Pálsson Gunnlaugur Þorvalldsson Sveinn Tomasson
Jon Finnsson Bódvar Þordarson Halldor Þorlaksson Gudmundur Ketilsson⁴⁶

Í skýrslu um Hrafnagilskirkju frá 23. apríl 1782 kemur fram að meðal ítaka kirkjunnar sé Bleiksmýrardalur. Samkvæmt skýrslunni hafði kirkjan á árum áður nokkurn hag af ítakinu vegna lambatolla en fram kemur að tekjur hennar vegna þessa hafi dregist saman síðustu ár og í raun engar verið að undanfögnu.⁴⁷

Á 19. öldinni leigði Hrafnagilskirkja, sem varð að Akureyrarkirkju samkvæmt konungsráðgjafi árið 1860,⁴⁸ afrettarlandið Bleiksmýrardal, þ.e. fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá og suður á öræfi, nokkrum sinnum út sem nytjaland.

Dalurinn var tekinn á leigu af bóndanum í Hvammi árið 1833. Sá sendi frá sér tilkynningu árið 1839 þar sem fram kemur að hann segi upp samningnum við kirkjuna árið eftir. Sama ár, þ.e. 1840, var dalurinn afhentur bóndanum á Reykjum til leigu. Nokkru síðar eða 1861 var Reykjabóna aftur leigður Bleiksmýrardalur. Tíu árum síðar var bóndanum á Veturliðastöðum fenginn dalurinn til umráða. Árið 1882 var bóndanum á Reykjum svo leigður dalurinn til fimm ára.⁴⁹

Þann 19. mars 1840 svaraði Steingrímur Jónsson biskup fyrirspurn H. Thorlaciusar prófests í Hrafnagilsprestakalli um eignarhald á Bleiksmýrardal. Í svari sínu nefnir hann að í máldögum Auðunar Þorbergssonar Hólabiskups sem kenndir eru við árið 1318, Péturs Nikulásssonar biskups frá því um 1394 og Ólafs Rögnvaldssonar frá því um 1461 og í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525 standi að Hrafnagilskirkja eigi hálfan Bleiksmýrardal frá Skarðsá. Hann nefnir einnig að Munkaþverárklaustur hafi átt Bleiksmýrardal austan Fnjóskár en einnig eignir og ítök vestan árinna og vísar í því sambandi til máldagabókar Ólafs Rögnvaldssonar og elsta hluta

⁴⁶ Skjal nr. 2 (215) a-b.

⁴⁷ Skjal nr. 2 (223).

⁴⁸ *Lovsamling for Island XVIII*, bls. 645-646.

⁴⁹ Skjöl nr. 2 (101), 2 (102), 2 (103), 2 (106), 2 (107) og 2 (108).

Sigurðarregisturs en þeirra heimilda er getið í kaflanum um Bleiksmýrardal.⁵⁰ Síðan minnst hann á að í Jarðabókinni teljist Illugastöðum almenningur í Bleiksmýrardal.

Af þessu segir hann megi ráða að Munkaþverárklaustur geti átt ítak í Bleiksmýrardal fyrir vestan Fnjóská þó ekki á því svæði sem Hrafnagilskirkju tilheyrir einni samkvæmt öllum máldögum þ.e. framfrá Skarðsá og suður á öræfi heldur hinum megin við Skarðsá ef svo stæði á að dalurinn frá henni lægi lengra niðureftir. Steingrímur bætir því síðan við að það auki líkurnar á að H. Thorlacius takist að verja það af Bleiksmýrardal sem tilheyrir hafi Hrafnagilskirkju að Munkaþverárklaustur hafi aldrei, að sögn H. Thorlaciusar, nýtt sér slíkt ítak á kirkjupartí dalsins.⁵¹

Í jarðamati 1804 varðandi Hrafnagil, kemur ekkert fram um afrétt kirkjunnar á Bleiksmýrardal.⁵² Við jörðina Munkaþverá, sama ár, er þessa afréttar hins vegar getið. Sjá nánar við Bleiksmýrardal.

Her til ligger en Afreet, nemlig den halve Bleegsmyredal /: hvis anden halve Deel tilhører Ravnegil-Kirke.⁵³

Í jarðamatinu 1849 kemur fram að kirkjan á Hrafnagili eigi allan Bleiksmýrardalsafréttinn að vestanverðu. Hann liggur fyrir sunnan byggð í Fnjóskadalnum. Fram kemur að afrétturinn sé burtleigður af prestí á Hrafnagili.⁵⁴

Þann 11. júní 1850 fengu yfirmatsmenn Eyjafjarðarsýslu í hendur bréf frá J. Jónssyni hreppstjóra, ábúanda á Munkaþverá, þar sem farið var fram á að ítak Munkaþverárklausturs í Hrafnagilskirkjueign Bleiksmýrardal vestan Fnjóskár verði dregið frá virði dalsins og bætt við virði Munkaþverár. Þessu mótmælti presturinn á Hrafnagili sem vildi ekki að ítakið yrði virt sérstaklega þar sem það væri ógilt og ónýtt. Rannsóknarmennirnir féllust á þau rök.⁵⁵

Prestssetrið Hrafnagil var metið til afgangalds 5. september 1854. Þá kom fram að afréttur þess væri á Bleiksmýrardal vestanverðum.⁵⁶

Landamerkjabréf fyrir Hrafnagilsjarðir var útbúið þann 30. maí 1889 og þinglesið 21. maí 1890. Þar stendur:

Ennfremur á Hrafnagilskirkja afréttarlandið Bleiksmýrardal allan fyrir neðan Fnjóská frá Skarðsá og suður til Öræfa. Um ítak þetta og mörk þess veit jeg ekki nokkurn ágreining.⁵⁷

Stephán Stephensen umboðsmaður samþykkti þetta vegna Munkaþverár.

⁵⁰ Steingrímur minnst einnig á óstaðfestan máldaga Hrafnagilskirkju frá 1508 en nefnir ekki innihald hans.

⁵¹ Skjal nr. 2 (109).

⁵² Skjal nr. 2 (162).

⁵³ Skjal nr. 2 (162).

⁵⁴ Skjal nr. 2 (75).

⁵⁵ Skjal nr. 2 (183).

⁵⁶ Skjal nr. 2 (225).

⁵⁷ Skjal nr. 2 (233).

Í lýsingu Hrafnagils frá 26. janúar 1914 kemur fram að jörðin eigi hvergi tilkall til afréttar. Bleiksmýrardalur var eign kirkjunnar og því kominn undir Akureyrarkirkju, eða ríkið.

5.4 Almennigur

Almennigur í Öngulstaðahreppi er fram frá Helgárseli. Sjá lýsingu eins og hún er í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712.

Almennigur er fram frá þessu kotlandi, sem byrjast við Melrakkadalsá, og er síðan allur dalurinn framm frá beggja megin heim í Gönguskarð, og á allur þessi hreppur þennan almennig til uppreksturs fyrir lömb og geldfje, en brúkast ekki alment, því landið er uppblásið og haglítið orðið.⁵⁸

Fram kemur í Jarðabókinni 1712 að Garðsárdalur hafi fyrrum borið annað nafn en þar segir í umfjöllum um jörðina Kristnes:

Selför á Kvíndisdal framm frá Þremi öllu búfje og hrossum. Þessi dalur kallast nú Garðsárdalur og liggur framm frá Kaupángssveit.⁵⁹

Í lögfestu Munkaþverárklausurs sem var lesin upp 18. maí 1731 og lögð fram í Landsyfirrétti 5. júlí 1852 stendur m.a.:

Eg Sölvi Tómasson lögfesti hér í Dag krónunnar Eign, klaustrid ad Múnkaþverá [...]Helgá og Helgársel, med öllum sínum Merkjum; Qvíndisdal [mun vera Garðsárdalur] hálfann.⁶⁰

Lögfesta fyrir Munkaþverárklausur var lesin upp annan sunnudag eftir Trinitatis 1735. Þar stendur m.a.:

Eg Sólve Thomasson Lógfeste hier i dag Mukaþverar Clausturs landEign alla Heima umm sig [...] Jeg lógfesti i fiörda lage under firr nefndt Claustur hálfann Kviendisdal liggjande austur frá Helgär merkiumm Jnnann þessarar kyrkiu Söknar.⁶¹

Fram kemur í lögfestu Munkaþverárklausurs frá 25. maí 1762:

Jeg undirskrifadur lögfesti hér med Múnkaþverár klausur [...] ítem lögfesti jeg Helgársel, med öllum sínum Ummerkjum; Qvíndisdal [mun vera Garðsárdalur].⁶²

Þessi lögfesta var lesin upp; 29. maí 1765, 16. júní 1767 og 25. maí 1772. Hún var líka lögð fram í Landsyfirrétti þann 5. júlí 1852.

⁵⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, bls. 299.

⁵⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, bls. 215.

⁶⁰ Skjal nr. 2 (220) a-b.

⁶¹ Skjal nr. 2 (219) a-b.

⁶² Skjal nr. 2 (221) a-b.

Hið sama kemur fram um Helgársel og Kvígindisdal í lögfestu frá 20. maí 1785 og þeirri frá 25. maí 1762. Líkt og hin var lögfestan líka lögð fram í Landsyfirrétti þann 5. júlí 1852.⁶³

Í jarðamati 1804 segir eftirfarandi um Munkaþverá. Bæði er minnst á afrétt á Bleiksmýrardal og Almenni.

Her til ligger en Afreet, nemlig den halve Bleegsmyredal /: hvis anden halve Deel tilhører Ravnegil-Kirke :/ hvorpaa fra fremmede Jorder indtager Beeder og Lam til Græsgang om Sommeren, mod Indtægt aarlig 3 rd, ligeledes en anden Afret Almendingen kaldet, som i ovenmeldte henseende bruges frit af Klosterjordenes Lejlædinge. [...]

Herunder ere de öde Hialejer Borgarhol, Mariegerde, Ytre Glumstad og Fremre Glumstad, indbefattede. Derimod er den beboede Hialeje Helgaaesel her foran under et eget no. anført nemlig No. 14.⁶⁴

Á aukapingi á Grund 26. janúar 1825 var rætt um skoðunar- og álagsgjörð Munkaþverárklosturs sem fram fór 16.–24. september 1824. Fram kom í fylgiskjali að rétt væri að geta tiltekinna eigna klostursins eða eins og segir:

Nota: Þess hefur ekki gád verid at minnast, at til klostursins liggja nokkur svoddan Appertinerntia, sem ekki mega ónefnd vera, þótt klostursins Hófudgardi fjærliggjandi seu, sakir þess, at hin sómu ei passandi anfærst géta vid þær hér á eptir fyrirhafandi Uttektir klostursins undirliggjandi Jarda, og hljóta því helst vid Hófudgardinn at umgétast; hvad þá skédur sem fylgir:

[...] d, Afréttar Land á Gardsárdal, Almenniur kallad, er til Lamba og Géldfjár Uppreksturs gratis brúkad af klostursins landsetum, sem haldist hefur af óminnilegri Tíð.

En Afrétt og Selstada á svokólludum Munkaþverár Túngum, fylgir í byggingu Hófudgardinum sjálfum.⁶⁵

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að klausturjörðin Munkaþverá eigi hjáleiguna Borgarhól sem hafi verið lögð til heimajarðarinnar. Hún á selstöðu til fjalls og afrétt sem rúmlega nægir heimajörðinni. Síðan segir:

Undir jörd þessa liggur afréttardalur, er Almenniur er nefndur, en af honum hefir hún þó engin not, þar allar framannefndar klausturjardir [Grýta, Sigtún, Uppsali, Syðra-Laugaland, Ytra-Laugaland, Syðritjarnir, Ytritjarnir, Helgársel, Gröf] nema Helgársel hafa hans not til uppreksturs, hvör not ad liggja inni virðingum þær á þeim jörðum, hvörri ad sinni tiltölu; er afrétt sú ei meiri enn svari naumlega þörfum allra þeirra jarda, og það ei nema fyrir

⁶³ Skjal nr. 2 (222) a-b.

⁶⁴ Skjal nr. 2 (162).

⁶⁵ Skjal nr. 2 (218) a-b.

sauðfé. Jörð þessi er hin lánögörðugasta og áhaldafrekasta í öllum hreppnum, eigi hér að notast.⁶⁶

Í ársskýrslu Munkaþverárklostursjarða í Öngulsstaðahreppi frá 15. júní 1878 stendur:

Afrjettarland það sem undir jörð þessa liggur og Almennungur kallast, hafa klosturjarðir allar á Staðarbyggð, rjett til að nota, til uppreksturs fyrir búþening sinn geldfe [geldfe ofan línu] án þess að borga þar nokkuð fyrir, og er afrjettur þessi eigi svo stór, að hann fullkomlega nægi öllum jörðum þessum, sem að hann eigi til skaða verði ofsettur.⁶⁷

Landamerkjabréf fyrir Almennung í Öngulstaðahreppi var útbúið þann 16. janúar 1883:

Að austan ræður milli Reykja í Fnjóskadal þröskuldur í Gönguskarði sunnanverðu, og þaðan eptir Skarðslæk vestur í Þverá.

Að vestan ræður Melrakkadalsá að norðan fram í Melrakkadalsbotn.

Að sunnan til miðra fjalla.

Þetta land er upprekstrarland Munkaþverárklosturjarða í Staðarbyggð fyrir utan Múkaþverá í Gróf og Skálpagerði.⁶⁸

Stephán Stephensen umboðsmaður skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af A. Hallgrímssyni, eiganda Garðsár og Stepháni Stephensen, vegna jarðanna Reykja í Fnjóskadal og Helgársels, sem ásamt Almennungnum eru eign landsjóðs.

Ekki virðist vera minnst á Almennung í tengslum við jarðirnar í nágrenninu í *Byggðum Eyjafjarðar 1990*, nema við jörðina Garðsá.⁶⁹

5.4.1 Helgársel vegna Almennings

Helgá er að finna á meðal jarða Munkaþverárklosturs í máldagabók Auðuns biskups rauða frá 1318, í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar og í elsta hluta Sigurðarregisturs.⁷⁰ Í óársettri skrá, sem árfærð hefur verið til 1446, um reka og ítök Munkaþverárklosturs kemur fram að á meðal ítaka klostursins er:

Helgár lannd med helgu dal ok ollum sinum vm merkium.⁷¹

Í jarðaregistri Munkaþverárklosturs frá 2. júlí 1704 kemur fram að Helgársel sé hjábýli sem standi á afrétt í heimalandi klostursins.⁷²

⁶⁶ Skjal nr. 2 (75).

⁶⁷ Skjal nr. 4 (107).

⁶⁸ Skjal nr. 2 (39).

⁶⁹ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* II. Akureyri. 1993, bls. 1028.

⁷⁰ DI II, bls. 485; DI V, bls. 303; DI IX, bls. 309, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷¹ DI IV, bls. 698, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷² Skjal nr. 2 (217) a-b.

Helgársel er byggt í heimalandi Munkaþverárklosturs, á fornu selstæði þess í Helgárdal, eins og kemur fram í Jarðabók 1712.

Engið er smáfengið og slitrótt. Úthagarnir eru víðlendir og búgóðir. [...]

Þetta býli brúkar nú til slæгна Ólafur að Jódísarstöðum og það með áðursögðum byggingarkostum, því hann bjó hjer næstliðið ár og varð því ekki laus við kotið í næstliðnum fardögum.⁷³

Í jarðamati 1804 segir um Helgársel, hjáleigu Munkaþverárklosturs, að jörðin sé nú tekin upp sem sérstök jörð, þar sem hún sé landfræðilega aðskilin frá Munkaþverá:

Denne Jord er her sat efter den geographiske Orden, fordi den beqvemmelig kan udgiøre en Jord for sig selv, da den ved et betydeligt stort Fiæld er adskilt fra Munkethveraae klostets övrige Land, og er den derfor blevet givet et eget No.⁷⁴

Klausturjörðin Helgársel er hjáleiga Munkaþverárklosturs samkvæmt jarðamatinu 1849. Helgársel hefur eigin landamerki. Einnig kemur fram í matinu að Helgársel eigi eyðihjáleiguna Uppsali. Þar var frír upprekstur.⁷⁵

Í álitsskýrslu Munkaþverárklostursjarða í Öngulsstaðahreppi frá 15. júní 1878 stendur í umfjöllun um Helgársel:

[...] jörð þessi ligur uppí dal þeim er kallast Garðsárdalur og ætti hún að álit allra þeirra er best til þekkja, ~~að minni álit~~, að leggjast í eiði við næstu ábúenda skipti, því eptir sem tilhagar hjer í Eyjafjarðarsveit vantar afrjett handa búpeningi sauðfé [sauðfé ofan línu] manna og væri sveit þessari mesti hagur að því, að hafa land það alt, er jörð þessi hefur, framan af byggð til dala, fyrir afrjett handa sauðfjenaði.⁷⁶

Landamerkjabréf fyrir Helgársel var útbúið þann 16. janúar 1883:

Að austan ræður Þverá merkjum á meðan hún fellur fyrir Helgárselslandi

Að sunnan ræður Melrakkadalsá merkjum allt frá Þverá og að upptökum hennar. Þaðan ræður fjallgarðurinn merkjum að vestan og norður gegnt Staðarvörðu. Að norðan er landamerki Staðarvarða, sem stendur í miðri fjallshlíðinni og stefna frá henni þvert við dalinn niður að smáhól í Þverárbakka og vestur í fjall, sem áður er sagt.

Stephán Stephensen umboðsmaður skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af A. Hallgrímssyni, eiganda Garðsár og Flóvent Sigfússyni, eiganda Öngulstaða.

Fyrir neðan þessar undirskriftir stendur:

⁷³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, bls. 298-299.

⁷⁴ Skjal nr. 2 (162).

⁷⁵ Skjal nr. 2 (75).

⁷⁶ Skjal nr. 4 (107).

Helgársel er sameign við Almenning að vestan hvorttveggja landssjóðs-eign.⁷⁷

Í byggingarbréfi fyrir Helgárseli frá 23. apríl 1904 stendur um landamerki jarðarinnar:

Að austan ræður Þverá merkjum á meðan hún fellur fyrir Helgárselslandi.

Að sunnan ræður Melrakkadalsá merkjum allt frá Þverá, að upptökum hennar, þaðan ræður fjallgarðurinn merkjum að vestan og norður gegnt Staðarvörðu.

Að norðan eru landamerki Staðarvarða, sem stendur í miðri fjallshlíðinni og stefnir frá henni þvert við dalinn niður að Smáhól á Þverárbakka og vestur á fjall sem áður er nefnt.⁷⁸

Með afsali dagsettu 8. júlí en óársettu seldi ríkið Helgársel, að undanskildum námum og vatnsafli, til ábúanda jarðarinnar. Fram kemur í skýrslu umboðsmanns um jörðina frá 12. september 1917 að í jarðabókunum sé hún ekki talin sérstaklega til hundraða heldur í sameiningu við Munkaþverá. Nokkru síðar, eða 6. október 1917, var útbúin lýsing fyrir jörðina og þar kemur fram að lítill og lélegur afréttur fylgi henni.⁷⁹

Í fasteignamati 1916 stendur að landamerkjabréfi Helgársels hafi verið þinglýst 1883. Einnig kemur fram að jörðinni fylgi lítill afréttur sem gefi litlar tekjur.⁸⁰

Fram kemur í færslu um Helgársel í Afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu að samkvæmt skjali dagsettu 3.11.97 nr. 98/671 eigi Garður í Eyjafjarðarsveit beitarrétt fyrir hundrað fjár á sumrin í landi jarðarinnar.⁸¹

5.5 Möðruvellir

Í úrskurði Víga lögmanns í Skíðu í Noregi, frá 2. júní 1294, um jarðaskipti tveggja manna er minnst á nokkra Íslendinga og þ.á m. herra Þórð á Möðruvöllum. Umræddur herra Þórður mun vera Þórður Hallsson riddari á Möðruvöllum.⁸² Guðmundur ríki á Möðruvöllum kemur við sögu í ýmsum Íslendingasögum.

Eftirfarandi upplýsingar koma fram um Möðruvelli í máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318:

hun a þridiung j heima landi. J skogum so mykid sem þarf til husa vmbota.⁸³

Sömu upplýsingar koma fram í máldagabók Péturs biskups Nikulásssonar frá 1394 og síðar. Ennfremur er talið upp að kirkjunni hafi lagst til landið að Björk fyrir

⁷⁷ Skjal nr. 2 (4).

⁷⁸ Skjal nr. 4 (109).

⁷⁹ Skjal nr. 2 (58).

⁸⁰ Skjal nr. 2 (76).

⁸¹ Skjal nr. 4 (44).

⁸² DI II, bls. 282 og 1093, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸³ DI II, bls. 449, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

stöpulgerð eftir Eirík bónda Magnússon ríka á Svalbarði.⁸⁴ Í vísitasíu Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 er getið um þriðjung úr heimalandi og svo mikið í skógum sem þurfi til húsabóta en ekki um landið að Björk til stöpulgerðar.⁸⁵ Hins vegar segir í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar að kirkjan eigi þriðjung í heimalandi, í skógum svo mikið sem þarf til húsa umbóta, Guðrúnarstaði og Björk.⁸⁶ Fram kemur í kirknareikningi bændakirkna í Hólabiskupsdæmi frá 1569 að kirkjan að Möðruvöllum eigi jarðirnar Guðrúnarstaði og Björk.⁸⁷

Möðruvellir eru 100 hundruð og 40 hundruð betur að dýrleika samkvæmt skiptabréfi á eignum Þorleifs Grímssonar og Gríms sonar hans sem bréfað var 2. september 1560.⁸⁸

Fram kemur í vísitasíu Möðruvalla frá [um 1600]:

Hun a þridiung J heima landi, J skogum so mikid sem þarf til hvsabota, hun a gudrunarstadi og Biorck.⁸⁹

Þetta er endurtekið í vísitasíum kirkjunnar frá 28. apríl 1685, 5. ágúst 1695, 30. júní 1749 og 28. ágúst 1761.⁹⁰ Í vísitasíum kirkjunnar frá 8. ágúst [1674] og 13. júní 1735 er hins vegar aðeins minnst á jarðirnar.⁹¹

Árið 1697, þann 6. september, á héraðsþingi að Hrafnagili í Eyjafirði, var upplesið kaupbréf fyrir Möðruvöllum, sem og gjörningsbréf fyrir 42 hundruðum í sömu jörð:

Framar auglyste og Skriflega upplas Monsr Magnús Biornsson sig keipt hafa alla Jordena Modruvelle i Eyafyr dj og Sialfrar Sinnar Kijrkiu sokn, ad Sal. Bijrne Magnussijne það ar 1693 dag 30. Aug. ad Mukaperaar Claustre fijrer óanefnda fasteign, so sem það kaup brief sier Lijkast hermer, Huort Kaup Biorns Magnussonar Elskulegur Sonur Gudbrandur Biornsson Samþickt hafe. Þessu næst var upplesid gjörnings brief mille Magnusar Biornssonar og Gudbrandz Biornssonar a 42 hundrudum i jordinne Mödruvollum i Eijafijrde og efterskrifudum Jordum Samtijne [svo] i Kræklijngahlid, Ulfá i Eijafirde og Kotá i Hrafnagilshrepp.⁹²

Árið 1701, þann 7. júní að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin lögfesta fyrir hluta jarðarinnar Möðruvalla, en inntak hennar kemur þó ekki fram:

⁸⁴ DI III, bls. 516-517 og 815, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁵ DI IV, bls. 378, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁶ DI V, bls. 307, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁷ DI XV, bls. 343, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁸ DI XIII, bls. 520. Sjá einnig DI XV, bls. 292 þar sem talað er um 100 hundruð og 35 hundruð, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁹ Skjal nr. 2 (111).

⁹⁰ Skjöl nr. 2 (113), 2 (114), 2 (117) og 2 (118).

⁹¹ Skjöl nr. 2 (112) og 2 (116).

⁹² Skjal nr. 2 (119) a-b.

Upplesinn logfesta af Olafe Palssyne fyrir þeim parte Jardarinnar Modruvalla j Eyjafirde sem heidurlegum sr. Olafe Stephanssyne vidvijkur med tilteknum landamerki, so sem su logfesta (nu uppaskrifud) sier liosast Jnnehelldur.⁹³

Árið 1705, þann 21. september, á héraðsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesið umboðsbréf fyrir samtals 38 hundruðum í Möðruvöllum, sem og fyrir tengdum jörðum og landsvæðum:

Upplesed umbodsbref Jone Stefanssijne fijrer 30 h(undruðum) og 8 h(undruðum) i Jordene Modruvöllum og 15 h(undrudum) i heimalande Skridu, Jtem þrem hudrudum i Kalfagerde, somuleidis yfer Agnuastadalande og Einguunum fyrir vestann ána i Solvadal, datum breffsins Hrafnagile i Ejafirde dags 1. July 1705.⁹⁴

Möðruvellir eru kirkjustaður, „anecteraður með Grund“, samkvæmt Jarðabók 1712. Jörðin er mjög verðmæt, og að fornu metin á „tvenn tíutíu hundruð með öllum heimalöndum, sem undir jörðina liggja“, en til 80 hundraða þegar jarðabókin var skrifuð.⁹⁵ Jörðin á afréttarland á Sölvadal, í Sölvadalstungum.

Afrjettarland á staðurinn framm úr Sölvadal, sem heitir Sölvadalstúngur, og brúkast af öllum ábúendum Möðruvalla eigna til uppreksturs fyrir lömb og geldfje, og so eru þangað stundum látnir hestar á sumur.⁹⁶

Möðruvöllum tilheyra auk þeirra jarða sem áður eru taldar, hjáleigurnar *Sveinshus*, *Fiosakot* (sjá Hríshóll/Fjósakot), *Kalfagerde* (sjá Kálfagerði), *Helgastader* (sjá Helgastaðir) og eyðihjáleigan *Sofiugerde*.⁹⁷

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1712, við jörðina Ánastaði, kemur fram að eyðibýlið Agnúastaðir sem séu fornt eyðiból í landi jarðarinnar, liggi undir Möðruvelli. Segir svo í jarðabókinni:

Þetta eyðiból liggur undir Möðruvelli í Eyjafirði og hefur nú í eyði legið undir 60 ár, og atla menn að það væri þar fyrir skamma stund bygt, þó eru hjer litlar girðingar í kríng. Byggíngarkosti vita nálægir ekki að undirrjetta, meina þá þó alllitla. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi. Landið brúkar til beitar ánastaða ábúandi og geldur þar fyrir x álnir í landaurum til umboðsmanns heimajarðarinnar.⁹⁸

Sjá nánar um Agnúastaði við jörðina Ánastaði.

Árið 1725, þann 3. júlí á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin lögfesta fyrir eign séra Ólafs Stefánssonar í Möðruvöllum, til ystu ummerkja, á móti öðrum:

⁹³ Skjal nr. 2 (120) a-b.

⁹⁴ Skjal nr. 2 (121)a-b.

⁹⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 274.

⁹⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 276.

⁹⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 276-278.

⁹⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 270.

Var Upplesenn logfesta under nafne prestsins Sr Þorsteins Ketelssonar í hvorre hann logfester Eign profastsens Sr Olafz Stephanssonar í Modruvøllum, til Jstu ummmerkia Mote odrumm þeim er þar ásamt honumm eiga land í ad ord fullu og Logmale fullu.⁹⁹

Í vitnisburði til sýslumanns frá 1739 vekur umboðsmaður eigna Möðruvalla, athygli á því að hann hafi í sextán ár byggt Ánastaðamönnum Agnúastaði og tungurnar fyrir vestan ána í Sölvadal. Hann hafi tekið við umboðinu 1723 og á grundvelli umboðsbréfsins ætlað þetta vera afréttarland Möðruvalla. Hann hafi hins vegar ekki skjöl undir höndum sem styðji það. Magnús Björnsson geri hins vegar tilkall til þessa lands, án þess þó að leggja fram gögn í málinu. Á meðan svo sé og engin gögn lögð fram muni hann ekki sleppa hendinni af landinu fyrir hönd Möðruvalla. Vegna þess lögfestir hann því Möðruvelli 30. apríl 1739 með eftirfarandi bréfi:

Løgfeste jeg Þorsteirn pr. Ketilsson, her i dag á Saurbæjar þingje, það allt í Mødruvøllum, sem Sr Olafe Stephanssyne med riettu tilheijrer, i þeirre jørd móts ved adra Eigendur. Nefnelega 1° 38 h(undruð) i siálfre heima Jørdunne hvar i ad reiknast vikuverked sem sudur og vestur frá Bænum liggur. 2° 15 h(undruð) i heimalandenu Skridu. 3° þriú hundrud i Kaalfagerde. 4° adurnefda Agnúastade, og Túngurnar fyrer vestann ána í Sölvadal og øll itøk Mødruvalla, sem Sr Olafe vidkoma, efter rettre tiltølu. Jtem løgfeste eg Mødruvalla kyrkiu Jarde bádard Gudrúnarstade, og Biørk, Løgfeste eg allra þessara jarda hundrada hús, Tún og Eingiar, hollt og haga, og allar landsnytiar, sem þar med eiga rettilega ad fylgia, til ummmerkia þeirra, er adrer menn eige i móte Proprietario, bæde ad ordfullu og lögmaale riettu.¹⁰⁰

Árið 1739, þann 30. apríl, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplestin lögfesta séra Ólafs Stefánssonar fyrir jörðina Möðruvelli og hennar ítök, sem taka til Agnúastaða og tungnanna fyrir vestan, fram á Sölvadal:

5. Upplesenn Logfesta vel Ehruverdugz Profastsenz Sr Olafs Stefanssonar J Jordunne Mødruvøllum i Eyafirde, og hennar jtokum, hvar med nefnder eru Agnúastader og tungurnar fyrer vestann fram a Sölvadal med vijdara, Dat. 29. April 1739.¹⁰¹

Til er lögfesta Möðruvalla sem árssett hefur verið frá því um 1743:

Logfeste eg so mikid ur Eingenu sem tala rennur til uppa 8 h(undruð) partinn Nordur tunsins. Logfeste eg fasta Eign Kyrkiunnar ad Modruvøllum, ad so miklum parte sem Erfingium velnefndz Sal: Profastsinz tilkemur. logfeste og agnua [ofan línu] ~~an~~astada og tungulanded a Solvadal fyrer ollum ólöglegum

⁹⁹ Skjal nr. 2 (122) a-b.

¹⁰⁰ Skjal nr. 2 (64) a-b.

¹⁰¹ Skjal nr. 2 (123) a-b.

yfergange. Logfeste eg ad ordfullu og logmæle rettu, fyrirbyd eg hverium manne hedan af i ad vinna edur sier ad njta, nema mitt sie lof edur leife til.¹⁰²

Lögfesta Möðruvalla var lesin upp á manntalsþingi í Saurbæ 26. maí árið 1755 og hljóðar svo:

Lögfeste eg hennar Tún og Einge, efter fornumm skiftumm, sömuleidis allann úthaga, Eign Rietta, og itök i annara Jarda löndumm, Efter sem ad Riettre tiltölu Reiknast má, i Efterskrifud landamerke, ad utannverdu frá Sandgile Riettljnis úr fialle, til Eyafiardar áar, Enn ad Sunnann i þann gamla gard sem liggur frá Núpárgile i fiall upp, fijrer sunnann Hlijfá i logne ur Núpár gilz gliúfre til Eyafiardar áar [innskot frá spássíu], ad hier frá Skilldum þeim pörtumm i Nefndu landi, sem hiáleigunumm Möðruvallna tilheira Efter Riettre Tiltölu, og adrer Eigendur ad Eru, Jtem lögfeste eg Nefndrar Jardar af Riett, sem ad fornu og Niju henne filgt hefur, Nefnelega frá Sandá framm ad Hrauná, Sölvadal millumm þeirra, fyrer austann Sölvadz á, Jtem Sandárdal allann fyrer vestann framm, ásamt Hraunárdal allann bádu meigenn, og frá Hrauná framm i dalz drag, beggia vegna, heim i þann gamla gard sem tilsiest hefur, hiá so kölludum Hrafnabiörgumm, og kalladar Eru Hraunár Túngur.¹⁰³

Lögfesta fyrir Möðruvelli var þinglesin að Saurbæ í Eyjafirði 4. maí 1770. Hún er því sem næst samhljóða þeirri frá 1755. Um réttindin segir:

Jtem Lögfeste eg nefndrar Jardar af Rett sem ad fornu og nyu henne filgt hefur, nefnelega frá Sandaa frammad Hrauná, Sölvadal millumm þeirra fyrer austann Sölvadals á, Jtem Sandárdal allann fyrer vestann framm, ásamt Hraunárdal allann bádu megin, og fra Hrauná framm i Dalsdrag beggia vegna, heim i þann gamla gard sem tilsiest hefur hiá sokölludumm Hrafnabiörgumm, og kalladar eru Hraunár túngur.¹⁰⁴

Árið 1775 þann 17. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin lögfesta fyrir Möðruvöllum. Inntaks lögfestunnar er ekki getið.¹⁰⁵

Fram kemur í lögfestu Möðruvalla, þinglesinni að Saurbæ 1. júní 1777:

Jtem lögfeste eg nefndrar Jardar af Rett sem ad fornu og niju henne filgt hefur nefnel. frá Sandaa framm ad Hrauná Solvadal millumm þeirra fyrer austann Sölvadalsaa, Eirnig Sandárdal allann firer vestann framm á Samt Hraunardal allann bádu meigenn, og frá hrauná, beggia vegna framm i dals drag og heim á móts vid hrauná Riett sijnis úr hennar gliufrumm, hver næst nefndur af Rettur kalladar eru Hraunaar Túngur.¹⁰⁶

¹⁰² Skjal nr. 2 (65) a-b.

¹⁰³ Skjal nr. 2 (68) a-b.

¹⁰⁴ Skjal nr. 2 (69) a-b.

¹⁰⁵ Skjal nr. 2 (124).

¹⁰⁶ Skjal nr. 2 (66) a-b.

Árið 1780 þann 8. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplestin lögfesta fyrir Möðruvöllum:

Item Lögfeste eg Nefndrar Jarda af Rett sem ad fornu og Nýu henne filgt hefur, Nefnel. frá Sandaa, framm ad Hraunaa, Sölvadal millumm þeirra fyrer austann Sölvadals aa, Eirinig Sandárdal allann fijrer vestann framm, ásamt Hraunaardal allann bádumm meigenn frá Hrauná beggia vegna framm i dals drag, heim á mótz vid Hraunaa, Riett lijnis úr hennar gliúfrumm, hvör Nærst nefndur afrettur kalladar Eru Hraunár Túngur.¹⁰⁷

Ólafur Sigurðsson á Möðruvöllum keypti þann 20. júní 1786 Ánastaði í Sölvadal ásamt eyðijörðinni Agnúastöðum með öllum eignum og ítökum af Ásgrími Magnússyni á Kerhóli.¹⁰⁸ Þetta virðist stangast á við Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, þar sem segir að Agnúastaðir liggja undir Möðruvelli en sé nýtt af ábúanda Ánastaða, en gæti komið heim og saman við deilu við eiganda Ánastaða árið 1739, og getið er um hér framar.

Í jarðamati 1804 segir um Möðruvelli, að jörðinni tilheyrir afréttur sem 10 jarðir noti yfir sumartímann, án endurgjalds. Venjan um þessar slóðir sé hins vegar að greitt sé fyrir slíkan aðgang með einu lambi frá hverri jörð.

I en Jorden tilhørende Afreet indtages til Græsgang om Sommeren Lam fra 10 fremmede Gaarder, hvorfore en lang Tid intet er bleven betalt, ellers er den sædvanlige betaling herfor andre Stæder 1 Lam fra hver Jord.¹⁰⁹

Samkvæmt jarðamatinu 1849 eiga Möðruvellir afrétt sem einu nafni kallast Sölvadalstungur.¹¹⁰

Árið 1861, þann 23. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var lesin upp lögfesta, með hverri sá partur af Sölvadalsafrétt, er tilheyrir Möðruvöllum og Ánastöðum, er friðlýstur.¹¹¹

Landamerkjabréf fyrir Möðruvelli var útbúið 28. apríl 1886 og því var þinglýst 24. maí 1888:

Að austan eða neðan við Helgastaðaland milli Möðruvalla og Helgastaða: Ur vörðu syðst og efst við svo nefndan „Ytristekkkjarhól“ eptir merkjum sem eru beint í vörðu á mýri neðan við áður nefndan hól og þaðan í vörðu sem þar er norður undan í svonefndum Kvíslárbakka. A milli Möðruvalla og Kálfagerðis að vestan við Kálfagerðisland, eða að neðan frá vörðu utan og ofarlega á svo nefndum „Syðristekkkjarhól, beint strik í vörðu, sem er syðst og efst við áður nefndan syðri Stekkjarhól, og frá honum eptir merkjum beint strik í vörðu, sem er syðst og efst við svo nefndan Krosshríshól, – sem er skammt fyrir utan og neðan Möðruvallatún, – og frá henni beint strik yfir hól, sem er

¹⁰⁷ Skjöl nr. 2 (67) a-b og 2 (125) a-b.

¹⁰⁸ Skjal nr. 2 (59) a-b.

¹⁰⁹ Skjal nr. 2 (162).

¹¹⁰ Skjal nr. 2 (75).

¹¹¹ Skjal nr. 2 (175) a-b.

næst fyrir sunnan Kálfagerðislækjargil í svo nefndan „neðrihnjúk“ í fjallinu; en fyrir ofan melana, sem eru næst fyrir ofan bæina er óskipt beitiland milli Möðruvalla og Kálfagerðis.

Að sunnan milli Möðruvalla og Fjósakots eru merki beint strik frá vallargarðinum fyrir ofan götuna yfir melhól sunnan við svonefnda „Hólshúsalaus“ syðst í svo nefndan, Hríthól. Þar fyrir ofan er hið óskipta beitiland Möðruvalla, Kálfagerðis, Helgastaða, Fjósakots og Skriðu.

En frá vallargarðinum ofan við götuna, eptir austari eða efri traðargarðinum, suður í vöðru upp undan svo nefndum „Sundpolli“ og frá henni beint strik í grjótvörðu í svonefndum „Sundpollsmel“ og frá henni beint strik suður í garðlag á bakka Nupáreyra, ofan undan Fjósakoti og þaðan suður eyrarnar fast við bakkan á Nupáreyrum, suður í miðjan Nupárgilskjapt, og þaðan eru merkin í milli Möðruvalla og Núpufells í hinn gamla árfarveg rjettlynis að Eyjafjarðará yzt á móts við svo nefndan „Keppsteig“, eða sem nú er nefndur Sauðhúshvammur, sem verður bein stefna í Gerðagil í Hvassafellsfjall (utanvert við Saurbæarvöll). Að vestan verðu er Eyjafjarðará landamerki. Landamerki milli Möðruvalla og Skriðu á svonefndum „Steingrímsmó“ að norðan eða utan frá Nupáreyrum í garðlag utan við stóran stein í holtinu ofan við móim, og frá honum beint strik suður í stein, sem stendur suður í hallinum í sama holti, og frá honum eru merki á milli Möðruvalla og Stekkjarflata ofanvið Nupáreyrina. Að austan eru merkin eptir háfjallinu. Afrjettarland á jörðin frá Sandá, allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðu megin og þaðan suður á fjall, að svo nefndu „Laugafelli“.

Fjósakot hefir óátalið brúkað sambeit í Nupárhólmum eptir fornri hundraðatölu jarðanna Möðruvalla og Fjósakots, að svo miklu leyti, sem þeir ekki hafa verið brúkaðir til slægna frá Möðruvöllum.

Einnig hafa hinar fornu hjáleigur jarðarinnar brúkað afrjettarland hennar handa geldpeningi sínum á sumrum borgunarlaust.¹¹²

Marselia Kristjánsdóttir eigandi Möðruvalla skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Davíð Kristjánssyni, í umboði Kálfagerðiseiganda Flóvents Sigfússonar, Jóni Jónssyni, eignar- og umráðamanni Æsustaða, Þ. Thorlacius, í umboði Stekkjarflataeiganda, Árna Jónssyni, eiganda og umráðamanni Helgastaða og Skriðu, Benedikt Jóhannessyni, í umboði Fjósakotseiganda, Ólafi Þorsteinssyni, eiganda hálfra Ánastaða og Sigfúsi E. Thorlacius, eiganda að Núpufelli.

Í kaflanum um Möðruvelli í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að landamerkjalyking hafi verið lögð fram í eftirriti. Einnig kemur fram að jörðinni fylgi upprekstrarlöndin; Sölvadalur, Hraunárdalur og Hraunártungur. Jörðin hafi ekki tekjur

¹¹² Skjal nr. 2 (182).

af þeim. Auk þess stendur að frían upprekstur á afrétt jarðarinnar eigi hinar fornu hjáleigur og kirkjujarðir.¹¹³

5.5.1 Helgastaðir

Hér verður fjallað um heimildir um Helgastaði að því leyti sem þær varða kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar.

Helgastaðir eru skráðir sem hluti heimajarðarinnar Möðruvalla í Jarðabókinni 1712. Vísast til hennar um gögn og gæði jarðarinnar, auk þess sem að neðan segir.

Engið er og so stórlega fordjarfað af skriðum. [...]

Aðrir kostir og ókostir sem segir um heimajörðina.¹¹⁴

Samkvæmt jarðamatinu 1849 eiga Helgastaðir vegna siðvenju upprekstur á Sölvadalstungum. Einnig kemur fram að jörðin er landamerkjalaus á aðra hliðina.¹¹⁵

Landamerkjabréf fyrir Helgastaði var útbúið þann 20. maí 1886:

Einnig hefir Helgastaðabóndi haft frírekstur fyrir geldpening sinn á Möðruvalla afrjetti borgunarlaust.¹¹⁶

Árni Jónsson eigandi Helgastaða skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Vigfúsi Gíslasyni, í umboði Marselíu Kristjánsdóttur, eiganda Möðruvalla og Guðrúnarstaða.

Í fasteignamatinu 1916 stendur að landamerkjabréf Helgastaða hafi verið þinglesið 20. maí 1886.¹¹⁷

5.5.2 Kálfagerði

Hér verður fjallað um heimildir um Kálfagerði að því leyti sem þær varða kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar.

Kálfagerði er skráð sem hluti heimajarðarinnar Möðruvalla í Jarðabókinni 1712. Vísast til hennar um gögn og gæði jarðarinnar.

Kostir og ókostir sem áður segir um heimastaðinn, nema hvað Kálfagerðislækur skemmir engið með grjóts og sands áburði.¹¹⁸

Í lögfestu hluta Möðruvalla frá 30. apríl 1739 kemur fram að honum fylgi eigi 3 hundruð í Kálfagerði. Nánar um lögfestuna í kaflanum um Möðruvelli.

Lögfesta fyrir Möðruvelli var útbúin 1770.¹¹⁹ Minnst er á hjáleiguna Kálfagerði. Nánar um lögfestuna í kaflanum um Möðruvelli.

¹¹³ Skjal nr. 2 (51).

¹¹⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 278.

¹¹⁵ Skjal nr. 2 (75).

¹¹⁶ Skjal nr. 2 (17).

¹¹⁷ Skjal nr. 2 (76).

¹¹⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 277.

¹¹⁹ Skjal nr. 2 (69) a-b.

Samkvæmt jarðamatinu 1849 á Kálfagerði var vegna venju upprekstur á Sölvadalstungum. Einnig kemur fram að jörðin hefur ekki sér landamerki. Hún er þó ekki hjáleiga.¹²⁰

Fram kemur í Jarðatali Johnsens að árið 1802 hafi Kálfagerði fyrst verið talin sem sérstök jörð.¹²¹

Landamerkjabréf fyrir Kálfagerði var útbúið þann 4. maí 1886:

Bithagi er óskiptur milli jarðanna, einnig á Kálfagerðis-bóndi fráan upprekstrarrétt fyrir geldpening sinn á Möðruvallaafrétt í Sölvadal.¹²²

F. Sigfússon, eigandi Kálfagerðis, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Árna Jónssyni, eiganda Helgastaða, Vigfúsi Gíslasyni, umboðsmanni eigenda Möðruvalla og Marselíu Kristjánsdóttur.

Í fasteignamatinu 1916 stendur að landamerkjabréf Kálfagerðis hafi verið útbúið 5. apríl 1886 og þinglesið 20. maí 1886.¹²³ Ekkert er minnst á afréttarréttindi í jarðamatinu.

5.5.3 Hríshóll (áður Fjósakot)

Hér verður fjallað um heimildir um Hríshól að því leyti sem þær varða kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar.

Fjósakot er skráð sem hluti heimajarðarinnar Möðruvalla í Jarðabókinni 1712. Vísast til hennar um gögn og gæði jarðarinnar.¹²⁴

Í jarðaskiptabréfi frá 29. apríl 1739 kemur fram að Fjósakot sé hjáleiga Möðruvalla.¹²⁵

Í jarðamati 1849 kemur fram að jörðin á fráan upprekstur á Sölvadalstungur. Jörðin hefir fráan upprekstur á Sölvadalstungur.¹²⁶

Fram kemur í Jarðatali Johnsens að árið 1802 hafi Fjósakot fyrst verið talin sem sérstök jörð.¹²⁷

Fjósakot ásamt Sveinshúsi og Kálfagerði hafa áður verið taldar hjáleigur Möðruvalla, en teljist nú sjálfstæðar jarðir, segir í jarðamati 1804.¹²⁸

Nafnbreyting var á jörðinni árið 1964, og heitir hún Hríshóll eftir það.¹²⁹

¹²⁰ Skjal nr. 2 (75).

¹²¹ Skjal nr. 4 (9).

¹²² Skjal nr. 2 (18).

¹²³ Skjal nr. 2 (76).

¹²⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 277.

¹²⁵ Sjá skjal nr. 2 (B.9.1. *Alþingisbækur XII*. Reykjavík. 1971, bls 504).

¹²⁶ Skjal nr. 2 (216).

¹²⁷ Skjal nr. 4 (9).

¹²⁸ Skjal nr. 2 (162).

¹²⁹ *Byggðir Eyjafjarðar 1990 II*, bls. 894.

5.6 Æsustaðir og Æsustaðatungur

Æsustaða er getið í máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 í umfjöllun um Möðruvallakirkju.¹³⁰ Vitnisburður tveggja manna, sem sáu á handaband Ólafar Jónsdóttur, eiginkonu Sigurðar Sturlusonar, og Þorvaldar Árnasonar, var bréfaður 16. júlí 1524. En með því gaf hún öldungis kvittan um öll þeirra skipti um jörðina Æsustaði og alla aðra peninga eftir Jón Jónsson og Sigríði Árnadóttur foreldra hennar.¹³¹ Þorvaldur Árnason ættleiddi Björn son sinn til alls fjár eftir sig, þ. á m. jörðina Æsustaði. Systir Þorvalds og mágur samþykktu gerninginn sem var bréfaður 8. júní 1529.¹³² Þann 26. nóvember 1568 áttu þeir Þorvaldur Björnsson og séra Björn Gíslason með sér jarðaskipti. Í hlut séra Björns kom öll jörðin Æsustaðir 100 hundruð að dýrleika með öllum gögnum og gæðum sem jörðinni átti að fylgja til ystu ummerkja annarra manna.¹³³

Eftirfarandi segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1712 um haga Æsustaða:

Úthagarnir eru bæði litlir og hrjóstrugir, og er því helmíngur engisins lagður undir beit, og er því sá heyskapur, sem þar mætti vera, ekki jörðunni áður talinn, hvað nálægir til geta að verða mundi undir kýrþúngi, ef engið væri varið.¹³⁴

Árið 1782, þann 15. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin óðalslýsing fyrir Æsustaði, ásamt forboði um sölu á 6 hundruðum Þorgerðar Jónsdóttur á hennar eignahlut í jörðinni:

7. var upplesinn Ódals lijsing Jóns á Æsustöðum af Dags dato, samt forbod til Eckiunnar Þorgerdar Jonsdottur að selia odrum enn sier hennar sex hundrud i Æsustodum og frammbjrdur peninga til jnnlausnar.¹³⁵

Árið 1788, þann 26. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, voru upplesnar lögfestur nokkurra jarða í Eyjafirði, þ.á.m. fyrir Æsustöðum. Inntaks lögfestunnar er ekki getið:

Upplesnar logfestur fyrir Saurbæ, Æsustada; Gullbrecku [...] Actum ut supra. J. Jacobson mpp, Paall Paalsson, Jon Jonsson, Olafur Sigurdsson, Jonas Thomasson, Pall Jonsson, David Thomasson, Biarne Jonsson, Olafur Þorlaksson.¹³⁶

Í jarðamati 1804 kemur fram að afréttur liggi í landi Æsustaða, sem fjórir bæir nýti sér.

¹³⁰ DI II, bls. 450, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³¹ DI IX, bls. 228. Sjá einnig um sama mál DI IX, bls. 387-388 og 409, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³² DI IX, bls. 491. Sjá einnig DI X, bls. 621, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³³ DI XV, bls. 161. Sjá einnig DI XV, bls. 165, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 264.

¹³⁵ Skjal nr. 2 (140) a-b.

¹³⁶ Skjal nr. 2 (141) a-b.

I Jordens Land ligger en Afret, hvorpaa Lam indtager til Græsgang om Sommeren, Lam fra 4 Jorder.¹³⁷

Samkvæmt jarðmatinu 1849 dugar afrétt Æsustaða í Æsustaðatungum framaf Sölvadal jörðinni rúmlega til heimilisþarfa.¹³⁸

Í Jarðatali Johnsens er í greininni um Æsustaði minnst á afrétt fyrir lömb frá fjórum bæjum.¹³⁹

Landamerkjabréf fyrir Æsustaði var útbúið á Æsustöðum þann 21. janúar 1890 og á Akureyri þann 13. maí sama ár og því var þinglýst 17. maí 1892:

Sömuleiðis fylgir Æsustöðum afrjettarland það fram af Sölvadal sem Aðaltungur nefnast, eða Æsustaðatungur öðru nafni og eru merkjatakmörk þessi: Að norðan Kollhóll, sem er lítið eitt fyrir framan Þormóðsstaðaá, þar sem hún fellur í Sölvadalsá, að sunnan eru klettur þeir, sem Hrafnabjörg nefnast, merkjatakmörk og eru þeir nokkru framar en í miðjum dalnum.¹⁴⁰

Eggert Laxdal skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði B. Kristjánssonar prófests. Það var samþykkt af Páli Pálssyni, er handsalaði vegna Æsustaðagerðis, Jóni Jóhannessyni, sem samþykkti vegna Hrísa, Davíð Ketilssyni, sem samþykkti fyrir hönd Hallgríms Thorlacius, Sigfúsi P. Thorlacius, sem samþykkti vegna Núpufells, Jóhannesi Ólafssyni, á Skriðu, sem samþykkti vegna Möðruvalla, Randveri Bjarnasyni, sem samþykkti vegna Arnarstaða, P. Thorlacius, sem samþykkti fyrir hálfu Arnarstaði fyrir hönd Helgu Jóhannesdóttur og Pálma Jónssyni og Vilborgu Pjetursdóttur, en þau samþykktu vegna Æsustaða.

Í kaflanum um Æsustaði í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að jörðinni fylgi afrétturinn Æsustaðatungur en hann gefur litlar tekjur af sér.¹⁴¹

Svohljóðandi bann var gefið út 5. júní 1916:

Við undirritaðir bönnum hér með öllum upprekstur í afréttarlönd okkar Æsustaðatungur og Núpufellsdal. Sömuleiðis bönnum við alla vetrararbeit fyrir fé og hesta í þessum afréttum.¹⁴²

Niels Sigurðsson og Þórður Daníelsson skrifuðu undir skjalið. Því var þinglýst níu dögum síðar.

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Æsustöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

¹³⁷ Skjal nr. 2 (162).

¹³⁸ Skjal nr. 2 (75).

¹³⁹ Skjal nr. 4 (9).

¹⁴⁰ Skjal nr. 2 (28).

¹⁴¹ Skjal nr. 2 (51).

¹⁴² Skjal nr. 4 (82).

5.7 Núpufell/Gnúpufell og Núpufellsdalur

Samkvæmt frásögn Landnámu mun Hrólfr sonur Helga magra fengið lönd austan Eyjafjarðarár og hafa búið á Gnúpufelli.¹⁴³

Fram kemur í máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 að Núpufellskirkja eigi þriðjung í heimalandi og þriðjung í Hrísalandi.¹⁴⁴ Ekki er minnst á eign Núpufellskirkju í Hrísalandi í máldagabók Péturs biskups Nikulássonar, frá 1394 og síðar, heldur er aðeins getið um að hún eigi allan þriðjung í heimalandi. Þar segir enn fremur að Saurbæjarkirkja eigi svokallaðan Ceceliupart í Núpufellsskógi.¹⁴⁵ Í vísitasíu Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 og máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar segir að kirkjan á Núpufelli eigi allan þriðjung í heimalandi, Hrísaland og Þormóðsstaði.¹⁴⁶

Stefán Gunnlaugsson seldi Einari Bjarnasyni jörðina Ytri Dal, með kaupbréfi gerðu 20. apríl 1395, en með fylgdi m.a. skógur í Núpufellsjörð.¹⁴⁷ Samkvæmt vitnisburði tveggja manna hélt Björn Einarsson mörkin á milli Dalsskógar og Núpufellsskógar vera svohljóðandi:

Ath steinakross Redr firir vtan ath ofanuerdum skoghinum ok þadan Rettsyne wth ok ofan eftir midium holunum j gardstad er gengr ofan j mödruualla gothu hina fornnu. Rædr þadan nefnd gatha sudr ok upp j jardkross ok þadan Rettsyne upp j klofastæin ok suo upp j lambastæina göthu er sijdan Rædr alla læid wth j stæinakross.¹⁴⁸

Þessi mörk fengu staðfestingu með opnu bréfi Ólafs Péturssonar um mörk skóganna sem Magnús Hafliðason lét lesa samdægurs. Í bréfinu kom fram að Ólafur hafði frelsað (heimilað) Gunnlaugi Stefánsyni og erfingjum hans þennan skóg eftir góðra manna tilsögn er hann bjó í Núpufelli. Magnús hafði haldið bréf þetta fyrir fullt skilríki, lýst allan skóginn eign sína og látið þann sama dag vinnumenn sína höggva skóginn. Björn hafi hins vegar bannað honum það nema hann sýndi eignarheimildir sínar fyrir skóginum. Magnús lét einnig lesa upp skilríki sín fyrir skóginum en leiddi hvorki votta né vændist prófa um takmörk hans. Dómurinn, sem bréfaður var 22. mars 1401, komst að þeirri niðurstöðu að Björn hafi leitt fullt próf og skilríki sér til frelsis (heimildar) á umræddum Dalsskógi og því var honum dæmdur skógurinn til halds og fullrar eignar.¹⁴⁹

Miklagarðskirkja er sögð eiga skóg í Núpufellslandi samkvæmt afskrift sem gerð var 17. janúar 1522 af máldaga kirkjunnar eftir máldagabók Ólafs

¹⁴³ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 266, 268.

¹⁴⁴ DI II, bls. 450, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴⁵ DI III, bls. 524 og 527, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴⁶ DI IV, bls. 377, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴⁷ DI III, bls. 596, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴⁸ DI III, bls. 663, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴⁹ DI III, bls. 661-664, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Rögnavalldssonar biskups.¹⁵⁰ Saurbæjarkirkja er sömuleiðis sögð eiga svokallaðan Cecelúpart í Núpufellsskógi samkvæmt elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.¹⁵¹

Ólafur Rögnavalldsson biskup ályktaði með bréfi frá 12. maí 1480 að m.a. jörðin Núpufell væri fallin undir Hóladómakirkju vegna þess að Árni Höskuldsson hafi rofið Eyrarlandsdóm frá 7. júní 1479.¹⁵²

Þeir feðgar Jón Arason biskup og Ari Jónsson áttu með sér jarðakaup sem bréfuð voru á Hólum 2. desember 1546. Þar seldi Jón Ara jörðina Núpufell, ásamt Hrísum, sem sögð er hafa verið fallin til lausnar fyrir kirkjugóss en sú lausn hefði aldrei fram komið en Gottskálk biskup Nikulásson hafi síðar skipað jörðina til beneficium. Ennfremur segir að Núpufell eigi eina eyðijörð í Sölvadal er heiti Þormódsstaðir. Fyrir þetta gaf Ari 120 hundruð í jörðum.¹⁵³ Prestastefna á Eyrarlandi, 17. júní 1547, samþykkti ofangreint kaup feðganna.¹⁵⁴

Núpufell er talið upp í ódagsettri skrá, sem samin var nálægt 1. september 1552, um jarðeignir Ara lögmanns Jónssonar.¹⁵⁵

Í lögfestu Núpufells frá 1622 stendur:

Jeg Olavur Jonson løgfeste hier j dag myns herra kongsins jørd Nupufell, tødur og Eyngiar, hollt og hafa¹⁵⁶ skóóg oc allar adrar landznytjar þær sem þeirre jørdu til heyrer til þessara ummerkia, Sudur j þann gard sem upp geyngur ur Eyafiardaraa og áá fiáll upp milli Æsustada og Hrysa alltt land fyrir vestan Eyafiardaráá og j hermer hinn ellsta og handasta¹⁵⁷ farveg sem hun til forna Runnid hefur epter leyfe og laganna frelse. So og fram j þann gard sem upp geyngur ur Nupáá og aa fiáll upp fyrir utan Seliahlijd. Jtem Þormódzkot med ollum Þormódzdal allt j midian tunguspord. Logfesti ec þetta alltt aadur greynt land ad ordfullu og løgmale Rettu. Fyrir Byd eg huerium manne ad yrckia edur j ad vinna edur nockra gagnsemd af ad hafa utan mitt sie lof edur leyfe til ad vitni þeirra allra sem myn ord heyra.¹⁵⁸

Árið 1694, þann 19. júlí, á þriggja hreppa þingi að Spjaldhaga í Eyjafirði, var útgefið kaupbréf, fyrir Núpufelli:

[6] 3. Wel Edla og Welbirdigs amptmannsins Herra Christian Mullers skriflegt Transport og Kaupbrief til Wel Edla og Vel Ehruverdugs Superintendentis herra Einars Thorsteinssonar útgiefed uppa Vel Edla Herra Assessors Chry[s]tofer Heidemans vegna, um Jordina Nupufell j Eyafyrde [...] [7] Þetta framann og ofann skrifad hafa so á fyrriedum stad og deige

¹⁵⁰ DI IX, bls. 65, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵¹ DI IX, bls. 328, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵² DI VI, bls. 260-261. Eyrarlandsdómurinn er á bls. 204-206, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵³ DI XI, bls. 508-509, sjá einnig bls. 775-776, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁴ DI XI, bls. 556-557, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁵ DI XII, bls. 465, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁶ Svo.

¹⁵⁷ Svo.

¹⁵⁸ Skjal nr. 2 (70) a-b.

frammfarid, vottum underskrifader. Biorn Hallsson egh, Jlluge Grjmsson eh, Porlakur Sigurdsson hs, Jon Jonsson eh, Sigurdur Hrolfsson eh, Jon Thorleifsson egh, Stephan Gottskalkzson hs.¹⁵⁹

Bærinn Hrísar hafa verið byggðir út úr Núpufelli, samkvæmt Jarðabókinni 1712, og eru útigangur sá sami og í Núpufelli.¹⁶⁰ Núpufell sjálft er skráð sem 60 hundraða jörð. Sömu eigendur voru að Hrísum, Núpufelli og Þormódsstöðum, auk hjáleigunum Steinkots. Einnig eru nefndar eyðihjáleigurnar *Flatgerde*, *Sandgerde* og *Gunnarshus*. Jörðin Steinkot er byggð í úthögum fyrir ofan hálsinn, og hafði sömu kosti og ókosti og heimajörðin.¹⁶¹ Afrétt á Núpufell í austurhluta Þormódsstaðadals og tekur afréttartoll af sveitarmönnum fyrir afnot þar.

Skógur hefur áður verið mikill og góður, sem fallinn er meir en fyrir 80 árum.

[...]

Þormódsstaðadalur liggur undir jörðina, hann er framm frá Þormódsstaða landi, og er selland vestan framm, sem brúkast oftast nær, þó þángað þyki langt og seinfært. Afrjettur er austan framm á dalnum, sem ábúandi brúkar fyrir lömb og geldfje, og leyfir þángað upprekstur nokkrum sveitarmönnum fyrir afrjettartoll eður óákveðna greiðasemi, sem ekki verður ákveðið að upphæð. [...]

Enginu grandar sandfok, en þó enn meira Núpá með grjóts og sands áburði, sem eyðilaggt hefur af því mikinn og góðan part, sem nú er komið í grjót og skriðu, og so Eyjafjarðará með landbroti. Úthagarnir heim um sig eru mjög uppblásnir og söndugir, en sellandið bjarglega grösugt, en so gengur sandfokið mikillega á heimalandið, að það sýnist líkast að það eyðileggi um síðir jörðina.¹⁶²

Rétt er að benda á að afréttarlandið austan fram á Þormódsstaðadal er það sem nú mun kallast Núpufellsdalur.

Er jörðin Núpufell var seld þann 26. maí 1750 fylgdu henni Þormódsstaðir.¹⁶³ Þormódsstaðir, nú skráðir sem eyðikot, fylgdu Núpufelli einnig þegar jörðin var seld 14. apríl 1785.¹⁶⁴

Í vísitasíu Saurbæjar frá 2. júlí 1749 stendur:

Þetta a kyrkiann i Jórdum, epter Olafs Rognvaldssonar máldaga bok, 1471 [...] Cesseliu Part i Gnupufells Skogie, Sudur frá Miklagards skogie og sudur til Saurbruar hinnar ytre.¹⁶⁵

¹⁵⁹ A.6.1. a-b. Eyf. IV. B. 4. Dóma- og þingbók 1694-1699. bls. 5-7.

¹⁶⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 264.

¹⁶¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 265-267.

¹⁶² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 266.

¹⁶³ Sjá skjal nr. 2 (B.9.2. *Alþingisbækur XIV*, bls. 115).

¹⁶⁴ Sjá skjal nr. 2 (B.9.3. *Alþingisbækur XVI*, bls. 256).

¹⁶⁵ Skjal nr. 2 (117).

Árið 1783, þann 14. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, voru upplesnar lögfestur nokkurra jarða, þ.á.m. fyrir Núpufelli:

Upplesnar Logfestur fyrir Saurbæ, Halldorsstodum og Nupufelle, hvad Halldorsstada selstodu a Ejafjardardal áhrærer, er Logfestan fyrir Haldorstodum protesterud.¹⁶⁶

Árið 1786, þann 17. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin lögfesta fyrir Núpufelli:

Var upplesid Mageskifta bref fyrir Hrisum og Þormodstodum, med 36rd sp. millelage, dito Logfesta fyrir Nupufelle og Hrisum.¹⁶⁷

Árið 1792, þann 4. júní, manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin lögfesta fyrir Núpufelli. Einnig var lagt bann við að láta ótemjur og hross ganga í landi Núpufells um sumar. Þá lagði sýslumaður bann við því að bændur rækju hross á Arnarstaðatungur:

Upplesenn Logfesta fyrir Nupufelle, dito forbod Prestsins S^{ra} Jons Ingra samastadar, ad Lata ótemiur og hross ganga i Lande sinu um Sumar af dato 4da Maii nl.[...] Sijsslumaduren advarar bændur umm ad reka ecke hross á sokalladar Arnarstada Tungur, under þær Mulcter sem Log áskilia fyrir þá sem heimildarlaust brúka annara Land.¹⁶⁸

Í jarðamati 1804 kemur fram að Núpufelli tilheyra hjáleigurnar Steinkot, Gunnarshús og Sandgerði. Nokkuð sandfok er á jörðinni.¹⁶⁹

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að Núpufell eigi eyðihjáleiguna Steinkot. Afrétt Núpufells er Þormódsstaðadalur austurfram, en er ei teljandi meiri en fyrir jörðina, þar sem Hrísar áttu þar frían upprekstur fyrir sig.¹⁷⁰

Árið 1855, þann 31. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplesin lögfesta fyrir landi Núpufells. Komu fram vitnisburðir um landamerki:

[67v] [...] 9. Var lesin lögfesta Sigfúsar bónda Thorlaciusar á Núpufelli fyrir landi tjeðrar jardar fyrir austan Núpufells háls, sudur í gamlann merkjagard milli Núpufells og Seljahlídar er liggur nedan frá Núpárgili nokkud fyrir sunnan svokalladann sjónarhól og þadan beint uppá hálsbrún nordanvert vid valavördu og jafnframt óskadi Sigfús Thorlacius ad skýrsla tveggja kunnugra manna nefnilega Stefáns Stefánssonar á Vatnsenda og Benjamíns bónda [68r] Stefánssonar á Björk um tjed landamerki er þeir væru viljugir til ad gjöra hjer á þínginu yrði ritud í þíngbókina. Framkomu svo tjeðir menn fyrir réttinn og frambar Stefán Stefánsson ad hann hafi verid í Seljahlíd frá 14 ára aldri þángadtil hann var 28 ára og hin seinustu af þessum árum búid þar med móður sinni en nú sje hann á 4da árinu um sextugt, og hafi þá landamerkin

¹⁶⁶ Skjal nr. 2 (78) a-b.

¹⁶⁷ Skjal nr. 2 (79) a-b.

¹⁶⁸ Skjal nr. 2 (80) a-b.

¹⁶⁹ Skjal nr. 2 (162).

¹⁷⁰ Skjal nr. 2 (75).

milli Seljahlídar og Núpufells verid haldin í gard þann, sem nefndur er í lögfestunni frá Núpárgili uppá hálsbrún nokkud fyrir sunnan svonefndann sjónarhól enn nordanverdt við valavördu á blá hálsinum, eptir tilsögn þáveranda landsdrottins prestsins sjera Jóns Jónssonar þá á Mödrufelli. Benjamín bóndi Stefánsson á Björk frambar að hann hafi nú 3 um sextugt og hafi hin seinustu 30 ár búid á Björk, sem er í Sölfadal út og yfir frá Seljahlídar landi hinumegin Núpár og þaráundan verid 11 ár á Mödruvöllum, sem er nokkud utar í sveitinni, og hafi hann þá á meðan hann var á Mödruvöllum og síðan heyrt, að landamerkin milli Seljahlídar og Núpufells sjeu í fyrirtjedan gard fyrir sunnan sjónarhól og merkjalág sem liggur ofan frá gardinum ofan að Núpárgili og eptir stefnu gardsins uppá háls brún nordanvert við Valavördu, en gardurinn sjálfur nái ekki svo langt uppeptir. Stefán Stefánsson kannadist við tjeda merkjalág ofanfrá gardinum og að gardurinn sjálfur nái ekki alveg uppá hálsinn. Þessir framburdir voru upplestir og játudu bædi Stefán og Benjamín að þeir væru rjett innfærdir. Ábúandinn á Seljahlíð Stefan Sigurdsson var vidstaddur og var bedin að advara jardareigandann Gunnlaug Jónsson á Hól um þessa lögfestu.¹⁷¹

Landamerkjabréf fyrir Núpufell var útbúið þann 19. maí 1890 og því var þinglýst 17. maí 1892:

Afrjettarland á jörðin Núpufellsdal allan, austan við Þormóðsdalsá, framan úr dalsdragi og út í svonefndan Tungusporð, og þaðan fram í Kollhól, sem er heimarlega í Æsustaðatungum. Liggja merkin neðan frá árgili rjettlynis [línis ofan línu] yfir hólinn á fjall upp.¹⁷²

Sigfús Thorlacius, eigandi Núpufells, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Hallgrími E. Thorlacius, eiganda 10, 5 hundraða úr Hrísum, Vilborgu Pjetursdóttur, í umboði prófests B. Kristjánssonar, Jóni Jóhannessyni, eiganda 4 hundraða úr Hrísum, Eggerti Laxdal, fyrir Æsustaði og Marselliu Kristjánsdóttur, eiganda Möðruvalla.

Í kaflanum um Núpufell í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að jörðinni fylgi afrétturinn Núpufellsdalur en hann gefur engar tekjur af sér.¹⁷³ Ekkert er minnst á rétt Hrísa til afnota af honum.

Svohljóðandi bann var gefið út 5. júní 1916:

Við undirritaðir bönnum hér með öllum upprekstur í afréttarlönd okkar Æsustaðatungur og Núpufellsdal. Sömuleiðs bönnum við alla vetrararbeit fyrir fé og hesta í þessum afréttum.¹⁷⁴

Níels Sigurðsson og Þórður Daníelsson skrifuðu undir skjalið. Því var þinglýst níu dögum síðar.

¹⁷¹ Skjal nr. 2 (170) a-b.

¹⁷² Skjal nr. 2 (27).

¹⁷³ Skjal nr. 2 (51), A.5.7.

¹⁷⁴ Skjal nr. 4 (82).

Í greininni „Þættir úr sögu Gnúpufellsskógar í Eyjafirði“ í *Skógræktarritinu* 1994 stendur:

[...] lesa að tekið hefur að sneyðast um skóglendi í Eyjafirði í lok 15. aldar fyrst allar kirkjur í Fram-Eyjafirði eru búnar að eignast ítök í Gnúpufellsskógi á þessum tíma.¹⁷⁵

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Núpufelli frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.8 Þormódsstaðir og Þormódsstaðasel

Hér verður fjallað um heimildir um Þormódsstaði og Þormódsstaðasel að því leyti sem þær varða kröfuvæði vegna Þormódsstaðadal. Fyrst verður vikið að heimildum um Þormódsstaði en síðan Þormódsstaðasel.

5.8.1 Þormódsstaðir

Í máldagabók Péturs biskups Nikulássonar frá 1394 og síðar kemur fram að Magnús Runólfsson hafi gefið Núpufellskirkju jörðina Þormódsstaði (Formódsstaði) í Sölvadal.¹⁷⁶ Fram kemur í vísitásiubók Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 að Núpufellskirkja eigi Þormódsstaði.¹⁷⁷ Þeir feðgar Jón biskup Arason og Ari Jónsson keyptu Núpufell, ásamt kirkjujörðunum Hrísum og Þormódsstöðum, með bréfi gerðu 2. desember 1546. Þormódsstaðir voru þá í eyði, að sögn biskups, en séra Tómas heitinn Jónsson hafði áður haldið jörðina.¹⁷⁸

Í lögfestu Núpufells frá 1622 er minnst á Þormóðskot og Þormóðsdal. Var þar lögfest, og segir nánar frá þessu í kaflanum um Núpufell.

Þormóðzkot med ollum Þormóðzdal allt j midian tunguspord.¹⁷⁹

Þormódsstaðir liggja undir Núpufell árið 1712, samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Útígangur hinn sami og lýst er við Draflastaði.¹⁸⁰

Er jörðin Núpufell var seld þann 26. maí 1750 fylgdu henni Þormódsstaðir.¹⁸¹ Þormódsstaðir, nú skráðir sem eyðikot, fylgdu Núpufelli einnig þegar jörðin var seld 14. apríl 1785.¹⁸²

¹⁷⁵ Hliðsjónargagn. (*Skógræktarritið* 1994, 64.)

¹⁷⁶ DI III, bls. 528, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷⁷ DI IV, bls. 377, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷⁸ DI XI, bls. 509. Tómas Jónsson prestur hélt Grundarþing og bjó á Núpufelli en hann dó árið 1546, sbr. Sveinn Níelsson. *Prestatal og prófasti*, bls. 282, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷⁹ Skjal nr. 2 (70) a-b.

¹⁸⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 268-269.

¹⁸¹ *Alþingisbækur* XIV. Reykjavík. 1977, bls. 115.

¹⁸² *Alþingisbækur* XVI. Reykjavík. 1977, bls. 256.

Árið 1762, þann 25. maí, á manntalsþingi að Öngulsstöðum í Eyjafirði, var upplestið makaskiptabréf Ólafs Sigfússonar og Þóreyjar Sigurðardóttur. Þau skipta á 10 hundruðum í Þormóðsstöðum fyrir 10 hundruð í Öngulsstöðum.¹⁸³

Árið 1785, þann 23. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, kom fram að Þormóðsstaðir væru í eyði:

8. Efterspurdur Sysslumadurenn hveriar Jarðer her seu Ejdi i Repnum? Og svara þingmenn Fiósakot, Þormodstader, Steinkot, Geldingagerde, Sidre Willingadalur, Kolgrimastader, Bolversgerde; og var su Radstofun giord ad Jon Magnusson frá Litladal fære á Þormodsstade.¹⁸⁴

Árið 1786, þann 17. maí, á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplestið makaskiptabréf fyrir Hrísum og Þormóðsstöðum.¹⁸⁵

Til er lögfesta Þormóðsstaða frá 15. maí 1843:

Hérmeð lögfesti eg undirskrifaður Sigurður Jónasson Abýlisjörðu mína Þormóðsstaði í Sölvadal, innan Möðruvalla Kyrkju sóknar, og Saurbær Hrepps í Eyjafirði; lögfesti eg hana (með Leyfi og Samþykki Eigandans) og allar hennar Landsnytjar, að þessum Merkjum og Örnefnum, að norðanverðu: í einstaka Klöpp eður Klett, er stendur í sunnan –eður – ofanverðri svokallaðri Vömb, og þaðan beint á Fjall upp og aptur réttlínis ofan frá nefndum Kletti, í svonefndt Gildrugil, og þaðan, beint ofaní Núpá. Þessi tilteknu Landamerki að norðan eru alls samhljóða þeirri Lögfestu, sem af sjálfum Eiganda nærstu jarðar að norðan verðu, nefnl. Drablastaða (hvör Lögfesta hér með fylgir Réttinum til sýnis) samin var og þinglýst Arid 1785. – En að sunnanverðu nær Þormóðsstaða Land, ásamt Selsins (sem nú er með Dalnum öðrum bygd) framí Þormóðsstaðadals fremsta Drag; en til Vesturs á Fjall upp, og til Austurs að Þormóðsstaðadals Anni, allt út fyrir Túngufjalls Øxlina alla, þá Núpá ræður síðan Landamerkjum að Austan.¹⁸⁶

Lögfestan var þinglesin samdægurs.

Árið 1843, þann 17. maí á kóngsbréfaupplesturs- og manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var upplestin lögfesta frá 15. maí sama ár, fyrir landareign Þormóðsstaða í Sölvadal:

6. Lögfesta af 15ta Maji 1843 undirskrifud af Bónða Sigurði Jónssyni á Þormóðsstöðum í Sölvadal fyrir Landareign þeirrar jarðar. – Bóndinn Jón Bjarnason á Drablastöðum var nærverandi, og kvadst ekki hafa astæðu til að mótmæla þessari lögfestu eptir hennar Orðatiltækjum.¹⁸⁷

¹⁸³ Skjal nr. 2 (137) a-b.

¹⁸⁴ Skjal nr. 2 (138) a-b.

¹⁸⁵ Skjal nr. 2 (139) a-b.

¹⁸⁶ Skjal nr. 4 (77) a-b, sjá einnig skjöl nr. 4 (78) a-b og 4 (88).

¹⁸⁷ Skjal nr. 2 (140) a-b.

Samkvæmt jarðamatinu 1849 eiga Þormódsstaðir frían upprekstur í Þormódsstaðadal.¹⁸⁸

Minnst er á hjáleigu [Þormódsstaðasel] í þeim hluta Jarðatals Johnsens sem fjallar um Þormódsstaði.¹⁸⁹

Landamerkjabréf fyrir Þormódsstaði var útbúið þann 10. maí 1890 og því var þinglýst tíu dögum síðar:

Að sunnan er merkin niður við árgilið í hina svonefndu Nöf eður Nafarhorn, þaðan skálinis uppí Syðri-Arnbjargarhól og eptir sjónhendingu á fjall upp. Ítök Þormódsstaða í landareign Þormódsstaðasels eru samhljóða afsalsbrjefi af 21. júní 1876.¹⁹⁰

Gunnlaugur Sigurðsson, eigandi Þormódsstaða, skrifaði undir landamerkjabréfið. Eftirfarandi samþykktu það: Sigfús G Thorlacius, eigandi Þormódsstaðasels, Magnús Jónsson, vegna Draflastaða og Vilborg Pjetursdóttir, vegna Draflastaða.

Í landamerkjabréfinu er vísað í afsalsbréf frá 21. júní 1876 vegna sölu Þormódsstaða. Í afsali Þormódsstaða frá 22. apríl 1898 stendur:

Merki jarðarinnar eru samhljóða landamerkjaskrá þinglesinni á Saurbæjarmantalsþingi 20. maí 1890.

Þess skal getið að jörðin Þormódsstaðir hefur haft haglendi í hinum svonefnda Þormódsstaðadal fyrir kýr, ær, lömb og veturgamlar gimbrar frá fráfarum til gangna ár hvert.

Síðar í skjalinu stendur að ítakið falli úr gildi ef það brjóti í bága við afsalsbréf fyrir Þormódsstöðum dagsettu 21. júní 1876.¹⁹¹

Fram kemur í kaflanum um Þormódsstaði í fasteignamatinu 1916-1918 að afrétturinn Þormódsstaðadalur fylgi jörðinni.¹⁹² Þá voru Þormódsstaðir og Þormódsstaðasel sameinuð.

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Þormódsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.8.2 Þormódsstaðasel

Býlið Þormódsstaðasel var stofnað á árinu 1835.¹⁹³

¹⁸⁸ Skjal nr. 2 (75).

¹⁸⁹ Skjal nr. 4 (9).

¹⁹⁰ Skjal nr. 2 (25).

¹⁹¹ Skjal nr. 4 (89).

¹⁹² Skjal nr. 2 (51).

¹⁹³ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* II, bls. 929.

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að nýbýlinu Þormódsstaðaseli fylgi Þormódsstaðadalur vestanfram, hvar það stendur.

Nýbýlinu fylgir svonefndur Þormódsstaðadalur vestanfram, hvar það stendur, og er hann þess helstu hlunnindi, enda er hann hinn grösugasti afréttardalur hér í hrepp austan fram.¹⁹⁴

Landamerkjabréf fyrir Þormódsstaðasel var útbúið þann 10. maí 1890 og því var þinglýst tíu dögum síðar:

Þormódsstaðadalur liggur undir jörð þessa og ræður því dalsdragið merkjum að framan eða sunnan. Að austan ræður Þormódsstaðadalsáin. Að vestan ræður fjallið.

Að norðan eru merkin niður við árgilið í hina svonefndu Nöf eður Nafarhorn þaðan skálínis uppí Syðri – Arnbjargarhól og eftir sjónhendingu á fjall upp. Þrætupartur er liggur í Þormódsstaða landareign utanvert við Laughóla. Takmörk þrætupartsins eru þessi: Að norðan liggur hann að landamerkjum Draflastaða. Að sunnan eru merkin í Gilsbotnlækin, þar sem hann fellur niður í Árgilið, síðan fylgja þau honum þar til hann hverfur og þaðan beina línu til fjalls upp. Ítök Þormódsstaðasels í landareign Þormódsstaða eru samhljóða afsalsbrjefi af 21. júní 1876.¹⁹⁵

Sigfús Thorlacius, eigandi Þormódsstaðasels, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Gunnlaugi Sigurðssyni, eiganda Þormódsstaða.

Í *Byggðum Eyjafjarðar* kemur fram að búskapur hafi verið aflagður á Þormódsstaðaseli 1907 og jörðin sameinuð Þormódsstöðum 1909.¹⁹⁶

Fram kemur í kaflanum um Þormódsstaðasel í fasteignamati 1916-1918 að jörðin sé í eyði og sameinuð Þormódsstöðum.¹⁹⁷

5.9 Tjarnir

Gunnar Pétursson seldi Jóni Ólafssyni jörðina Hóla í Eyjafirði með bréfi gerðu 14. mars 1375 í Auðbrekku. Þar kemur m.a. fram að á meðal ítaka sé selför í Tjarnaland.¹⁹⁸ Tjarnir er ein af þeim jörðum sem Margrét Vigfúsdóttir fékk í fjórðungsgjöf sína eftir Þorvarð Loftsson með bréfi dagsettu 30. apríl 1446.¹⁹⁹ Kristófer konungur af Bayern skipaði m.a. jörðina Tjarnir undir Pétur Pétursson, hirðmann sinn, með bréfi dagsettu 10. ágúst 1447, nema ekkja Þorvarðs Loftssonar sem haldið hafði jörðinni fyrir Pétri gæti sannað að hún eða börn hennar ættu hana.²⁰⁰

¹⁹⁴ Skjal nr. 2 (75).

¹⁹⁵ Skjal nr. 2 (26).

¹⁹⁶ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* II, bls. 929.

¹⁹⁷ Skjal nr. 2 (51).

¹⁹⁸ DI III, bls. 295, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁹⁹ DI IV, bls. 677, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁰⁰ DI IV, bls. 706, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Tjarnir, 40 hundruð að dýrleika, eru að finna í skiptabréfi á eignum Þorleifs Grímssonar og Gríms sonar hans en skiptin voru bréfuð 2. september 1560.²⁰¹

Tjarnir eru 40 hundruð að dýrleika í arfaskiptum sem gerð voru eftir Þorleif Grímsson 5. júlí 1569.²⁰²

Árið 1701, þann 16. júní, á héraðsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, voru upplesnar lögfestur fyrir Tjörnum í Eyjafirði. Inntaks þeirra er ekki getið.²⁰³

Segir um jörðina Tjarnir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712, að úthagar séu miklir og búgóðir.²⁰⁴

Í jarðamati 1804 kemur fram að jörðinni Tjörnum tilheyri eyðhjáleigurnar Marstaðir og Stigagerði. Einnig er getið um afrétt í eigu jarðarinnar, og hann borinn saman við afrétt Arnarstaða að verðmæti.

Hallgrímur Thorlacius prestur, eigandi Hóla, og eigandi Tjarna mættu fyrir sáttanefnd 1. júlí 1822 til að reyna að komast að samkomulagi um hvar landamerki jarðanna í Eyjafjarðardal lægju. Nánar um þetta í kaflanum um Hóla.

Árið 1822, þann 5. júní, var upplesin lögfesta fyrir Hólatorfu og hennar afrétt í Eyjafjarðardal. Ábúandi Tjarna mótmælti lögfestunni.²⁰⁵ Nánar um þetta í kaflanum um Hóla.

Árið 1850, þann 5. júní á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var lesinn sáttanefndasamningur á milli eigenda jarðanna Tjarna og Hóla, áhrærandi landamerki á Eyjafjarðardal. Nánar um þetta í kaflanum um Hóla.²⁰⁶

Í skrifum yfirmatsmanna Eyjafjarðarsýslu frá 17. júní 1850 kemur fram að Hólar eigi selstöðu á Tjarnadal.²⁰⁷

Ábúendur Hóla og Hólakots hittu bóndann á Tjörnum þann 16. júlí 1852 til þess að reyna að leysa ágreining um rekstur trippa og annars geldfjár þá um vorið á Hóla- og Tjarna afrétti. Nánar um þetta í kaflanum um Hóla.

Í Jarðatali Johnsens er í greininni um Tjarnir minnst á afrétt fyrir lömb frá fjórum bæjum.²⁰⁸

Afrétt Tjarna er góð en það lítil að hún dugir aðeins heimilinu samkvæmt jarðamatinu 1849.²⁰⁹

Hertil ligger en afret omtrent af dobbelt betydenhed som den ved No. 23.²¹⁰

[sem eru Arnarstaðatungur, sjá mál nr. 2/2008 hjá óbyggðanefnd]

²⁰¹ DI VII, bls. 583. Sjá einnig DI XIII, bls. 521, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁰² DI XV, 291 og 293, sbr. einnig bls. 306 og 308.

²⁰³ Skjöl nr. 2 (131) a-b og 2 (132) a-b.

²⁰⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 256.

²⁰⁵ Skjöl nr. 2 (62) a-b og 2 (163) a-b.

²⁰⁶ Skjal nr. 2 (166) a-b.

²⁰⁷ Skjal nr. 2 (183).

²⁰⁸ Skjal nr. 4 (9).

²⁰⁹ Skjal nr. 2 (75).

²¹⁰ Skjal nr. 2 (162).

Fram kemur í kaflanum um Tjarnir í fasteignamatinu 1916-1918 að jörðinni fylgi upprekstrarlandið Tjarnadalur.²¹¹

Landamerkjabréf fyrir Tjarnir var útbúið 15. júní 1923 og þinglesið fjórum dögum síðar:

Að norðan: á milli Halldórsstaða og Tjarna, er gamall en glöggur merkjagarður á láglandinu, en eftir að honum sleppir, eru merkin bein stefna til fjalls, ~~á milli Tjarna og Hólaafréttar~~ upp fyrir sunnan svonefndan Geldingaklett.

Að austan: eru landamerkin á miðju fjalli brúna á milli.

Að sunnan ræður merkjum á Eyjafjarðardal, á milli Tjarna- og Hóla-afrétta, svonefnd Klaufá.

Að vestan: Eyjafjarðará [...]

Á meðan að girðing þessi stendur á sama stað, hafa Tjarnir og Hólatorfan (Hólar, Hólakot og Nýibær) gjaldfrían upprekstur fyrir afréttarpening sinn á Eyjafjarðardal, framan við girðinguna og ennfremur eiga Tjarnir þar gjaldfría beit fyrir nautgripi þá og brúkunarhross, sem tilheyra jörðinni. Rétt til að taka fénað á dalinn af öðrum, hafa Tjarnir og Hólar, að sínum helmingi hvor.

Með framanritaðri merkjalýsingu og samþykkt hlutaðeiganda, um sameiginleg afnot Eyjafjarðardals, austan árinna eru allar eldri merkjalýsingar og samþykktir um landamerki milli Tjarna og Hóla, úr gildi feldar, og sömuleiðis ágreiningur sá, [sá fyrir ofan línu] sem verið hefir, um ítök eða afnotarétt annarhvorra jarðarinnar í land hinnar, fallin niður.²¹²

Davíð Jónsson skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði eiganda Tjarna. Það var samþykkt af Tómasi Benediktssyni, eiganda að 11/20 Hóla, Jóni Tómassyni, eiganda að hálfum Arnarstöðum, Frímanni Jóhannessyni, fyrir hönd eigenda hálfra Arnarstaða, Sigtryggi Guðlaugssyni, sem handsalaði sem eigandi Halldórsstaða, Jóni Siggeirssyni [upprunalega Sigurðssyni], eiganda að 1/5 úr Hólum, Magnúsi Kristjánssyni, umráðamanni rúmra 1/5 úr Hólum, Jóni Jóhannessyni, eiganda Hólsgærðis, Eggerti Davíðssyni, sem umráðamanni Úlfár og Guðmundi Jónssyni, eiganda Þormódsstaða.

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Tjörnum þar til jörðin fór í eyði 1988, samkvæmt því sem greinir í *Byggðum Eyjafjarðar 1990*.²¹³ Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

²¹¹ Skjal nr. 2 (51).

²¹² Skjal nr. 2 (37).

²¹³ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* II, bls. 927.

5.10 Hólar og Hólaafréttur

Kirkjan í Hólum í Eyjafirði er jarðeignalaus samkvæmt máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318.²¹⁴ Það sama er uppi á teningnum í máldagabók Péturs biskups Nikulássonar frá 1394 og síðar, í vísitásiubók Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 og í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar.²¹⁵

Gunnar Pétursson seldi Jóni Ólafssyni jörðina Hóla með bréfi gerðu 14. mars 1375 í Auðbrekku. Gunnar seldi jörðina:

at holum með þeim gögnum oc gædum sem hann varð eigandi at. ut aa midian markgard. þar með eyiafiardardal fram fra klifsaá jardareign. eiga jardir lambarekstr utan fra gerdi oc upp til tiarna. oc eigi verit at talit þo at farit hafi eldri saudir. torfskurð i arnarstadi sem landinu þarfnaz. selför j tiarna land. svo morgu fe sem heima at holum fædiz þremr kuum og hrossi. skogar part j leynings jord.²¹⁶

Hólar í Eyjafirði voru metnir 120 hundruð að dýrleika í jarðaskiptabréfi Þorvarðs Erlendssonar lögmanns og Gríms Pálssonar sem skrifað var 18. september 1501.²¹⁷

Hólar eru 120 hundruð að dýrleika í arfaskiptum sem gerð voru eftir Þorleif Grímsson 5. júlí 1569.²¹⁸

Árið 1701, þann 16. júní, á héraðsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var lesin upp lögfesta fyrir Hólum í Eyjafirði, 100 hundruð að dýrleika. Inntaks lögfestunnar er ekki getið:

2. Logfesta Sijslumanssins Ara Thorkielssonar fijrer Holum i Eijafirdj, 100 h(undruð) ad dijrleika under sama dato med hans vnderskrifudu nafne og á þricktu Signete.²¹⁹

Árið 1701, þann 16. júní, á héraðsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var lesin upp lögfesta fyrir Hólum í Eyjafirði, 100 hundruð að dýrleika. Inntaks lögfestunnar er ekki getið:

2. Logfesta Sijslumanssens Ara Thorkelssonar fyrer Holum j Eyafyrdj 100 h(undruð) ad dijrleika, under sama dato med hanns undersettu nafni og á þricktu Signete.²²⁰

Kirkjustaðurinn Hólar er „anecteraður með Miklagarði og Stóradal“, skv. Jarðabókinni 1712. Getið er afréttar frá Tjarnalandi og í Eyjafjarðardal. *Hólakot* (sjá sérstaka umfjöllun um Hólakot) og *Gielsingagerde* eru hjáleigur Hóla, en auk þess eru eyðihjáleigurnar *Hólasteckur* og *Kringla* í landinu.

²¹⁴ DI II, bls. 450-451, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹⁵ DI III, bls. 525-526; DI IV, bls. 378; DI V, bls. 309-310, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹⁶ DI III, bls. 295, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹⁷ DI VII, bls. 583. Sjá einnig DI VIII, bls. 245, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹⁸ DI XV, 291, sbr. einnig 306 og 308, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹⁹ Skjal nr. 2 (129) a-b.

²²⁰ Skjal nr. 2 (130) a-b.

Selstöðu með haga fyrir ásauð, sem elst í Hólum, iii kýr og i hest í stokki í Tjarnaland, hefur áður brúkast, en nú ekki í nokkur ár. Afrjett á staðurinn fram frá Tjarnalandi og botninn á Eyjafjarðardal. Þángað á Hóla kirkjusókn fyrir austan Eyjafjarðará skylduupprekstur fyrir afrjettartoll, brúkast stundum, stundum ei, sakir harðinda og grasleysis. Skógarhögg á staðurinn eður kirkjan í Leyningsskógi á Hrafnisnesi á milli Járnhryggjar og Torfufellsár. Sá skógur er eyddur til kolgjörðar, en bjarglegur til tróðs og eldiviðar.²²¹

Þann 12. nóvember 1765 var lagt mat á virði jarðarinnar Hóla að beiðni eigandans sem taldi verðmæti hennar hafa minnkað. Í matinu kom fram að jörðinni tilheyrði land sem kallaðist Eyjafjarðardalur. Einnig var þess getið að það væri svo langt frá að ábúandi Hóla gæti aðeins nýtt sér það til beitar fyrir hross og geldfé.²²²

Í jarðamati 1804 kemur fram að eyðijarðirnar Hólasteckur og Kringla tilheyri jörðinni.²²³

Þann 29. maí 1809 samþykkti Jón Jónsson prestur í Möðruvallaklausturssókn, í umboði B. Stephensens, að selja E. Thorlacius Miklagarðs- og Hólapresti jörðina Hóla ásamt hjáleigunni Hólakoti og eyðihjáleigunum Kringlu og Geldingagerði með því landi og afréttarlandi sem torfunni tilheyrði.²²⁴

Upplesin var lögfesta fyrir Hólatorfu og hennar afrétt í Eyjafjarðardal þann 5. júní árið 1822:

Eg, Proprietarius Hoola Torfu, Liggande innann Ejafiardar Syslu og Saurbæar Hrepps, Lögfeste hermed, under Nefnda Torfu allann Ejafiardar Dahl, til Jtstu Takmarka sem adrir Menn í móte eíga, og her med á nafn nefne.

Vestann Ejafiardar ár adskilia So Kalladur Straungu lækur Hoola og Arnarstada Land, hvarum Næstumm samann falla i Ejtt ad Nedann, enn kliúfast umm graslausa meela ofann fialls, þó skal sú kvyslinn hvert það er sú fremri eda nordari, sem stærri og rettari er, landamerkjum ráda, og þaðann frá allt Land, hveriu nafne sem hejtir framm í dragsbotn.

Austann Ejafiardar ár [ofan línu] adskilur Hoola og Tiarnaland, So nefnd Selskál, við hveria stendur nidur vid ána, frá aldödlá so kallad heimara Hóla-sel, er hefur á Næstu Týmum nýtt nafn feíngid innann Hóla-sóknar af Tjarna-seli, skal klettabukta í midre Selskál þessare, first umm sinn, vera Landamerke mille Strax tedra Jarda. Beint i Ejafiardar á Nidur og þaðann frá og framm, Klaufamyrrar, Klaufá, Klifsheídi, Klifsá, Svýnheide Svýná, Stakkar, allt i dragsbotn.²²⁵

Ábúandi Tjarna mótmælti lögfestunni:

²²¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, bls. 260.

²²² Skjal nr. 2 (60) a-b.

²²³ Skjal nr. 2 (162).

²²⁴ Skjöl nr. 2 (61) a-b og 2(184) a-b.

²²⁵ Skjal nr. 2 (62) a-b.

4. Var lesin Lögfesta Prestsins S^f H. Thorlaci í Miklagarde af Dags Dato, hvarmed hann lögfestir Hóla Torfu, hennar afrétt Eyafiardar Dal allan heim að klettabelti í midri Sel-Skál, m.m. Lögfestunni andæpti Proprietarius og ábúande Tiarna Steinn Pálsson, að hann varast skyldi um simt [ógr. orð] hid forbodna Land að brúka; að öðru Leite qvadt hann prótistiera Lögfestunnar Innehald, þar hann fyrir víst meinti, að Land Tiarna sinna næði að Klífsá, hvört Prötest Lögfestandi síálfr var áheyrande.²²⁶

Hallgrímur Thorlacius prestur, eigandi Hóla, og eigandi Tjarna mættu fyrir sáttanefnd 1. júlí 1822 til að reyna að komast að samkomulagi um hvar landamerki jarðanna í Eyjafjarðardal lægju en eigandi Tjarna hafði viljað eigna henni land fram í svonefnda Klífsá á dalnum í óþökk prestsins sem taldi að Hólar ættu land lengra heim eftir dalnum enda hefðu gamlir menn sagt það og vegna þess að Hólar ættu selstöðu „lángtum heimar á dalnum, en sögd Klífsá liggur“. Sáttafundurinn leiddi til svohljóðandi niðurstöðu:

Vid Samtal um efni þetta milli Partanna í Commissionarinnar nærveru, foreinudust Partarnir um sagdra jarda Landamerki á þann hátt, sem fylgir: að Steinn fullkomið samþykki, að Landamerki millum tédra jarda, Hóla- og Tjarna-Lands á Eyjafjardardal, skuli hér eptir vera ecki Klífsá, heldur svo nefnd Klaufá, sem heimar liggur á dalnum, enn sú fyrri; svo Hóla afréttarland, aldeilis átölulaust, byrji strags fyrir fram sagda Klaufá, hvar Klífsárheidi tekur til eda byrjar. Þar á móti áskilur Presturinn: a, að Hólar eigi fría (þ.e. betalíngslausa:) Selstöðu, til allrar brúkonar á dalnum, fyrir heiman nefnda Klaufá, þar sem hentast sýnist, allt heim að Glerá. b, að Tjarna ábúendur edur Eigari reki aldrei sínar Sképnur, saudfé edur Hross, geldfé edur Búsmala, sinn edur annara, framyfir nefnda Klaufá, og C, að svo framarlíga að Presturinn, núverandi Hóla Propietarius, edur adrir sídarmeir, gæti, með Løggildum Skiølum edur Røkum, sannad þá áður áminstu Sögn sumra gamallra manna: að Hólar hafi átt og eigi Land heim í Glerá á Eyjafjardardal, skuli þessi Forlíkonar Samníngur eckert hindra þess Lands Tilkall Hóla vegna; hvørju Prestsins uppástandi, svo vel sem þeim fyrri Póstum, Steinn er fullkomið samþykkur. Þessum samníngi til réttar Stadfestu, undirskrifa nefndir málspartar, nærst Commissioninni, sín eigin handar nøfn. Ut supra.

J. Jónsson mpria, J. Sigurdsson, H.E. Thorlacius, Steinn Pálsson.²²⁷

Sættargerðin er til innfærð í Sáttabók Eyfirðinga 1799-1836, og er samhljóða þeirri uppskrift sem að ofan greinir.²²⁸

Samkvæmt jarðmatinu 1849 eiga Hólar torfristu í Hólakotslandi. Afrétt fyrir Hóla, og fáa aðra, er á svo kölluðum Eyjafjarðardal beggja megin.²²⁹

²²⁶ Skjal nr. 2 (62) a-b, sjá einnig 2 (163) a-b.

²²⁷ Skjal nr. 2 (72) a-b og 13 (6).

²²⁸ Skjal nr. 4 (113).

²²⁹ Skjal nr. 2 (75).

Árið 1850, þann 5. júní á manntalsþingi að Saurbæ í Eyjafirði, var ofangreindur sáttanefndasamningur þinglesinn á milli eigenda jarðanna Tjarna og Hóla, áhrærandi landamerki á Eyjafjarðardal sem og selstöðu frá Hólum í Tjarnardal frá 1. júlí 1822.²³⁰

Á manntalsþinginu að Saurbæ þann 5. júní 1850, lögfesti prófasturinn H. Thorlacius Hólagrundir út að landamerkjagardi fyrir utan Hólalastekk.²³¹

Í skrifum yfirmatsmanna Eyjafjarðarsýslu frá 17. júní 1850 kemur fram að beutiland Hólakots sé óskipt við heimajörðina.²³² Þar stendur einnig að Hólar eigi selstöðu á Tjarnardal.²³³

Ábúendur Hóla og Hólakots hittu bóndann á Tjörnum þann 16. júlí 1852 til þess að reyna að leysa ágreining um rekstur trippa og annars geldfjár þá um vorið á Hóla- og Tjarna afrétti. Sáttafundurinn leiddi til svohljóðandi niðurstöðu:

Fyrst er það samkomulag með trippin, að Msr. Páll ~~við~~ hefur [ofan línu] með því skilyrði ad [ofan línu] veita þeim eftirleidis [ofan línu] fyrerstöðu án borgunar, að þau séu af allri Torfunni ei fleiri enn 8 og þarnaest að þeir taki ei austanfram ~~þe~~ á Hóla afrétt fleira enn svarar hierumbil 50 roskid og 70 lömb, en í Torfunar er ætlast til þeir taki svo sem svarar frá Vatnsenda og Haldórsstöðum.

Þarámóti áskilur Msr. Páll sér að hafa jafnmörg trippi á samlögum í dalnum, og eins fríheit fyrir lömb og géldfé sitt þann ársins tíma, sem honum kynni að vera það hagar, án þess að taka af öðrum nokkurt géldfé í afréttina. Ad öllu því leiti, sem ekki hér ummrædir, er beggja málspartanna réttur óskértur. Til stadfestu eru hlutade[i]ganda undirskrifud nöfn sama stad, ár og dag, sem upphaflegar greinir.²³⁴

Undir þetta skrifa Jón Jónsson, Sveinn Sveinsson, Abraham Hallgrímsson, Jón Sveinsson og P. Steinsson. Viðstaddir voru E.Thorlacius og Jón Thorlacíus.

Þann 22. nóvember 1854 leigði Jón Thorlacius, í umboði Hallgríms Thorlaciusar, Jóni Benjamínssyni fjórðung úr Hólum frá fardögum 1855.²³⁵

Landamerkjabréf fyrir Hóla í Eyjafirði var útbúið 23. maí 1889 og þinglesið degi síðar:

Hólar eiga afrjett í Eyjafjarðardal að austanverðu árinna fram frá Klaufá, við hana er byggður trippagardur, og að vestanverðu árinna fram frá trippagardi þeim, sem byggður er rjett á móti garðinum að austanverðu árinna og fram til jökla að austan og vestan til sýslumóta.

²³⁰ Skjal nr. 2 (166) a-b.

²³¹ Skjal nr. 2 (164) a-b.

²³² Skjal nr. 2 (183).

²³³ Skjal nr. 2 (183).

²³⁴ Skjal nr. 2 (73) a-b.

²³⁵ Skjal nr. 2 (63) a-b.

Þess skal getið að garðurinn að vestanverðu við Eyjafjarðará stendur frammar en í miðju Stangalækjarfjalli, en Stangalækjarfjall hefur verið þrætuland milli Hóla og Arnarstaða, nú hafa hlutaðeigendur komið sjer saman um að láta merkin vera um trippagarðinn í móti Klaufá, og eiga Arnarstaðaábúendur að hafa frían upprekstur fyrir 2 trippi í Hólaaftrjett [...]

Hólar eiga þrjá betalingslausa selstöðu til allrar brúkunar í dalnum fyrir heiman nefnda Klaufá, þar sem hentast sýnist, allt heim að Glerá. Samkvæmt þinglýstum sáttgjörningi frá 1. júlí 1882.²³⁶

Jón Ólafsson skrifaði undir landamerkjabréfið vegna eigenda Hólatorfunnar. Það var samþykkt af Randveri Bjarnasyni, eiganda ½ Arnarstaða, Þorsteini Thorlacius, í umboði Helgu Jóhannesdóttur, eiganda ½ Arnarstaða og tæpl. ½ Vatnsenda og Páli Sveinssyni, eiganda rúms helmings Vatnsenda.

Nýtt landamerkjabréf fyrir Hóla var útbúið 15. júní 1923 og því var þinglýst fjórum dögum síðar:

Beitiland Hóla, Hólakots og Nýjabæjar, liggur austan (ofan) við vörslugirðingu jarðanna, út og suður það sem löndin ná og til fjalls, allt austur á miðja brún. Beitilandið er sameiginlegt fyrir áðurnefndar jarðir.

Afréttarland er sem hér segir: Á Eyjafjarðardal austanverðum, er þverá, er Klaufá heitir. Við hana er hlaðin fyrirstöðugarður. Gegnt þessum garði, er annar garður vestan megin árinna. Eiga Hólar afrétt frá Klaufá og garðinum vestan megin, og fram það, sem dalurinn nær, á efstu fjallsbrún að austan og að sýslumörkum að vestan.

[...] Á meðan girðing þessi [vörslugirðing] stendur á sama stað, hafa Tjarnir og Hólatorfan (Hólar, Hólakot og Nýibær), gjaldfrían upprekstur fyrir afréttarpening sinn á Eyjafjarðardal austanverðum, eins og að undanfögnu, framan við girðinguna. [...]

Með framanritaðri merkjalýsingu og samþykkt hlutaðeiganda um sameiginleg afnot Eyjafjarðardals, autan megin árinna, eru allar eldri merkjalýsingar og samþykktir um landamerki á milli Tjarna og Hóla úr gildi numdar, og sömuleiðis ágreiningur sá, sem verið hefur, um ítök eða afnotarétt annarar hvorrar jarðarinnar í landi hinnar, fallinn niður.²³⁷

Tómas Benediktsson, eigandi 11/20 úr Hólum, Jón Sigurgeirsson, eigandi fimmtungs úr Hólum og Magnús Kristjánsson, umráðamaður 9/40 úr Hólum, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Davíð Jónssyni, umboðsmanni eigenda Tjarna, Jóni Tómassyni, eiganda hálfra Arnarstaða, Júlíusi Jakobssyni, eiganda hálfra Skáldstaða, Frímanni Jóhannessyni, umráðamanni hálfra Arnarstaða, Ólafi Sigurðssyni, handsalaði sem eigandi hálfra Skáldstaða, Sveinbirni Sigtryggssyni,

²³⁶ Skjal nr. 2 (32).

²³⁷ Skjal nr. 2 (33).

eiganda Kolgrímsstaða, Kristjáni Jósefssyni, eiganda þriðjungs úr Vatnsenda, Jóni Jónssyni, eiganda 2/3 úr Vatnsenda og Guðmundi Jónssyni, eiganda Þormódsstaða.

Í mati á Hólum, ásamt hjáleigunni Hólakoti og nýbýlinu Nýjabæ, þann 25. maí 1903 kemur fram að stór afréttur fylgi jörðinni.²³⁸

Í kaflanum um Hóla í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að jörðinni fylgi afrétturinn Hólsdalur.²³⁹

Byggingarbréf fyrir 9/20 hlutum úr Hólum var útbúið 29. maí 1920.²⁴⁰

Í afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu er svohljóðandi athugasemd um Hóla:

Land sunnan og vestan Eyjafjarðardals. Líði félagið [Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps er eignaðist land 1965] undir lok eða hættir að nota landið fellur það aftur til Hóla með ræktarlöndum og girðingum, en án annarra mannvirkja.²⁴¹

Afréttarsvæðið „Torfur“ var selt frá Hólum til Jórunnarstaða þann 26. júní 1944. Nánar um þetta í kaflanum um Jórunnarstaði.²⁴²

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Hólum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.10.1 Jórunnarstaðir og Jórunnarstaðatungur (Torfur)

Jórunnarstaðir var ein af þeim jörðum sem Þorleifur Grímsson gaf Grími syni sínum með löggjafarbréfi dagsettu 2. júní 1546.²⁴³ Fram kemur í skiptum á eignum þeirra feðga Þorleifs og Gríms, sem bréfuð voru 2. september 1560, að Jórunnarstaðir séu 40 hundruð að dýrleika.²⁴⁴

Eyðihjáleiga er á jörðinni, Nunnugerde. Um Jórunnarstaði segir svo í Jarðabókinni 1712 að úthagarnir séu litlir og ekki margt kvikfé í landinu að hafa.²⁴⁵

Þann 21. október 1751, að Jórunnarstöðum í Saurbæjarhreppi, fór fram skoðun á ásigkomulagi jarðarinnar. Höfðu Jórunnarstaðir fram að því verið metnir til 40 hundraða, en voru settir niður til 20 hundraða í kjölfar skoðunargjörðarinnar.²⁴⁶

Í jarðamati 1804 kemur fram að jörðinni tilheyri eyðihjáleigan Nonnagerði.²⁴⁷

²³⁸ Skjal nr. 4 (104).

²³⁹ Skjal nr. 2 (51).

²⁴⁰ Skjal nr 4 (105).

²⁴¹ Skjal nr. 4 (69) og 4 (70).

²⁴² Skjal nr. 4 (76).

²⁴³ DI XI, bls. 465, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁴⁴ DI XIII, bls. 521. Sami dýrleiki kemur fram í bréfum frá 1569, sbr. DI XV, bls. 291 og 306, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁴⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 251.

²⁴⁶ Skjal nr. 2 (142) a-b.

²⁴⁷ Skjal nr. 2 (162).

Þann 19. maí 1828, á kóngsbréfaupplesturs- og manntalsþingi að Saurbæ í Saurbæjarhreppi, var upplestið kaup- og afsalsbréf Bjarna Hallssonar á Jórunnarstöðum til Páls Halldórssonar á sama stað, á 4½ hundraði í nefndri jörðu, fyrir 108 ríkisbankadali silfurs.²⁴⁸

Þann 3. júní 1841, á kóngsbréfaupplesturs- og manntalsþingi að Saurbæ í Saurbæjarhreppi, var upplestið kaupbréf frá 16. desember 1837, hvar Ingveldur Hallsdóttir á Syðri Villingadal selur Páli Halldórssyni á Jórunnarstöðum, 1 hundrað og 13 1/3 alin úr Jórunnarstöðum fyrir 44 ríkisbankadali.²⁴⁹

Landamerkjabréf fyrir Jórunnarstaði var útbúið þann 22. maí 1889 og það var þinglesið 20. maí 1890:

Að sunnan milli Jórunnarstaða og Leynings eru þessi merki: úr vörðu, sem stendur í svonefndu Hrauni suður við ytra Básgilið, úr henni í vörðu neðan við Básana, svo úr henni í vörður, sem standa ofanvið syðri Básinn og þaðan í svonefndan Merkjahrygg og þaðan bein stefna upp sunnarlega í Leyningsskálar á fjall upp. Að norðan milli Skáldstaða [...] bein stefna upp næsta rima utan við Jórunnarstaðaskál á fjall upp. Að vestan ræður fjallsbrúnin.²⁵⁰

Jón Kristjánsson skrifaði undir landamerkjabréfið vegna Jóns Bergssonar. Það var samþykkt af Daníel Daníelssyni og Sigurði Sigurðssyni, eigendum Skáldstaða og Þ[orsteini] Torlacuis (fyrir hönd Lilju Jónsdóttur), Bjarna Pálssyni og Maríu Jónsdóttur, en þau þrjú voru eigendur Leynings.

Afsal frá 26. júní 1944 hljóðar svo:

Við undirritaðir gerum með bréfi þessu kunnugt, að við seljum og afsölum til Aðalsteins Tryggvasonar, bónda, Jórunnarstöðum, Saurbæjarhreppi, svonefndar „Torfur“, sem er afréttarsvæði, sem tilheyrir Hólum í Saurbæjarhreppi og takmarkast þannig:

Að norðan af fyrirstöðugarði úr grjóti, gegnt Klaufá, að sunnan af Sandá, að vestan af fjallsbrún og að austan af Eyjafjarðará. Hinu selda fylgir tilheyrandi hluti í fyrirstöðugirðingu sunnan eyðibýlisins Úlfár.²⁵¹

Hólmgeir Þorsteinsson og Jón Siggeirsson skrifuðu undir fyrir hönd erfingja Jóns V. Ólafssonar.

Jórunnarstaðir eignuðust „afréttarsvæðið“ Torfur, sem áður hafði tilheyrir Hólum árið 1944.²⁵²

Í yfirlýsingu frá 7. júlí 1995 lýstu erfingjar því yfir að við skipti á dánarbúi Aðalsteins Tryggvasonar frá Jórunnarstöðum hefði afréttarlandið Torfur, sem tilheyrði áður jörðinni Hólum, átt að falla til systkina þeirra að jöfnu sbr. yfirlýsingu frá 3.

²⁴⁸ Skjal nr. 2 (143) a-b.

²⁴⁹ Skjal nr. 2 (144) a-b.

²⁵⁰ Skjal nr. 2 (44).

²⁵¹ Skjal nr. 4 (101), sjá einnig skjal nr. 4 (70).

²⁵² Skjal nr. 2 (158).

desember 1970. Ástæða þess að afréttarlandið hefði ekki verið tilkynnt í yfirlýsingunni væri sú að erfingjar töldu það vera hluta Jórunnarstaða og var ekki kunnugt um að því hefði verið þinglýst sérstaklega sbr. afsal frá 26. júní 1944. Þar sem afréttarlandinu væri enn þinglýst á nafni Aðalsteins væri það ósk erfingja hans að heimilað yrði að þinglýsa þessari yfirlýsingu sem eignarheimild fyrir afréttarlandinu til núverandi eigenda Jórunnarstaða. Yfirlýsingin var send Jarðanefnd Eyjafjarðar.²⁵³

5.10.2 Nýibær vegna Hólaafréttar

Nýibær var byggður úr landi Hóla um miðja 19. öld.²⁵⁴

Landamerkjabréf fyrir Nýjabæ var útbúið þann 14. desember 1922:

Upprekstrarland á Hólafrjett á Nýibær endurgjaldslaust.²⁵⁵

Magnús Kristjánsson Sandhólum skrifaði undir landamerkjabréfið fyrir hönd eigenda Nýjabæjar, Hólakots og 9/20 Hóla. Það var samþykkt af; Tómasi Benediktssyni, eiganda 11/20 Hóla, Frímanni Jóhannessyni, umráðamanni hálfra Arnarstaða, Jóni Tómassyni, eiganda hálfra Arnarstaða og Sveinb. Sigtryggssyni, eiganda Kolgrímsstaða.

Í fasteignamati 1916 kemur fram að upplýsingar um landamerki Nýjabæjar sé að finna í landamerkjaskrá Hóla frá 1889.²⁵⁶

5.11 Afréttir og afréttarnot

5.11.1 Almennt

Í skrá yfir afrétti og fjárrétti „eins og hún er prentuð aftan við sýslufundargjörðina 1894“ eru m.a. taldir upp afréttirnir „Garðsárdalur frá Kanagili að Þrepskildi í Gönguskarði, Almanningur frá Þrepskildi í Gönguskarði sunnanverðu fram til jökuls að austan og heim á fjallöxl sunnan við Melrakkadalsá að vestan, Melrakkadalur, Múnkaþverártungur frá Þverá fram til jökuls ásamt Þverárdal sunnan árinna, Mjaðmdalur frá Byrgishóli, Sandárdalur frá heimasta flóa, Sölvadalur, Hraunárdalur, Hraunártungur, Æsustaðatungur, Núpufellsdalur, Þormósstaðadalur frá Langhólum, Tjarnadalur frá Glerá og Hóladalur.²⁵⁷

Í gögnum vegna hæstaréttarmáls nr. 128/1967 (Nýjabæjarafrétt), sem lyktaði með dómi 26. apríl 1969, er að finna frumvarp til samþykktar um fjárleitir á öræfunum millum Skjálfafljóts að norðan og Jökulsár eystri í Skagafirði að vestan frá [1912]. Þar stendur:

Ummerki leitarsvæðisins eru: Að austan Skjálfafljót, að sunnan Tungnafellsjökull, Jökuldalur og sandarnir sunnan við þær hagategjur, er

²⁵³ Skjal nr. 4 (100).

²⁵⁴ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* II, bls. 928.

²⁵⁵ Skjal nr. 2 (31).

²⁵⁶ Skjal nr. 2 (76).

²⁵⁷ Skjal nr. 4 (116).

liggja að Jökuldal (Fjórðungskvísl), og þaðan í Arnarfellsjökul. Að vestan Hofsjökull og Jökulsá hin eystri í Skagafirði. Að norðan Fossá og suðvesturmörk afréttanna, suður af Eyjafjarðar og Þingeyjarsýslum, austur að Skjálfafljóti.

Leitarsvæði þetta skiptist í tvær leitir. Jökuldalsleit austan til og Laugafellsleit vestan til. Takmörk milli leita þessara eru: Háöldurnar vestan við Kiðagilsdrög og suður fyrir botn þeirra, síðan suður háöldurnar austan við Bergsstaðakvísl (Þjórsárvísl), og þaðan vestan Þjórsárvíslar í Arnarfell.²⁵⁸

Fram kemur að notendur heimaafréttar Öngulsstaðahrepps, Saurbæjarhreppsmenn og sýslusjóðir Eyjafjarðar- og Þingeyjarsýslna skyldu taka þátt í kostnaði við Laugafellsleit.

Fjarleitarsamþykktin skyldi gilda í fimm ár. Hún var samþykkt af sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu í mars 1912 og af sýslumanninum 25. mars sama ár.

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.²⁵⁹ Steingrímur Jónsson sýslumaður Þingeyjarsýslu svaraði bréfi Stjórnarráðsins 6. apríl 1920. Eftir að hafa talið upp „almenninga“ á öræfum í sýslunni segir hann að af öðrum „afréttarlöndum“ megi nefna Bleiksmýrardal suður af Fnjóskadal. Svarið virðist byggt á eigin þekkingu sýslumanns því ekkert kemur fram um að það sé byggt á svörum hreppstjóra eða oddvita.²⁶⁰

Júlíus Havsteen sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu svaraði stjórnarráðinu með bréfi dagsettu 27. september 1920 en þar segist hann hafa aflað umsagna hreppstjóra og borið svör þeirra saman við landamerkjabók sýslunnar.²⁶¹ Svarbréf Hallgríms Hallgrímssonar, hreppstjóra í Öngulstaðahreppi, er dagsett 21. febrúar 1920. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að vestanverðu við Garðsárdal og fyrir framan Helgárselsland, liggur afrjettarland, sem kallað er Almennigur. Afrjettur þessi var talinn að heyra undir landsjóðsjarðir hjer í hreppi áður en þær voru seldar nú fyrir nokkurum árum, og fylgja afnot hans til uppreksturs þeim óefað enn, og víst er um það, að engri einstakri jörðu fylgir hann.

Afrjettur þessi nær fram í dalbotn og út að Gönguskarði að austan. Þverá hin ytri hefir upptök sín í þessum dalbotni, er þar mjög vatnslítill, en smá vex af lækjum sem renna í hana á leiðinni niður í byggð. Engir fossar munu vera í á þessari á því svæði, sem hún rennur fyrir Almenningi. Stærstir lækir sem í

²⁵⁸ Skjal nr 4 (117).

²⁵⁹ Skjal nr. 2 (177).

²⁶⁰ Skjal nr. 2 (179).

²⁶¹ Skjal nr. 2 (178).

hana falla, eru á austur Almenningi og heita fremri og heimari Hafrá; þeir falla bratt með smá-fossum, en mjög vatnslitlir. Milli Almennings og Helgárselslands fellur Melrakkadalsá; rennur hún í Þverá, fellur bratt, en fossar ekki teljandi.

Önnur afrjettarlönd hreppsins tilheyra einstökum jörðum.²⁶²

Bréf Benedikts Einarssonar, hreppstjóra Saurbæjarhrepps, er dagsett 8. mars 1920. Þar kemur eftirfarandi fram:

[...] allir afrjettir hjer í hreppi eru einstakra manna eign, en almenningar eru hjer engir.

Um öræfin fram af Eyjafirði er það að segja, að í landamerkjabrjefi jarðarinnar Möðruvalla stendur, að sú jörð eigi land fram öræfin, alt fram að „Laugarfelli“, en óvíst er hvort greinileg merki eru til umhverfis landeign þessa. – Ekki er mjer kunnugt um, að aðrar jarðir hjer í hreppi tileinki sjer land þar suður frá.²⁶³

Fram kemur í *Sýslu- og sóknarlýsingum* að afréttir í Möðruvallasókn séu Sölvadalurinn fram frá Ánastöðum og Þormódsstaðadalur fram frá Þormódsstöðum. Auk þeirra eru Núpufellsdalur og Æsustaðatungur sem tilheyra bæjum þeim sem heita sömu nöfnum.²⁶⁴

Í skýrslunni *Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959* stendur:

Afréttarskrá skal geymd í skjalasafni sýslunnar. Sjá hér 6. gr. laga nr. 42/1969. Sjá síðan ljósrit af upplýsingum um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959. Í skrá þessa vantar heimildir um hvaða jarðir eiga upprekstur í hvern afrétt. Eldri skrár munu ekki vera til skv. upplýsingum sýslumanns.²⁶⁵

Í bréfi frá sýslumanni Eyjafjarðarsýslu, sem er svar við fyrirspurn um afréttarlönd í sýslunni þann 1. ágúst 1979, var eftirfarandi afréttarlisti:

Afréttir í Saurbæjarhreppi

1. Afréttir í Sölvadal

1. Bjarkarland að merkjagirðingu milli Stekkjarflata og eyðibýlisins Bjarkar. Heyrir undir Möðruvelli
2. Finnastaðaland með Illagilsdal að norðan. Eigendur: Ábúendur allra jarða í Möðruvallaplássi, ásamt eigendum Akurs-Rútsstaða í Öngulstaðahreppi.
3. Kerhólsland með Illagilsdal að sunnan. Að hálfu eigendur Eyvindarst. í Sölvadal, og að hálfu eigendur Rútsstaða – Akurs í Öngulstaðahr.

²⁶² Skjal nr. 2 (181).

²⁶³ Skjal nr. 2 (180).

²⁶⁴ Jón Jónsson. „Grundar- og Möðruvallasókn“. *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu*. Akureyri. 1972, bls. 193.

²⁶⁵ Skjal nr. 4(2).

-
4. Ánastaðaland með Sandárdal að norðan. Eigendur: Jón Kristjánsson Fellshlíð, Grétar Rósantsson Kálfagerði, Hreinn Kristjánson Hríshóli.
 5. Sandárdalur að sunnan Hraunárdalur og Hraunártungur að Hrafnabjörgum vestan Sölvadalsár. Heyrir undir Möðruvelli.
 6. Æsustaðatungur frá Hrafnabjörgum að Kollhól. Heyrir undir Æsustaði.
 7. Gnúpufellsdalur: Frá Kollhól við Sölvadalsá, yfir hálsinn að Þormódsstaðaá og á dalur austanverður til botns.
 8. Þormódsstaðadalur: Dalurinn vestan ár frá botni að Langhól sunnan við Þormódsstaðasel. Heyrir undir Þormódsstaði.
2. Afréttir á Eyjafjarðardal
1. Glerárdalur að sunnan og Tjarnardalur fram að Trippagarði í Klífsheiði. Heyrir undir Tjarnir og Halldórsstaðði.
 2. Klífsheiði frá trippagarði, Svínheiði og Bon að austan og vestan að Sandá. Heyrir undir Hóla.
 3. Torfur frá Sandá að Trippagarði í Lækjarfjalli. Heyrir undir Jórunnarstaði.
 4. Arnarstaðatungur frá Trippagarði í Lækjarfjalli að Hafrá. Heyrir undir Arnarstaði og Arnarfell.
 5. Úlfárheiði, frá Hafrá að Úlfá. Heyrir undir Hólsgerði.²⁶⁶

Með bréfinu fylgdi fylgiskjal, bréf Jónasar Halldórssonar og Haraldar Tryggvasonar á Rifkelsstöðum ritað 22. janúar 1979, sem var samantekt um afrétti að beiðni oddvita Öngulsstaðahrepps. Í því segir um afrétti á þessum slóðum:

Eftir beiðni oddvita Öngulsstaðahrepps, höfum við undirritaðir gert eftirfarandi lýsingu á afréttum, sem tilheyra Öngulsstaðahreppi, eftir því sem við höfum heyrt fyrr og síðar.

Mjaðmárdalur liggur að mörkum Saurbæjarhrepps að vestan en Mjaðmá ræður að austan. Talið hefir verið að hann tilheyri Stóra-Hamri, en vafi nokkur virðist leika á því eftir landamerkjalyýsingum að dæma.

Munkaþverártungur liggja austan Mjaðmár og til norðurs að Þverá er fellur úr Þverárdal. Þverárdalur að sunnan tilheyrir einnig Munkaþverá. Þverárdalur að norðan að Smáragili tilheyrir Borgarhóli. (Þetta er eftir því sem ég heyrði í æsku minni J. H.).

Þramarland í Garðsárdal nær frá Garðsá að Kanagili. Eign Öngulsstaðahrepps, notað sem afréttarland.

Garðsárdalur nær frá Kanagili að Gönguskarði. Eign Garðsár og notaður þaðan og frá nokkrum bæjum.

Almenningur nær frá Gönguskarði að austan í dalbotn og norður að Melrakkadalsá að vestan. Þar áttu klausturjarðirnar (Munkaþverárklaustur)

²⁶⁶ Skjal nr. 4 (106)

upprekstur, en þær voru allar jarðir frá Ytratjarnarkoti (nú sameinað Ytri-Tjörnum) að Grýtu meðtalinni, einnig Gröf og Skálpagerði í Kaupangssveit.

Helgárselsland nær frá Melrakkadalsá allt norður að Öngulsstaðamerkjum. Eign Höskuldsstaða (áður Jódisarstaða.) og notað sem afréttarland þaðan.

[...]

Fé hefur löngum verið rekið til afréttar á Bleiksmýrardal og er svo enn, þó færra sé nú á seinni árum héðan úr hreppi.

Upprekstrargjald fyrir þetta fé hefir jafnan verið greitt.

[...]

Viðbót við lýsingu afrétta í Öngulsstaðhreppi.

Þar sem getið er um land Munkaþverár og Borgarhóls er rétt að bæta inn í viðvirkjandi Borgarhóli að ~~aðeins~~ ef til vill [ef til vill ofan línu] hafi það verið upprekstarleyfi sem bóndinn þar átti í landi Munkaþverár en ekki að Þverárdalur að norðan að Smáragili hafi fylgt Borgarhóli sem eign.²⁶⁷

Þann 28. nóvember 1985 svaraði bæjarfógetinn á Akureyri fyrirspurn frá nefnd um eignarrétt að almenningum og afréttum á þann veg að afréttarskrá myndi ekki hafa verið haldin við embættið.²⁶⁸

Félagsmálaráðuneytið fór þann 20. febrúar 1989 þess á leit við sveitarstjórnir að þær upplýstu ráðuneytið um eftirfarandi:

1. Eiga íbúar sveitarfélagsins upprekstarrétt í einhvern afrétt?
2. Hvað nefnist sá afréttur?
3. Hvar liggja mörk hans?
4. Eiga íbúar annarra sveitarfélaga upprekstrarétt í sama afrétt?
5. Hvaða sveitarfélög eru það?
6. Hafa sveitarfélögin komið sér saman um, til hvaða sveitarfélags afrétturinn skuli teljast?²⁶⁹

Svar Öngulsstaðahrepps, dagsett 21. júní 1989, var svohljóðandi:

[...]

1. Einn afréttur er opinn öllum íbúum sveitarfélagsins til upprekstrar, en er lítið nýttur vegna lélegra landkosta.
2. Afrétturinn heitir Almennigur.
3. Afrétturinn er fremsti (syðsti) hluti Garðsárdals. Norðurmörk hans eru Gönguskarð að austan en Melrakkadalsá að vestan.
4. Íbúar annara sveitarfélaga hafa ekki aðgang að afréttinum. [...]²⁷⁰

²⁶⁷ Skjal nr. 4 (106).

²⁶⁸ Skjal nr. 4 (3).

²⁶⁹ Skjal nr. 4 (4).

²⁷⁰ Skjal nr. 4 (5).

Hreppsnefnd Saurbæjarhrepps svaraði 8. janúar 1990:

[...] Hér eru engin afréttarlönd önnur en fjallshlíðarnar ofan við girt heimalönd og dalskorur sem ganga inn í hálendið út frá byggðum dölum. Öll þessi afréttarlönd eru í einkaeigu og er annað ekki til. [...] ²⁷¹

Hálshreppur svaraði á þessa leið þann 25. febrúar 1989:

[...]

1. Já
2. a. Framdalir, þ.e. Bleiksmýrardalur, Hjaltadalur og Timburvalladalur
b. Flateyjardalur og Flateyjardalsheiði.
3. Mörkin eru þau sömu og hreppamörk, samkvæmt korti. Lengd Hálshrepps er ca. 145 km. og afrétturinn nær u.þ.b. 70 km suður fyrir byggð, nær upptökum Þjórsár. Norðan við byggð til sjávar, norður á Landsenda, norðvestan Flateyjar.
4. Nei.

Öll afréttarlönd í Hálshreppi eru háð fullkomnum eignarrétti. [...] ²⁷²

Í Lýsingu Eyjafjarðar stendur:

[...] Suður frá Öxnadalsheiði liggja mörkin eftir háfjallinu milli Austurdals og Nýjabæjarafréttar í Skagafirði og Eyjafjarðardals. Kann ég þar ekki að rekja örnefni, sem þau séu við tengd, enda mun fátt um þau, ef nokkur eru. Liggja sýsluskilin hlykkjótt þar, engu síður en norðar í fjallgarðinum. Þegar dregur inn fyrir byggðir, eru engar ákveðnar merkjalínur til, og mun gamalt sölubréf Nýjabæjar í Austurdal frá 1464 vera hin eina heimild þar um, en þar segir svo: að Nýibær eigi land „að Tinná og svo langt á fjöll sem vötn draga“. Verður það varla skilið öðruvísi en svo, að vatnaskil ráði merkjum allt inn til jökla. Þó munu *Urðarvötn* ætíð vera talin til Eyjafjarðar, en samt segja kunnugir, að afrennsli þeirra sé til vesturs. Svo mun almennt talið nú, að öræfasvæðið inn af Eyjafirði sé almenningur frá *Geldingsá*, er fellur í *Jökulsá* austari og inn að Hofsjökli og suður á Sprengisand og austur undir drög Fnjóskár. En síðan tekið var að smala land þetta, sem ekki mun hafa verið fyrir en seint á síðastlíðinni öld, hefir smalamennska einkum fallið í skaut Eyfirðinga, allt suður undir Fjórðungskvísl, þar sem mörk eru talin milli Norðlendinga- og Sunnlendingafjórðungs. Eftir þessu verður því ekki hægt að ákveða sýsluskil að sunnanverðu, en eftir því sem annars staðar hagar til, ættu þau að liggja á vatnaskilum þar sem vötn byrja að falla til Eyjafjarðar. ²⁷³

Í þeim köflum sem hér fara á eftir verður fjallað stuttlega um hvern og einn afrétt sem kemur við sögu í máli þessu.

²⁷¹ Skjal nr. 4 (6).

²⁷² Skjal nr. 4 (7).

²⁷³ Steindór Steindórsson. *Lýsing Eyjafjarðar*, bls. 16.

5.11.2 Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár

Bleiksmýrardalur liggur sunnan við byggð í Fnjóskadal, suður frá Tungu og Reykjum, og er vestastur þriggja dala á þessu svæði. Allri hafa dalirnir þrír verið notaðir sem afréttarlönd Suður-Fnjóskdælinga, mjög margra Eyfriðinga auk fáeina manna úr öðrum sveitum. Bleiksmýrardalur er um 70 km á lengd og því lengstur allra dalanna á suðurafrétt Fnjóskadals. Fnjóská deilir dalnum í tvennt og þannig skiptist hann í Vestur- og Austur-Bleiksmýrardal.²⁷⁴

Staðhættir á Vestur-Bleiksmýrardal eru með eftirfarandi hætti:

[...] heitir Reykjafjall frá Reykjum suður að Gönguskarði. Það er skarð mikið, sem liggur gegnum fjallgarðinn vestur í Garðsárdal í Eyjafirði. Suður úr því skerst dalur, er Skarðsdalur heitir. Miðpartur heitir frá Gönguskarði suður að Fremri-Lambá. Hún er ofurlítið norðar en gegnt Svartá. Heitir Heimari-Lambá nokkru norðar í Miðpartinum og koma báðar Lambárnar ofan úr samnefndum dölum. Vestursandar heita sunnan við Fremri-Lambá.²⁷⁵

Landamerkjabréf fyrir Bleiksmýrardal vestanverðan var útbúið 1. apríl 1885 og því var þinglýst 27. maí sama ár:

Afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, er allur sá hluti hálsins, er liggur fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá og suður á öræfi.²⁷⁶

Ekki verður séð að fjallað sé um afréttarmál Hrafnagilshrepps á Bleiksmýrardal í *Byggðum Eyjafjarðar I* frá 1973.²⁷⁷ Í lýsingu á Öngulsstaðahreppi í *Byggðum Eyjafjarðar 1990* er getið um afréttinn á Bleiksmýrardal, og segir þar:

Vegna þess að afréttirnar og heimalöndin eru landlítill ráku æbndur fé sitt lengra til sumarhaga, einkum austur í Bleiksmýrardal sem er einn afdala Fnjóskadals.²⁷⁸

Allítarlega er fjallað um fornar heimildir um Bleiksmýrardal (ásamt Hrafnagili og Reykjum í Hálshreppi) í sérstökum kafla hér að framan og vísast til hans.

5.11.3 Almennigur

Almenna lýsing á Almenningi í Öngulsstaðahreppi er að finna í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín árið 1712.

Almennigur er fram frá þessu kotlandi, sem byrjast við Melrakkadalsá, og er síðan allur dalurinn framm frá beggja megin heim í Gönguskarð, og á allur

²⁷⁴ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir IV*, bls. 253-254, 256.

²⁷⁵ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir IV*, bls. 256-257.

²⁷⁶ Skjal nr. 2 (47) a-b.

²⁷⁷ *Byggðir Eyjafjarðar I*, bls. 355.

²⁷⁸ *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, II, bls. 937.

Þessi hreppur þennan almenníng til uppreksturs fyrir lömb og geldfje, en brúkast ekki alment, því landið er uppblásið og haglítið orðið.²⁷⁹

Í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðar* er afréttarlandinu lýst svo:

Afréttir í Möðruvallasókn eru Sölvadalurinn fram frá Ánastöðum og Þormódsstaðadalur fram frá Þormódsstöðum, þar að auki Núpufellsdalur og Æsustaðatungur, sem liggja undir bæi þá í sókninni er þeir nefnast eftir.²⁸⁰

Í lýsingu Öngulsstaðahrepps frá árinu 1973 segir að afréttarlönd séu helst Garðsárdalur og Mjaðmárdalur austan og vestan ár.²⁸¹ Í sveitarlýsingu Öngulsstaðahrepps í Byggðum Eyjafjarðar árið 1990 segir að Mjaðmárdalur, Munkapverártungur, Þverárdalur og Garðsárdalur séu einu afréttirnar í hreppnum.²⁸²

Fjallað er um eldri heimildir um Almenníng í sérstökum kafla hér að framan og vísast til hans.

5.11.4 Dalirnir

Afréttarsvæði Saurbæjarhrepps eru helst dalir og daladrög fram af byggðinni. Austast eru tveir aðaldalir og smærri afdalir fyrir innan Sölvadal. Mest landrými er í Æsustaðatungum og í vestari aðaldalnum sem heitir Þormódsstaðadalur vestan við Þormódsstaðaá en Gnúpufellsdalur austan við hana. Þar vestan og sunnan við er innsti hluti Eyjafjarðardals, þ.e. fram frá Tjörnum og Hólsgerði innstu byggðu bæja í dalnum. Vestar og norðar er svo Torfufells- og Leyningsdalur sem liggja sitthvoru megin Torfufellsár. Svarfdalur (Sverrisdalur) skerst svo til norðvesturs úr Leyningsdal. Allmiklu norðan við bæði Leynings- og Torfufellsdal skerst Gilsárdalur suðvestur í fjöllin en hann hefur nokkurt graslendi þótt lítill sé. Enn norðar og vestar má svo finna Djúpadali og liggur dalsmynnið hjá bænum Litladal. Þar fyrir innan greinist dalurinn hinsvegar í marga afdali og heitir einn þeirra Djúpidalur. Þar er sumstaðar allgott land. Göngur á þessa afrétti Saurbæjarhrepps taka fljótt af og er lokið á einum degi. Næsta dag eru heimalönd smöluð og lokadaginn er það fé sem ekki komst til skila á aukaréttum rekið til aðalréttar.²⁸³

Í sveitarlýsingu Saurbæjarhrepps í Byggðum Eyjafjarðar frá 1973 segir eftirfarandi um afréttarmál:

Víðáttumikið hálendissvæði liggur suður af Eyjafjarðardölum, gróðurlítið, en kjarngott. Gekk þar nokkuð af fé úr Saurbæjarhreppi á sumrum, einkum úr Hólasókn. En síðan um fjárskipti 1950 hefur varla villzt þangað kind. Saurbæjarhreppur taldi sig eiga land þetta samkvæmt fornri hefð og sá lengi um leitir þar einn saman. Síðar tókust samningur við Skagfirðinga um að leita

²⁷⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 299.

²⁸⁰ *Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu*. Akureyri 1972, bls. 193.

²⁸¹ *Byggðir Eyjafjarðar I*. Akureyri. 1973, bls. 423-424.

²⁸² *Byggðir Eyjafjarðar 1990,II*, bls. 936.

²⁸³ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir IV*. Akureyri. 1983-1986, bls. 175-176.

þetta að hálfu, eða nánar tiltekið árið 1920. Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps hóf þarna gróðurtilraunir fyrir nokkrum árum. En er Skagfirðingum varð ljóst, að Eyfirðingar töldu sig eiga landið, gerðu þeir kröfu til þess líka. Spunnust af þessu landsfræg málaferli, sem lyktaði á þann veg, að land þetta á sig sjálft, þar eð hvorugum aðilanum var dæmdur eignarrétturinn. Afréttir Saurbæjarhrepps eru því aðeins í óbyggðum dölum, hvergi um langleiðir að ræða, og víðast er réttað samdægurs. Beztu afréttirnar eru, þar sem jarðir hafa farið í eyði við afréttarmörkin, svo sem í Sölvadal og Djúpadal.²⁸⁴

Ekkert er minnst á afrétti í sveitarlýsingu Saurbæjarhrepps í *Byggðum Eyjafjarðar 1990*. Nánar er fjallað um þessi svæði í köflunum við einstakar jarðir hér fyrir framan.

Fjöllin eru land sem liggur vestar og mun sunnar en hefðbundnar fjárleitir Eyfirðinga ná. Þeir ganga þó þetta landsvæði í félagi við Skagfirðinga. Takmörk Fjalla eru frá Geldingsá, sem fellur í Jökulsá eystri í Skagafirði, og allt til Hofsjökuls, suður að Þjórsá og austur að leitarsvæðum Þingeyinga. Leitarmörk Eyfirðinga og Skagfirðinga eru við Fossá en þar er fé þeirra greint í sundur. Bragi Sigurjónsson telur umrætt landsvæði vera eða hafa verið eignarheimildalaust að því er best verður vitað. Samkvæmt munnmælum mun það þó hafa tilheyrt Eyfirðingum, einna helst Möðruvöllum í Eyjafirði eða e.t.v. Grund. Vegna fyrrnefndar óvissu um eignarheimildir þóttust hvorki Skagfirðingar né Eyfirðingar skyldugir til að fara í leitir á þessu landsvæði. Fyrstu lögskipuðu leitirnar munu því ekki hafa verið gerðar þar fyrir en í kringum 1850. Hugsanlega hafa Eyfirðingar stöku sinnum farið þangað í eftirleitir en víst er að Austurdalsmenn gerðu þangað eftirleitir á hverju hausti og fundu allmargt fé. Það fé var síðan boðið upp og helmingurinn tekinn í kostnað þannig að lítið varð eftir handa eigendunum. Það mun hafa verið ástæða þess að Eyfirðingar byrjuðu að fara í leitir á Fjöllin reglulega hvert haust og fóru þeir fyrst í félagi við Þingeyinga.²⁸⁵

²⁸⁴ *Byggðir Eyjafjarðar I*, 389-390.

²⁸⁵ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir IV*, bls. 176-179.

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Efnisskipan og sameiginleg atriði

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrir-
liggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þeirra við þau úrlausnarefni
sem hér eru til umfjöllunar. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði
sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um
eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.²⁸⁶ Loks verður fjallað
um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er í kaflanum *Almennar niðurstöður
óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir
og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í
málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við.
Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem
viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. Sá texti fylgir nú einnig í viðauka með
úrskurðum í málum á svæði 7 suður, að viðbættum nokkrum almennum köflum úr
úrskurðum á svæðum 5–6 og nýjum formála til skýringar.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á
einstökum landsvæðum eru í beinu samhengi og samræmi við umræddar *Almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* og vísar til þeirra.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Hæstiréttur hefur kveðið upp fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem
almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra
niðurstaðna dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar
byggjast á kemur að sjálfsögðu til skoðunar hverju sinni. Að því marki sem umfjöllun
um slík atriði í úrskurðum á fyrri svæðum hefur almenna þýðingu hefur hún verið
felld inn í *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem hér fylgja í viðauka og vísast
þangað.

Við uppkvaðningu úrskurða í málum nr. 1–5/2008, á svæði 7 suður, liggja ekki
fyrir nýir dómur Hæstaréttar í þjóðlendumálum en geta ber um ákvörðun
Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06. Þar var því
hafnað að taka til efnismeðferðar kærsmål sem varðaði dóm Hæstaréttar Íslands frá
11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Kærumálið varðaði nánar tiltekið landsvæðin Fjall
og Breiðármörk í Örafum, sem Hæstiréttur hafði dæmt þjóðlendur, og til skoðunar

²⁸⁶ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á útgefnum kortum Landmælinga Íslands,
örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, athugunum í
vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppsláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

voru ákvæði Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, í 1. gr. 1. viðauka [Friðhelgi eignarréttar], 1. mgr. 6. gr. [Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi] og 14. gr. [Bann við mismunun]. Kvörtun málshefjenda til Mannréttindadómstólsins varðaði bæði lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og meðhöndlun Hæstaréttar á umræddu máli, þar á meðal sönnunarkröfur.

Mannréttindadómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann ætti ekki við í umræddu máli þar sem umþrætt land teldist ekki eign kæranda í skilningi ákvæðisins. Í því sambandi tók dómstóllinn sérstaklega fram að þegar um kröfu til eignarréttinda er að ræða geti sá sem hana hefur uppi einungis átt réttmætar væntingar til að um eign sé að ræða ef krafa hans hefur fullnægjandi stoð í landsrétti viðkomandi aðildarríkis, svo sem þegar fyrir hendi eru fordæmi dómstóla í þá veru. Þá kvað dómstóllinn Hæstarétt Íslands bæði hafa farið að viðeigandi lagaákvæðum og fylgt eigin fordæmum um að landamerkjabréf eitt og sér teljist ekki fullnægjandi sönnun ef eldri gögn mæla því í mót. Þannig taldi dómstóllinn að kærundur hefðu ekki sýnt fram á að þeir ættu réttmætar væntingar til þess að umþrætt land teldist eign þeirra og þeir gætu því ekki notið verndar 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann að þessu leyti. Mannréttindadómstóllinn komst enn fremur að þeirri niðurstöðu að ekkert benti til þess að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. eða 14. gr. sáttmálans í máli kæranda og taldi því ekki að á þá hefði verið lögð óhóflega þung sönnunarbyrði.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.²⁸⁷ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

²⁸⁷ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.3 Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár, og Þingeyjarsveit gerir kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.2.

Landsvæði það sem hér um ræðir hefur leguna norður suður og afmarkast af Fnjóská að austan og Skarðsgili að norðan. Landsvæðið liggur í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli á austurhluta svæðisins næst Fnjóská en rís skarpt til vesturs upp af ánni. Vesturhluti svæðisins liggur í yfir 1000 m hæð en þar er land hallalítið, gróðursnautt og öldótt. Nokkur gil skerast í hlíðar fjallsins sem úr renna ár og ber þar helst að nefna Heimari-Lambá og Fremri-Lambá.

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bólum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Til afrétta teljist m.a. suðurafrétt Fnjóskdæla, þ.e. Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár, og hafi það svæði, ásamt öðrum, verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og fleirum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirrar línu sem þjóðlendukrafa miðist við sé og hafi verið, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða, samnotaafréttur jarða á svæðinu. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Um afréttarsvæði á Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, sé miðað við að það teljist til þjóðlendu. Vísast einkum til landamerkjabréfs frá 1. apríl 1885, þar sem afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal sé sagt allur hluti dalsins sem liggja fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá suður á öræfi. Talið verði að dómur sex klerka í tilefni af ákæru Hólabiskups um leyfislausan lambarekstur á Bleiksmýrardal frá árinu 1508 feli aðeins í sér staðfestingu á afréttareign Hrafnagilskirkju á svæðinu. Um það vísast jafnframt til þess að umrætt landsvæði sé aðskilið frá heimajörðinni og teljist það því ekki hafa stöðu jarðar í eignarréttarlegu tilliti og því afréttarsvæði sem háð sé óbeinum eignarrétti.

Sérstaklega er á því byggt að í máldögum biskupa og registrum eigna Hrafnagilskirkju hafi ekki falist meira en lýsing á afréttareign og að engu breyti í þessu sambandi þó svo kirkjan hafi áskilið sér endurgjald fyrir afnot landsins og bannað öðrum afnot þess, þ.m.t. nýtingu á jarðefnum eftir atvikum. Ekki verði ráðið að á svæðinu hafi nokkurn tíma verið byggt ból eða það haft stöðu jarðar í eignarréttarlegu tilliti. Þá er til þess vísað að ekki gildi það sama um Bleiksmýrardal austan og vestan Fnjóskár vegna dóms Landsyfírréttar frá 1885, þ.e.a.s. þó svo að sá dómur hafi, eftir atvikum, skapað réttmætar væntingar til eignarhald austan árinna. Þá er einnig vísað til orðalags landamerkjabréfsins þar sem segir „afréttarland“ og afsals, 22. maí 1978, þar sem ríkissjóður afsali til Hálshrepps „afréttarlandi Bleiksmýrardal vestri“. Einnig beri að taka tillit til þess að í landamerkjabréfinu frá 1. apríl 1885 sé vestur- og suðurmörkum afréttarlands Akureyrarkirkju ekki lýst með skýrum hætti.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, Þingeyjarsveitar, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Auk þess sé fullur hefðartími liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi gagnaðila, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema þeir. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggji eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum. Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Ítrekað hafi verið gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til Þjóðlendlaga, nr. 58/1998.

Landamerki Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, byggist á landamerkjabréfi frá 1. apríl 1885, en um afmörkun landsins til suðurs er vísað til úrskurðar óbyggðanefndar frá 6. júní 2008, sbr. dóm Landsyfírréttar Íslands frá 11. júlí 1855, í málinu nr. 1/1855, eigendur Illugastaða gegn Munkaþverárklaustri (Bleiksmýrardalur). Í fyrrnefndum úrskurði hafi óbyggðanefnd talið ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í dómi Landsyfírréttar Íslands. Að mati nefndarinnar hafi þannig legið fyrir úrlausn þar til bærð yfirvalds samkvæmt réttarskipan þess tíma um eignarréttarlega stöðu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár og að líta yrði á dóminn sem bindandi um úrslit sakarefnis. Í því máli sem hér sé fjallað um og varði vesturhluta dalsins, leiði Þingeyjarsveit rétt sinn frá Stjórnarráðinu sem seldi Hálshreppi Bleiksmýrardal, 22. maí 1978. Af hálfu Þingeyjarsveitar sé því haldið fram að afsal þetta og fyrirbyggjandi dómur vegna austurhlutans hafi vakið réttmætar væntingar kaupandans um að beinn eignarréttur hans væri fyrir hendi og nyti viðurkenningar og verndar opinbers valds. Þjóðlendukröfugerð íslenska ríkisins nú fái ekki samrýmst því.

Í þeim heimildum þar sem talað sé um að Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár, takmarkist að sunnanverðu við „öræfi“ feli notkun orðsins í sér skírskotun til gróðurfars og nýtingarmöguleika. „Afréttarlandið“ Bleiksmýrardalur hafi náð svo langt suður sem það hafi verið nýtilegt sem beitiland, þ.e. á móts við Einstökutorfu. Byggt er á því að fullkomin samsvörun hljóti að vera milli vestur- og austurhluta Bleiksmýrardals.

Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísað er einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar, þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og eldri heimildir fari ekki í bága við sé beinum eignarrétti háð. Sá sem haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkjá Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma.

Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál fái sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Eigendur Bleiksmýrardals vestan Fnjóskár hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Ennfremur verði að telja röksemdir ríkisins þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða og Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, algerlega ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, er rakin í kafla 5.3, sbr. einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að svæðisins er fyrst sérstaklega getið í heimildum frá 14. öld og þá talið tilheyra Hrafnagilskirkju. Jörðin Hrafnagil liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá Bleiksmýrardal af öðrum jörðum. Hrafnagilskirkja var aflögð árið 1863 og dalurinn þá lagður til Akureyrarkirkju. Árið 1978 var „afréttarlandinu Bleiksmýrardal vestri“ afsalað af landbúnaðarráðherra til Hálshrepps. Engar heimildir er um að byggð hafi verið á þessu svæði en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku Þjóðlendulaga.²⁸⁸ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

²⁸⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, er lýst í landamerkjabréfi „afréttarlands Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal“ frá 1. apríl 1885 og þingl. 27. maí sama ár. Landsvæðinu er einnig lýst í landamerkjabréfi fyrir Hrafnagilsjarðir frá 30. maí 1889 og þingl. 21. maí 1890, þar sem það er nefnt ítak Hrafnagilskirkju. Jafnframt eru fyrir hendi fjölmargar eldri merkjalýsingar fyrir Bleiksmýrardal. Þetta eru m.a. máldagar frá 1318, 1394, 1429 og 1508, vísitasíugerð frá 1429, dómur um lambarekstur á Bleiksmýrardal frá 1508 og lögfestur Hrafnagilskirkju frá 1672, 1728, 1736, 1765, 1771, 1780, 1814 og 1840. Þá eru fyrirbyggjandi vísitasíur Hrafnagilskirkju frá árunum 1585, 1662, 1685, 1695, 1718, 1761, og 1769 sem allar minnst á Bleiksmýrardal. Á 19. öld var dalurinn margoft leigður hinum ýmsu jörðum til upprekstrar og fylgdu þá einnig lýsingar á mörkum hans. Til viðbótar við framangreindar heimildir verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskar. Þar liggja til austurs landsvæði sem voru til umfjöllunar í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd, nánar tiltekið Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár og Afréttur Þingeyjarsveitar. Til vesturs eru kröfusvæði vegna Almennings, afréttarsvæði Munkaþverár, Stóra-Hamars og Rifkelsstaða og loks kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar. Til norðurs liggur óumdeilt eignarland Reykja. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, með tilliti til ágreiningsvæðis aðila, verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Í landamerkjabréfi „afréttarlands Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal“ frá 1. apríl 1885 og þingl. 27. maí sama ár segir svo: „Afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, er allur sá hluti hálsins, er liggur fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá og suður á öræfi.“ Bréfið er undirritað af Guðmundi Helgasyni presti Akureyrarkirkju og áritað um samþykki vegna Reykja og Munkaþverár. Í landamerkjabréfi fyrir Hrafnagilsjarðir frá 30. maí 1889 og þingl. 21. maí 1890, þar sem „afréttarlandið Bleiksmýrardalur“ er nefnt ítak Hrafnagilskirkju, er svipuð lýsing fyrir utan að þar er merkjum lýst „fyrir neðan Fnjóská frá Skarðsá og suður til Öræfa.“ Ekkert er heldur minnst á „hálsinn“. Bréfið er samþykkt af Stepháni Stephensen umboðsmanni vegna Munkaþverár. Elstu heimildir um Bleiksmýrardal miða við að merki séu „framm fra skardzä“, en síðan er ekki nánari lýsing, sbr. máldaga frá 1318 og 1394 og vísitasíugerð frá 1429. Í máldaga frá 1508 er miðað við að Bleiksmýrardalur sé: „firir vestan hnioskaa fram fra skardsaa og svdur a oræfe.“ Í þeim heimildum sem gerðar eru eftir þann tíma eru lýsingar eins eða með svipuðum hætti.

Samkvæmt framanröktu er afmörkun Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, óljós til vesturs og suðurs. Ákveðin atriði þarfnast nánari skoðunar, sbr. orðalagið „suður til öræfa“ og „hálsinn“.

Verður þá litið til merkja aðliggjandi landsvæða til austurs og suðurs. Um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár og Afréttarland í Þingeyjarsveit var fjallað í máli nr.

3/2007 hjá óbyggðanefnd. Ekki er ágreiningur um að Fnjóská skilji Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, frá aðliggjandi landsvæðum til austurs og suðurs.

Næst verða skoðuð merki aðliggjandi landsvæða til vesturs og suðvesturs, miðað við kröfusvæði Bleiksmýrardals. Vesturmörkum Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, er ekki lýst sérstaklega til vesturs fyrir utan að fram kemur í landamerkjabréfi að „afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, er allur sá hluti hálsins, er liggur fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá“ en miðað við staðhætti má leiða að því líkur að orðið „hálsinn“ vísi til vesturhluta landsvæðisins. Í landamerkjabréfi fyrir Hrafnagilsjarðir er ekki minnst á „hálsinn“ í lýsingu á Bleiksmýrardal. Gagnaðilar ríkisins miða kröfu sína við sveitarfélagamörk. Um austurmerki Almennings er fjallað í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1883 og eru þau til austurs, gagnvart kröfusvæði Bleiksmýrardals: „Að austan ræður milli Reykja í Fnjóskadal þröskuldur í Gönguskarði sunnanverðu, og þaðan eptir Skarðslæk vestur í Þverá.“ Bréfið er ekki áritað vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár. Verður ekki séð að þessi lýsing nái að kröfusvæði Bleiksmýrardals heldur aðeins að Reykjum, sem liggja sunnan kröfusvæðis vegna Bleiksmýrardals, líkt og lýsingin vísar til. Um Almanning er nánar fjallað í kafla 6.4. Um mörk kröfusvæða, annars vegar, Munkaþverár, og hins vegar Stóra-Hamars og Rifkelsstaða var gerð sátt milli eigenda fyrrnefndra jarða og íslenska ríkisins við aðalmeðferð í máli nr. 1/2008 hjá óbyggðanefnd. Niðurstaðan var sú að aðliggjandi kröfusvæði væri þjóðlenda í afréttareign fyrrnefndra jarða. Í landamerkjabréfum jarðanna er þeim syðst lýst með Mjaðmá en hún liggur talsvert vestar en kröfusvæði Bleiksmýrardals. Kröfusvæði Möðruvallaafréttar liggur að sunnanverðum vesturmörkum kröfusvæðis Bleiksmýrardals. Merkjum Möðruvallaafréttar er lýst í landamerkjabréfi Möðruvalla frá 28. apríl 1886 og þingl. 24. maí 1888. Þar segir að afréttarlandið sé Hraunárdalur allur „báðu megin og þaðan suður á fjall, að svo nefndu „Laugafelli.““ Eldri heimildir um mörk Möðruvallaafréttar eru nokkrar lögfestur frá 18. öld en þær lýsa merkjum ekki lengra austur en í Hraunárdalsdrög. Um merki Möðruvallaafréttar er nánar fjallað í kafla 6.6. Þar kemur fram að eldri heimildir mæli lýsingum landamerkjabréfsins suður til Laugafells í mót og nái afrétturinn því ekki sunnar en dalirnir ná. Ekki hægt að sjá að landsvæðin hafi legið saman.

Samkvæmt framangreindu er afmörkun Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, óljós til vesturs og suðurs og ekki lýst sérstaklega í heimildum, hvorki í landamerkjabréfum né í eldri heimildum. Heimildir um aðliggjandi landsvæði gefa heldur ekki vísbendingar um hvar umrædd mörk liggja. Í kröfu gagnaðila íslenska ríkisins eru vesturmerki miðuð við sveitarfélagamörk Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar en til suðurs er Fnjóská fylgt þar til hún sker fyrrnefnd sveitarfélagamörk. Samkvæmt vatnamælingum Veðurstofu Íslands liggja vatnaskil á milli Eyjafjarðarár og Fnjóskár nokkurn veginn á sveitarfélagamörkum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framan- greindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf „afréttarlands Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal“ og landamerkjabréf Hrafnagilsjarða voru gerð í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að landamerkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær en mörk þess til suðurs og vesturs eru alls óljós. Umrædd landamerkjabréf voru þinglesin og færð í landamerkjabók sýslumanns.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er á því byggt að dómur Landsyfírréttar Íslands frá 11. júlí 1855 í máli nr. 1/1855, sem fjallar um eignarrétt að austurhluta Bleiksmýrardals, hafi gildi í þessu máli. Því er haldið fram nú að afsal Stjórnarráðsins til Hálshrepps frá 22. maí 1978 sem og fyrrnefndur dómur hafi vakið réttmætar væntingar kaupandans um að beinn eignarréttur væri fyrir hendi á vestari hluta Bleiksmýrardals.

Í dómnum er kveðið á um að „afrjettarlandið Bleiksmýrardalur allur fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og suður á öræfi“ skyldi tilheyra Munkaþverárklaustri „sem fullkomin og átölulaus eign, og eigindómur þess.“ Í dómsorði kemur einnig fram að „Illugastaðamenn“ eigi upprekstur á Bleiksmýrardal austan Fnjóskár fyrir geldfénað sinn á sumrum ókeypiss. Ítarlega er fjallað um þennan dóm í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 3/2007 en þar segir m.a.:

Óbyggðanefnd telur ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í nefndum dómi Landsyfírréttar ásamt þeim takmörkuðu eignarréttindum sem eigendum Illugastaða voru dæmd. Þannig liggur fyrir úrlausn þar til bærs yfirvalds samkvæmt réttarskipan þess tíma um eignarréttarlega stöðu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár. Eins og hér stendur á telur óbyggðanefnd að líta verði á dóm þennan sem bindandi um úrslit sakarefnisins. Krefjendur beins eignarréttar í máli því sem hér er til úrlausnar leiða rétt sinn frá Stjórnarráðinu sem seldi Hálshreppi Bleiksmýrardal 29. september 1919. Nefndin telur að dómurinn hafi vakið réttmætar væntingar dómhafa um að

beinn eignarréttur þeirra væri fyrir hendi og nyti viðurkenningar og verndar opinbers valds. Þjóðlendukröfugerð íslenska ríkisins nú fær ekki samrýmst því, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004, þar sem fjallað er um Tunguheiði og úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 2/2005 þar sem fjallað er um Laugavelli.

Framangreindur úrskurður óbyggðanefndar vísar þannig til dóms Landsyfirréttar frá 11. júlí 1855 um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár. Sá dómur er hins vegar hvorki formlega né efnislega bindandi um eignarréttarlega stöðu lands vestan árinna, enda var það ekki til umfjöllunar í málinu. Við úrlausn óbyggðanefndar um það atriði nú verður því sem endranær að líta til þeirra heimilda sem fyrir liggja og varða Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskar, fjöldamargra fordæma dómstóla og fyrri úrskurða óbyggðanefndar í þjóðlendumálum, þar á meðal *Almennra niðurstaðna*. Saga Bleiksmýrardals annars vegar austan og hins vegar vestan Fnjóskár er ekki hin sama, heimildir mismunandi og aðilar aðrir. Staðhættir eru á hinn bóginn um margt svipaðir. Dómur Landsyfirréttar um eignarréttarlega stöðu aðliggjandi landsvæðis árið 1885 hefur þar ekki meiri þýðingu en aðrar úrlausnir dómstóla. Réttmætar væntingar um beinan eignarrétt verða því ekki grundvallaðar á honum. Að því er varðar afsal ríkissjóðs frá 1978 skal þess jafnframt sérstaklega getið að í því gat ekki falist víðtækari eignarréttur Hálshreppi til handa en sannanlega var á hendi ríkissjóðs, sbr. dóma Hæstaréttar 1997/1162 (Auðkúluheiði), nr. 47/2007 (Biskupstungnaafréttur norðan vatna) og nr. 67/2006 (Skjaldbreiður). Hlýtur því að koma til skoðunar hver réttur Hrafnagilskirkju til þessa svæðis hafi verið.

Bleiksmýrardalur er landfræðilega aðskilinn frá Hrafnagilskirkju en heimildir greina frá því að hann hafi legið undir kirkjuna. Dalsins er jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum og þá oft nefndur „afréttarland“ eða „ítak“. Þannig segir „afréttur“ í áður nefndu landamerkjabréfi frá 1885 en „ítak“ í landamerkjabréfi frá 1889, sbr. einnig skýrslu kirkjunnar frá 1782 að því er hið síðarnefnda varðar. Bleiksmýrardalur er nefndur „afréttur“ í kirknareikningum nyrðra á prestssetrum frá 1569 og jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, þar segir að jörðin Hrafnagil eigi afréttarland í hálfum Bleiksmýrardal fyrir toll. Í jarðamatinu 1849 kemur einnig fram að kirkjan á Hrafnagili „eigi allan Bleiksmýrardalsafréttinn að vestanverðu“ og fyrir liggur að á 19. öld leigði Hrafnagilskirkja (sem síðar varð Akureyrarkirkja) dalinn margoft hinum ýmsu jörðum til upprekstrar og fylgdu þá lýsingar á mörkum hans. Þá segir í bréfi Steingríms Jónssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu, dags. 6. apríl 1920, að afréttarlandið Bleiksmýrardalur suður af Fnjóskadal „hafi ekki tilheyrt nokkru lögbýli“. Bréf sýslumanns var svar hans við fyrirspurn Stjórnarráðsins um hvar hann teldi almenninga og afrétti að finna. Í afsali frá árinu 1978 var „afréttarlandinu Bleiksmýrardal vestri“ afsalað af hálfu ríkissjóðs til Hálshrepps sem nú tilheyrir Þingeyjarsveit.

Engin gögn liggja fyrir um að í Bleiksmýrardal hafi verið byggð eða landsvæðið nýtt til annars en sumarþeitar fyrir búfé og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Það er mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að á Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, hafi verið afréttur Hrafnagilskirkju og síðar Akureyrarkirkju í þeim skilningi að kirkjan hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Vafi um þetta atriði hlýtur þó að aukast eftir því sem sunnar dregur og ekkert liggur fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem til kann að hafa verið stofnað. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til þessa landsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarþeitar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnot og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framgreindu virtu hefur, af hálfu Þingeyjarsveitar, ekki verið sýnt fram á að Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁸⁹ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár, sé afréttur Þingeyjarsveitar.

Eftir stendur þá að afmarka afréttinn til suðurs og vesturs. Svo sem að framan er rakið þá eru mörk Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, til suðurs afar óljós og engar merkjalýsingar til vesturs. Segir nánar tiltekið í landamerkjabréfi að afréttarland Akureyrarkirkju sé „allur sá hluti hálsins, er liggur fyrir vestan Fnjóská, frá Skarðsá og suður á öræfi.“

Í ritinu *Göngur og réttir*, IV. bindi, kemur fram að Bleiksmýrardalur sé lengstur allra dalanna á suðurafrétt Fnjóskadals og talið sé að hann muni vera um 70 km á lengd. Segir þar að miðpartur Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, sé frá Gönguskarði og suður að Fremri-Lambá og að Vestursandar heiti landsvæði sunnan við Fremri-Lambá. Um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár segir að Austursandar nái

²⁸⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

suður að Einstökutorfu. Einnig segir að Einstakatorfa sé „syðsti hagabletturinn á dalnum“ og að „ef ekki sést til kinda á Einstökutorfu, þá er þar snúið við.“ Þar greinir jafnframt að ekki sé óalgengt að fremstu kindur séu á drögunum sunnan við torfuna. Samkvæmt því sem að framan er rakið nær gróður á vestanverðum Bleiksmýrardal ekki lengra til suðurs en Einstakatorfa en hún liggur í um 700 m hæð. Það að Einstakatorfa marki endimörk afréttarlandsins á Bleiksmýrardal til suðurs samræmist því sem fram kom við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd um tilhögun leita á svæðinu. Að sömu niðurstöðu var einnig komist í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 3/2007, þar sem fjallað var um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár. Enda þótt Einstakatorfa sé austan megin Fnjóskár telur óbyggðanefnd að suðurmörk afréttarlandsins vestan megin ár miði einnig við þann stað, enda dalurinn ekki smalaður lengra til suðurs.

Um mörk afréttarlandsins til vesturs segir ekkert í merkjalýsingum Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, fyrir utan að vísun til „hálsins“ í öðru landamerkjabréfi Bleiksmýrardals á líklega við vesturmörk dalsins án þess að hann sé nánar tilgreindur. Gagnaðilar íslenska ríkisins hafa miðað þau við sveitarfélagamörk. Merkjalýsingar aðliggjandi kröfusvæða til vesturs hafa verið raktar hér að framan. Svo sem þar kemur fram veita þær ekki vísbendingu um hvar endimörk Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, hafi legið. Í skýrslutökum hjá óbyggðanefnd kom fram að fjallabrúnir eða vatnaskil réðu vesturmörkum. Vestan þeirra tekur við gróðursnautt fjalllendi í yfir 1000 m hæð. Þar sem ekkert annað er komið fram í málinu sem frekar mætti leggja til grundvallar um afmörkun Bleiksmýrardals að þessu leyti telur óbyggðanefnd að miða verði við sveitarfélagamörk milli Eyjarfjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar en samkvæmt upplýsingum frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands liggja þau nokkurn veginn á vatnaskilum. Línan fer síðan til suðurs í 930 m hæðarpunkt frá þeim stað á sveitarfélagamörkum þar sem vatnaskilin fara að beygja til vesturs. Þaðan fer síðan línan beint í austur í Fnjóská, skammt sunnan við Einstökutorfu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þess lands sem gerð er krafa til af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins en fellur utan marka Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, samkvæmt framangreindri afmörkun, þ.e. landsvæðisins sunnan dalsins en innan kröfusvæðis Þingeyjarsveitar. Í skýrslutökum fyrir óbyggðanefnd kom fram að þetta svæði væri að jafnaði ekki smalað. Þá er ekkert í þeim gögnum sem að framan eru rakin sem bendir til þess að hið gróðursnauða fjalllendi sem liggur vestan og sunnan marka Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, hafi að staðaldri verið nýtt til beitar enda mæla staðhættir og fjarlægð frá byggð því í mót.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að utan merkja Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið

sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁹⁰

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Með vísan til þess sem að framan greinir, skiptist sú þjóðlenda sem gerð er krafa til af hálfu Þingeyjarsveitar í tvö svæði sem afmörkuð verða hér á eftir.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Fnjóská er fylgt til suðurs frá þeim stað þar sem Skarðsá rennur í hana þar til komið er skammt sunnan við Einstökutorfu til móts við 930 m hæðarpunkt í vestri. Þaðan er farið beint til vesturs í fyrrnefndan 930 m hæðarpunkt. Þá er farið til norðurs í punkt þar sem vatnaskil Eyjafjarðarár og Fnjóskár skera sýslu- og sveitarfélagamörk Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Sveitarfélagamörkum er fylgt til norðurs þar til komið er til móts við upptök Skarðsár. Þaðan er kröfulínu aðila fylgt til austurs í upptök Skarðsár og ánni fylgt að upphafspunkti þar sem hún rennur í Fnjóská.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár (Þingeyjarsveitar), sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda í afréttareign er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Sá hluti kröfusvæðis Þingeyjarsveitar sem liggur sunnan afréttar á Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, svo sem hann er afmarkaður hér að framan, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Í kafla 6.6 er komist að þeirri niðurstöðu að landsvæði sunnan Möðruvallaafréttar innan kröfusvæðis eigenda Möðruvalla, sé þjóðlenda. Að sömu niðurstöðu er einnig komist í kafla 6.11 um landsvæði sunnan Hólaafréttar og Jórunnarstaðatungna en innan kröfusvæðis eigenda Hóla og Jórunnarstaða. Þjóðlenda sunnan fyrrnefndra afrétta afmarkast í heild sinni svo og er eins lýst í köflum 6.6 og 6.11:

Sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar gagnvart Akrahreppi er fylgt til suðurs úr syðsta hluta Urðarvatna að drögum nyrðri upptakakvíslar Geldingsár. Þaðan er farið beina línu í suður í fyrrnefnd sveitarfélagamörk sunnan við Laugafell í Hnjúkakvísl.

²⁹⁰ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Sveitarfélagamörkum er áfram fylgt suður í 1008 m hæðarpunkt í fjallinu Klakki. Þá er sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar fylgt til suðausturs gagnvart Árnes- og Rangárvallasýslum og síðan áfram til norðvesturs gagnvart Þingeyjarsveit þar til Fnjóská sker umrædd sveitarfélagamörk. Fnjóská er fylgt í punkt skammt sunnan við Einstökutorfu gegnt 930 m hæðarpunkti í vestri. Þá er farið í fyrrnefndan hæðarpunkt til vesturs og síðan beina stefnu í norður í punkt þar sem vatnaskil Eyjafjarðarár og Fnjóskár fara að beygja til vesturs á sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er farið til norðvesturs í skurðpunkt við línu sem dregin er á milli 916 m hæðarpunkts og 974 m hæðarpunkts. Síðastnefndri línu er þá fylgt til suðvesturs í 975 m hæðarpunkt upp af Eyjafjarðardal. Þaðan er síðan farið til norðvesturs í fyrstnefndan punkt í syðsta hluta Urðarvatna.

6.4 Almennigur í Öngulsstaðahreppi

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Almennigur og þinglýstir eigendur Jódísarstaða og Höskuldsstaða vegna Helgársels gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.3.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur að hluta til í um og yfir 200 m hæð í bröttum dal en í honum rennur áin Þverá til norðurs. Upp af dalnum rís land í yfir 1000 m hæð. Þar er land hallalítið og gróðursnautt.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bólum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísist til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Til afrétta teljist m.a. Almennigur í Öngulsstaðahreppi og hafi það svæði, ásamt fleirum, verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og öðrum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunna þeirrar línu sem þjóðlenduakrafa miðist við sé og hafi verið, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða,

samnotaafréttur jarða á svæðinu. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Almenningur í Öngulsstaðahreppi sé ekki undirorpinn beinum eignarrétti. Styðjist þetta einkum við lýsingu í Jarðabók. Verði ekki annað ráðið af heimildum en að svæðið hafi frá öndverðu eingöngu verið nýtt til sumarþeirra fyrir búfé. Telja verði að landamerkjabréf frá 16. janúar 1883, sem lýsi svæðið í eigu Landssjóðs og sem upprekstrarlandi jarða Munkaþverárklosturs á svæðinu, hafi eingöngu falið í sér lýsingu á afréttareign. Engra heimilda njóti við um beint eignarhald að svæðinu, þ.m.t. varðandi meint eignarhald Munkaþverárklosturs á svæðinu sunnan Melrakkadalsár. Í þessu felist að hafnað sé eignarréttarkröfu Helgársels í óskiptu landi Almennings. Þá er einnig vísað til erindis Öngulsstaðahrepps til sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu frá 21. febrúar 1920, í tilefni af fyrirspurn sýslumanns, þar sem Almenningi sunnan Garðsárdals sé lýst sem afréttarsvæði utan eignarlanda. Sé þar talið að svæðið hafi verið upprekstrarsvæði tiltekinna jarða í hreppnum.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Jódísarstaða og Höskuldsstaða, er byggt á því að lýsing Landnámu á landnámi Helga magra sé afar nákvæm og af henni verði afdráttarlaust ráðið að land Helgársels hafi verið numið í öndverðu. Helgársel sé forn jörð sem hafi áður verið hluti Munkaþverár sem oftsinnis sé getið í fornum heimildum. Höskuldsstaðir hafi verið byggðir út úr landi Jódísarstaða árið 1956. Í landamerkjalyýsingu milli Höskuldsstaða og Jódísarstaða frá 18. júlí 1956 segi að Höskuldsstöðum fylgi fjórðungur óskipt í Helgárselsjörð en Helgársel hafi tilheyrt Jódísarstöðum síðan á fyrri hluta síðustu aldar. Þá fylgi með óskipt land í Almenningi. Landamerkjabréf Helgársels frá 1883 hafi verið gert í samræmi við landamerkjalog og sé það m.a. samþykkt af hálfu Landssjóðs vegna Almennings. Þá sé landamerkjabréf Almennings, sem sé frá sama tíma, einnig áritað um samþykki af hálfu Landssjóðs vegna Helgársels. Þannig byggji gagnaðilar kröfur sínar á eignarheimildum sem eigi grundvöll sinn í landamerkjalogum nr. 5/1882 og síðar nr. 41/1919. Þegar litið sé til þessa verði við það að miða að sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi jarðarinnar hvíli á íslenska ríkinu. Þá vísa gagnaðilar til þess að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda þeirra án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfu ríkisins, sbr. einnig Mannréttindasáttmála Evrópu. Þar sem meðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga nr. 37/1993 sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á gagnaðila að þeim sé ómögulegt að mæta henni, sbr. meðalhófsregluna sem lögfest er í 12. gr. laganna. Þá vísa gagnaðilar til þess að eftir að ríkisvald stofnaðist hér á landi hafi handhafar þess margsinnis, bæði beint og óbeint, viðurkennt fullkominn eignarrétt þeirra innan lýstra merkja. Gagnaðilar hafi í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að land innan landamerkja væri

undirorpið fullkomnum eignarrétti þeirra og aðgerðir ríkisvaldsins fram til þessa aðeins styrkt þá trú.

Gagnaðilar mótmæla því að landnámslýsingar miðist almennt við láglandi, dali og hlíðar þeirra með vísan til úrskurða óbyggðanefndar, dóma Hæstaréttar og breytinga á kröfum íslenska ríkisins. Bent er á að í jarðamatinu frá 1849 komi fram að Almennigur tilheyri hjáleigu Munkaþverár sem heiti Borgarhóll og hafi verið lögð undir heimajörðina (Munkaþverá). Einnig komi fram að allar klausturjarðirnar nema Helgársel eigi afréttarítak í landið. Augljóst sé því að eignarhaldi á Helgárseli fylgi óskiptur eignarréttur á Almenningi og því beitarréttur Helgárselseiganda í Almenningi á grundvelli beins eignarréttar. Í lýsingu Helgársels í Jarðabókinni komi fram að landið sé hluti af heimalandi Munkaþverár og því næsta öruggt að landið þar fyrir framan hafi einnig verið það enda í samræmi við legu landsins og landfræðilegar aðstæður að öðru leyti. Þannig liggja fyrir að Almennigur hafi notið stöðu jarðar að lögum sem hluti heimalands Munkaþverár. Sú staðreynd að klausturhaldarar hafi heimilað öðrum jörðum í Staðarbyggð beit í landinu eftir að hjáleigan Borgarhóll féll aftur til staðarins breyti ekki inntaki eignarréttar á landinu sem eftir sem áður verði að teljast beinum eignarrétti undirorpinn.

Þá er því einnig haldið fram að fyrirrennari gagnaðila hafið talið Almennig njóta stöðu jarðar að lögum þar sem fyrir landið hafi verið samið sérstakt landamerkjabréf. Því er mótmælt að svar við fyrirspurn Stjórnarráðsins frá 21. febrúar 1920, sbr. skjal nr. 2(46), hafi sönnunargildi um eignarrétt. Einnig sé rétt að taka fram að í fyrrgreindu skjali komi jafnframt fram að önnur afréttarlönd hreppsins tilheyri einstökum jörðum en ekki virðist íslenska ríkið leggja mikið upp úr sönnunargildi þeirrar yfirlýsingar.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Almenningi í Öngulsstaðahreppi er rakin í kafla 5.4 hér að framan, sbr. einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að Almennings er fyrst sérstaklega getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 og þá talinn liggja fram frá „kotlandinu“ Helgárseli en tilheyrandi Öngulsstaðahreppi til uppreksturs. Í heimildum frá 19. öld er minnst á Almennig í tengslum við jörðina Munkaþverá en Helgársel var hjáleiga Munkaþverárklosturs. Jörðin Helgársel liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu en er aðliggjandi kröfusvæði vegna Almennings að hluta. Jörðin Munkaþverá var innan ágreiningssvæðis að hluta en við aðalmeðferð gerðu aðilar sátt um merki hennar. Mörk hennar liggja einnig að hluta að kröfusvæði vegna Almennings. Af heimildum má ráða að landsvæði þetta hafi haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku

þjóðlendulaga.²⁹¹ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum er lýst í „landamerkjabréfi fyrir Almennung í Öngulsstaðahreppi“ frá 16. janúar 1883. Mörkum Almennings er einnig lýst að takmörkuðu leyti í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 en engar aðrar eldri merkjalýsingar eru fyrir hendi. Athugun þessi tekur til heildarmerkja svæðisins og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er óumdeilt eignarland Helgársels til norðvesturs og afréttareign eigenda Munkaþverár til vesturs og suðurs en um landsvæðið var gerð sátt milli aðila við aðalmeðferð í máli þessu. Til norðausturs liggur óumdeilt eignarland Garðsár og óumdeilt eignarland Reykja. Til suðausturs liggur kröfusvæði vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun Almennings með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Almennings, frá 1883, eru vesturmerki til austurs, gagnvart Reykjum og kröfusvæði Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, þannig: „Að austan ræður milli Reykja í Fnjóskadal þröskuldur í Gönguskarði sunnanverðu, og þaðan eptir Skarðslæk vestur í Þverá.“ Bréfið er áritað vegna Garðsár og Reykja. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um merki Almennings: „[...] byrjast við Melrakkadalsá, og er síðan allur dalurinn framm frá beggja megin heim í Gönguskarð“.

Samkvæmt landamerkjabréfi Reykja, frá 16. janúar 1885 og þingl. 27. maí 1885, eru merki þeirrar jarðar í samræmi við þessa lýsingu. Hins vegar lýsir bréf Reykja merkjum lengra til suðurs eða frá upptökum Skarðsár úr „heimara jökli í Skarðsdal“. Í landamerkjabréf Garðsár, frá 10. maí 1890 og þingl. 19. maí sama ár, segir að undir jörðina liggja einnig „fremri hluti Garðsárdals fram að Gönguskarðslæk og Gönguskarð að norðan“. Bréfið er áritað af Stepháni Stephensen vegna Almennings. Geta merkin samrýmst. Merkjum Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskar, er ekki lýst sérstaklega til vesturs, sbr. kafla 6.3 hér að framan, en niðurstaða óbyggðanefndar þar er sú að mörk afréttarins miði við sveitarfélagamörk. Gagnaðilar íslenska ríkisins, vegna Almennings, hafa dregið kröfulínu sína til austurs með sveitarfélagamörkum þar til línán sker kröfulínu vegna Munkaþverár skammt norðvestur af upptökum Fremri-Lambár. Verður ekki séð að þessi afmörkun eigi stöð í lýsingum á merkjum Almennings.

Samkvæmt landamerkjabréfi Almennings ná merki „að sunnan til miðra fjalla.“ Bréfið er áritað af hálfu Stepháns Stephensen sem ritaði einnig undir landamerkjabréf fyrir Munkaþverá. Gagnaðilar ríkisins hafa dregið syðstu mörk Almennings í fyrrnefndan punkt þar sem kröfulínan mætir kröfulínu vegna Munkaþverár en síðan er línán dregin beint í norðnorðvestur í upptök Melrakkadalsár.

²⁹¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Samkvæmt landamerkjabréfi Munkaþverár, frá 17. maí 1890 og þingl. 19. maí sama ár, ná austurmerki „fram í botnin á Múkaþverártungum“. Um merki Munkaþverár var gerð sátt milli aðila við aðalmeðferð málsins og er aðliggjandi kröfusvæði afréttareign eigenda Munkaþverár. Lýsingar á suðurmörkum í bréfi Almennings eru þannig ekki skýrar.

Vesturmerkjum Almennings, gagnvart kröfusvæði Munkaþverár og óumdeildu eignarlandi Helgársels þegar norðar dregur, er lýst þannig í landamerkjabréfi: „[...] ræður Melrakkadalsá að norðan fram í Melrakkadalsbotn.“ Bréfið er áritað af hálfu Stepháns Stephensen sem einnig áritar bréf Munkaþverár og Helgársels. Merkjum Helgársels er lýst í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1883. Þar eru austurmerki miðuð við upptök Melrakkadalsár. Geta þessi merki samrýmst lýsingum í landamerkjabréfi Almennings en þó er miðað við botn Melrakkadals í því bréfi en upptök Melrakkadalsárinnar í bréfi Helgársels. Merkjum Munkaþverár er lýst hér að framan og svo er að sjá sem merki landsvæðanna nái ekki saman enda ná vesturmerki Almennings ekki sunnar en Melrakkadalsá nær og liggur hún á milli Helgársels og Almennings, svo sem að framan greinir.

Norðurmörkum er ekki sérstaklega lýst í landamerkjabréfi Almennings en af lýsingunni má þó ráða að nyrstu mörk landsvæðisins séu þar sem Melrakkadalsá rennur í Þverá en þaðan sé farið til austurs með Þverá en til vesturs með Melrakkadalsá.

Merki Almennings eru þannig ekki skýr til suðurs en af lýsingum að dæma má þó ráða að kröfusvæði gagnaðila íslenska ríkisins, sem nær utan um „dalinn“, nái talsvert sunnar en lýsingar greini.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir landsvæðið Almennung var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var

rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær en svo sem að framan er rakið eru lýsingar óljósar til suðurs.

Af heimildum má ráða að landsvæði þetta hafi verið nýtt sem afréttur. Elstu heimildir benda til þess að hann hafi verið nýttur af jörðum í hreppnum, sbr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Þar segir um Helgársel: „Almenningur er fram frá þessu kotlandi, sem byrjast við Melrakkadalsá, og er síðan allur dalurinn framm frá beggja megin heim í Gönguskarð, og á allur þessi hreppur þennan almenning til uppreksturs fyrir lömb og geldfje, en brúkast ekki almennt, því landið er uppblásið og haglítið orðið.“ Síðan er minnst á Almenning í tengslum við Munkaþverá eða Munkaþverárklaustur. Þannig er í jarðamati frá 1804 í umfjöllun um Munkaþverá minnst á afrétt í Almenningi sem „... bruges frit af Klosterjordenes Lejlædinge.“ Í fylgiskjali með skoðunar- og álagsgjörð Munkaþverárklausturs frá 1824 segir um eignir klaustursins: „Afréttar Land á Gardsárdal, Almenníngur kallad, er til Lamba og Géldfjár Upprekesturs gratis brúkad af klaustursins landsetum, sem haldist hefur af ómínnilegri Tíð.“ Í sýslu- og sóknalýsingu frá 1839 í skýrslu yfir Hrafnagilsprestakall er lýsing á löngum dal sem skerst inn í fjallgarðinn „kallast hann heiman til að austanverðu, Garðsárdalur, að vestanverðu Öngulsstaðadalur, en þar fram af beggja megin Almenníngur, sem liggur undir Munkaþverárklaustur.“ Í jarðamatinu 1849 segir að Munkaþverá eigi hjáleiguna Borgarhól sem hafi verið lögð til heimajarðarinnar. Síðan segir: „Undir jörð þessa liggur afréttardalur, er Almenníngur er nefndur, en af honum hefir hún þó engin not, þar allar framannefndar klausturjarðir [Grýta, Sigtún, Uppsali, Syðra-Laugaland, Ytra-Laugaland, Syðritjarnir, Ytritjarnir, Helgársel, Gröf] nema Helgársel hafa hans not til uppreksturs“. Í landamerkjabréfi Helgársels frá 1883 kemur fram að Helgársel sé „sameign við Almenníng að vestan hvorttveggja landssjóðseign.“ Loks segir í landamerkjabréfi Almennings að landið sé „upprekstrarland Munkaþverárklaustursjarða í Staðarbyggð“.

Samkvæmt nýlegri heimildum virðist Almenníngur einnig hafa verið notaður sem afréttur af jörðum í hreppnum. Í skrá yfir afrétti og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu úr „sýslufundargjörð“ frá 1894 er talinn upp „Almenníngur frá Þrepskildi í Gönguskarði sunnanverðu fram til jökuls að austan og heim á fjallöxl sunnan við Melrakkadalsá að vestan.“ Í svari Hallgríms Hallgrímssonar hreppstjóra Öngulsstaðahrepps, dags. 20. febrúar 1920, við fyrirspurn sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu um hvar hann telji að almenninga og afrétti sé að finna, kemur fram að Almenníngur sé afréttarland sem var talinn „heyra undir landsjóðsjarðir hjer í hreppi áður en þær voru seldar nú fyrir nokkrum árum, og fylgja afnot hans til uppreksturs þeim óefað enn, og víst er um það, að engri einstakri jörð fylgir hann.“ Að beiðni oddvita Öngulsstaðahrepps rituðu Jónas Halldórsson og Haraldur Tryggvason, árið 1979, samantekt um afrétti í hreppnum. Er það minnst á Almenníng og að þar hafi Munkaþverárklausturs jarðir átt upprekstur. Í svari oddvita hreppsnefndar Öngulsstaðahrepps við fyrirspurn

félagsmálaráðuneytisins um afrétti frá 21. júní 1989 segir að einn afréttur sé „opinn öllum íbúum sveitarfélagsins til upprekstrar, en er lítið nýttur vegna lélegra landskosta. [...] Afrétturinn heitir Almennur. [...] Afrétturinn er fremsti hluti Garðsárdals. Norðurmörk hans eru Gönguskarð að austan en Melrakkadalsá að vestan.“ Loks segir að íbúar annarra sveitarfélaga hafi ekki aðgang að afréttinum.

Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi verið nýtt til annars en sumarþeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Það er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana. Þar hefur aldrei verið byggð.

Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Almennur í Öngulsstaðahreppi sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun þess hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁹²

Kemur þá til skoðunar hvort og, eftir atvikum, að hvaða marki stofnast hafi til óbeinna eignarréttinda á kröfussvæðinu.

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem að framan hafa verið raktar sýni að svæði það sem hér er deilt um hafi verið í sameiginlegum afréttarnotum jarða í Öngulsstaðahreppi eða jarða Munkaþverárklosturs eins og hægt var. Krafa vegna Almennings er gerð af hálfu þinglýstra eigenda Jódísarstaða og Höskuldsstaða en eigendur þeirra jarða keyptu eyðijörðina Helgársel árið 1968. Helgársel var ein af Munkaþverárklostursjörðum en engar heimildir styðja það að eigendur Helgársels hafi haft einkarétt á nýtingu Almennings eins og um afréttareign þeirrar jarðar væri að ræða.

Með vísan til 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998 skal tekið fram hér að á fyrri stigum málsmeðferðar voru kröfur aðila sérstaklega kynntar viðkomandi sveitarfélögum, þ. á m. Eyjafjarðarsveit, sbr. kafla 2.3. Þannig tók þáverandi sveitarstjóri í Eyjafjarðarsveit þátt í vettvangsferð í máli þessu, en af hálfu sveitarfélagsins voru ekki lagðar fram neinar kröfur. Fyrir liggja dómafordæmi

²⁹² Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Hæstaréttar um að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli sjá nánar í kafla 8.1.1. í viðauka með úrskurði þessum. Það hvort á því landsvæði sem hér um ræðir kunnir að vera samnotaafréttur jarða í sveitarfélaginu kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir nefndinni.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæðið Almennigur í Öngulsstaðahreppi, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Þverá er fylgt til suðurs frá þeim stað þar sem Melrakkadalsá rennur í hana að ármótum við Skarðslæk. Þaðan er Skarðslæk fylgt til austurs í Þröskuld í Gönguskarði sunnanverðu á sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs þar til komið er að hornmarki við kröfulínu gagnadila íslenska ríkisins vegna Munkaþverár. Þeirri kröfulínu, sem jafnframt er kröfulína vegna Almennings, er síðan fylgt til norðurs í upptök Melrakkadalsár. Þá er Melrakkadalsá fylgt til norðurs í fyrstnefndan punkt þar sem hún rennur í Þverá.

6.5 Afréttarlönd Munkaþverár, Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II og Ánastaða

Við aðalmeðferð máls nr. 1/2008 var gerð sátt um ágreiningssvæði aðila vegna Munkaþverár, Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II og Ánastaða. Sáttin er svofelld:

Merki eignarlands jarðanna að austan gagnvart þjóðlendu skuli miðast við línu úr upptökum Melrakkaár (p7) í upptök Mjaðmár (p8/p6 svartur) og þaðan í upptök Sandár (p9). Afréttareign jarðanna nær á vatnaskil að austan, sbr. framlagðan uppdrátt af merkjum jarðanna, gerðum af Landformi ehf., dags. 16. september 2008, framlögðum fyrir óbyggðanefnd. Málskostnaður ákvarðast af óbyggðanefnd.

Fyrirnefnd þjóðlenda skiptist í þrjú svæði sem afmarkast svo:

Afréttarland Munkaþverár er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Farið er úr upptökum Melrakkadalsár til suðurs með kröfulínu gagnadila íslenska ríkisins í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er fyrirnefndri kröfulínu fylgt til norðvesturs í upptök Mjaðmár. Úr þeim punkti er kröfulínunni fylgt til norðausturs í fyrstnefndan punkt í upptökum Melrakkadalsár.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Munkaþverár, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Afréttarland Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Farið er úr upptökum Mjaðmár til suðausturs, með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins, í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs þar til komið er að skurðpunkti við kröfulínu vegna Möðruvallaafréttar. Úr þeim punkti er farið til norðvesturs, með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins, að skurðpunkti við þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins sem liggur í 1081 m hæðarpunkti. Kröfulínu íslenska ríkisins er síðan fylgt til norðurs í upphafspunkt í upptökum Mjaðmár.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Afréttarland Ánastaða er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins er fylgt úr upptökum Sandár til norðausturs þar til komið er að skurðpunkti við kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Stóra-Hamars og Rifkelsstaða. Þaðan er kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins fylgt til norðvesturs í skurðpunkt við þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins sem liggur í 1081 m hæðarpunkti. Úr þeim punkti er þjóðlendukröfulínunni fylgt til suðurs í fyrstnefndan punkt í upptökum Sandár.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Ánastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.6 Möðruvallaafréttur

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Möðruvallaafréttur og þinglýstir eigendur Möðruvalla gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.5.

Landsvæði það sem hér um ræðir er að mestu á hásléttu og hefur leguna norður-suður. Nyrðri hluti svæðisins liggur á milli Bleiksmýrardals að austan og Eyjafjarðardals að vestan. Teygir svæðið sig suður fyrir Laugafell og suður Sprengisand að austanverðum Hofsjökli. Nyrst liggja þrír dalir til suðurs og suðausturs inn til landsins; Sandárdalur nyrstur, þá Hraunárdalur og loks Sölvadalur syðstur. Ofan dalanna tekur við víðfeðmt, hallalítið, öldótt og gróðursnautt land í um og yfir 1000 m hæð. Vestan til rís Laugafell (879 m) en suður og suðaustur frá því

liggja stórvaxnari öldur og meiri um sig og kallast þær Háöldur (767–854 m). Sunnan Háalda er sendin og hallalítill auðn.

Frá mótum Hraunárdals og Sölvadals suður í Fjórðungskvísl eru rúmlega 60 km, mælt í beinni loftlínu.

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bólum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur og hafi það svæði verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og öðrum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirra lína sem þjóðlenduakrafa miðist við sé og hafi verið, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða, samnotaafréttur jarða á svæðinu. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Ekki er fallist á kröfu um beinan eignarrétt vegna Möðruvallaafréttarlands og því til stuðnings er vísað til afréttarlýsinga á svæðinu. Á það er bent að ekki sé sýnt fram á annað en að Möðruvöllum hafi fylgt afréttarland fram úr Sölvadal (Sölvadalstungur) en að tungurnar hafi verið aðskildar frá heimalandi og því hafi svæðið eingöngu verið talið tilheyra jörðinni sem afréttareign. Þannig hafi tungurnar aldrei haft stöðu jarðar í eignarréttarlegu tilliti, sbr. og Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Í sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu sé Möðruvallaafréttur talinn afréttur Eyfirðinga og sama komi einnig fram í ritinu *Göngur og réttir*.

Jafnframt sé á það bent að merki svæðisins séu óljós sem og annarra svæða á þessum slóðum.

Af hálfu þinglýsts eiganda Möðruvalla, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstum eignarheimildum sem og öðrum gögnum sem lögð hafi verið fram í málinu. Tekið hafi verið mið af öllum þessum gögnum í almennum samskiptum milli jarðeiganda sem og í samskiptum við íslenska ríkið og stofnanir þess. Engar athugasemdir hafi komið fram til þessa af hálfu ríkisvaldsins við landamerki afréttarins og hafi jörðin verið skattlögð með hliðsjón af þessum landamerkjum. Enginn ágreiningur sé í dag við aðra jarðeigendur um landamerki afréttarins og séu þau öll viðurkennd. Þá hafi jörðin verið veðsett með hliðsjón af þeim löndum og afrétti sem henni tilheyri og engar athugasemdir komið fram um stærð þeirra af hálfu

lánveitenda sem í sumum tilvikum hafi verið lánastofnanir á vegum íslenska ríkisins eða í eigu þess. Í jarðamati frá 1849 segi að jörðin eigi afrétt sem kallist Sölvadalstungur og í afsali frá 1864 og gjafagerningi frá 1877 komi fram að afsalað sé „öllum réttindum“ sem tilheyri jörðinni en með því sé einnig átt við Möðruvallaafrétt. Í kaupsamningi frá 1915 sé tekið fram að afréttarlönd fylgi sölunni. Einnig megi vísa til sammings Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps við eiganda Möðruvalla um afréttinn sem staðfesti að sveitungar eigenda Möðruvalla hafi viðurkennt eignarrétt hans til afréttarins.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns sé skýrt tekið fram að Möðruvellir eigi afréttarland sem heiti Sölvadalstungur og því sé algerlega hafnað þeirri staðhæfingu íslenska ríkisins að tungurnar hafi aldrei haft stöðu jarðar í eignarréttarlegu tilliti.

Loks er vísað til sjónarmiða sem hafi komið í úrskurðum óbyggðanefndar um hvernig eignarréttur að landi hafi stofnast svo sem með hefð, venju- eða afnotarétti en talið er að slík sjónarmið eigi við ef ekki verði fallist á þær eignarheimildir sem fram hafi verið bornar.

Af hálfu þinglýstra eigenda Helgastaða, Kálfagerðis og Hríshóls er gerð krafa um afnotarétt á Möðruvallaafrétt og byggja þeir á texta landamerkjabréfs Möðruvalla frá 28. apríl 1886 auk langrar og athugasemdalausrar nýtingar á svæðinu.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Möðruvallaafrétti er rakin í kafla 5.5 hér að framan, sbr. einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að landsvæðisins er fyrst sérstaklega getið í heimildum frá 18. öld og þar nefnt afréttur Möðruvalla. Jörðin Möðruvellir liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá afréttinum af öðrum jörðum og landsvæðum. Í landamerkjabréfi Möðruvalla, frá 28. apríl 1886 og þingl. 24. maí 1888, er annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „afrjettarlands“. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á Möðruvallaafrétti en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.²⁹³ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Gagnaðilar ríkisins hafa lýst kröfum sínum „suður á fjall að svonefndu Laugafelli“, og vísa um þær til landamerkjabréfs fyrir Möðruvelli frá 28. apríl 1886 og framlagðs uppdráttar. Á uppdráttinn hafa þeir dregið kröfulínuna mun lengra til suðurs en að Laugafelli, þ.e. allt suður að sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu gagnvart Árnes- og Rangárvallasýslum í Þjórsá og vestur að Jökulkvísl að sunnanverðu.

²⁹³ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Möðruvallaafréttar er lýst í framangreindu landamerkjabréfi. Einnig er umræddu landsvæði lýst í lögfestum Möðruvalla sem eru frá árunum 1755, 1770, 1777 og 1780. Þá er einnig að finna takmarkaðar lýsingar á Möðruvallaafrétti í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, lögfestu frá 1739, annarri lögfestu sem er óársett og jarðamatinu 1849. Athugun þessi tekur til heildarmerkja svæðisins og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þau landsvæði sem liggja að kröfusvæðinu eru óumdeilt eignarland Ánastaða, kröfusvæði Ánastaða, Stóra-Hamars og Rifkelsstaða til norðurs en um þrjú síðastnefndu svæðin var gerð sátt við aðalmeðferð málsins og eru þau samkvæmt því þjóðlenda í afréttareign eigenda fyrrnefndra jarða. Til austurs liggur kröfusvæði vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, og Afréttarland í Þingeyjarsveit sem fjallað var um í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd. Til suðurs liggja svo Gnúpverjaafréttur sem fjallað var um í máli nr. 3/2003 hjá óbyggðanefnd og Holtamannaafréttur sem fjallað var um í máli nr. 1/2003 hjá óbyggðanefnd. Til vesturs liggur kröfusvæði vegna Nýjabæjarafréttar sem fjallað er um í máli nr. 4/2008 hjá óbyggðanefnd og kröfusvæði vegna Hólaafréttar, Þormódsstaðasels, Núpufells og Æsustaðatungna hér í þessu máli. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun Möðruvallaafréttar með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess hluta ágreiningssvæðisins sem hér er til skoðunar.

Samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1886 er merkjum „afrjettarlands“ Möðruvalla í heild sinni lýst þannig: „Afrjettarland á jörðin frá Sandá, allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðu megin og þaðan suður á fjall, að svo nefndu „Laugafelli““. Af aðliggjandi kröfusvæðum er bréfið áritað um samþykki vegna Æsustaða, Ánastaða og Núpufells. Elsta heimild um afrétt Möðruvalla er Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 en þar kemur fram að staðurinn eigi „afrjettarland [...] framm úr Sölvadal, sem heitir Sölvadalstúngur, og brúkast af öllum ábúendum Möðruvalla ...“ Í lögfestu frá 1739 lögfestir Þorsteinn Ketilsson allt í Möðruvöllum sem Ólafi Stefánssyni tilheyrir og er það m.a. „Túngurnar fyrer vestann ána í Sölvadal ...“ Sama kemur fram í annarri lögfestu sem er óársett en líklega frá árinu 1743. Í lögfestu Möðruvalla frá 1755 er lögfest „af Riett, sem ad fornu og Niju henne filgt hefur [...] Sandá framm ad Hrauná, Sölvadal millumm þeirra, fyrer austann Sölvadz á, Jtem Sandárdal allann fyrer vestann framm, ásammt Hraunárdal allann báduumm meigenn, og frá Hrauná framm i dalz drag, beggia vegna, heim i þann gamla gard sem tilsiest hefur, hiá so kölludum Hrafnabiörgumm, og kalladar Eru Hraunár Túngur“. Svipaða lýsingu á afrétt Möðruvalla er að finna í þremur öðrum lögfestum frá árunum 1770, 1777 og 1780.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ánastaða, sem þinglýst var 24. maí 1887, eru merki til vesturs gagnvart Möðruvallaafrétti einnig miðuð við Sandá „frá upptökum hennar og þar til hún rennur í Núpá.“ Bréfið er ekki áritað vegna Möðruvalla.

Ánastaðir eru ekki á ágreiningssvæði í máli þessu á því svæði sem liggur norðan Sandár en krafan vegna jarðarinnar nær nokkru austar og liggur þar innan ágreiningssvæðis. Um það svæði var gerð sátt milli aðila við aðalmeðferð málsins og er afréttareign eigenda Ánastaða. Gagnaðilar íslenska ríkisins hafa dregið kröfulínu vegna Möðruvalla áfram til austurs úr upptökum Sandár og í punkt 5 sem þeir nefna „upp á fjall“ og þaðan til suðausturs í sveitarfélagamörk. Þau kröfusvæði sem liggja að þessum norðurmörkum landsvæðisins eru vegna Ánastaða annars vegar, svo sem að framan greinir, og Stóra-Hamars og Rifkelsstaða hins vegar. Samkvæmt landamerkjabréfum þessara jarða, sem eru frá árunum 1883, 1886 og 1887, ná merki þeirra ekki að fyrrnefndri kröfulínu en um þessi aðliggjandi landsvæði var gerð sátt milli aðila málsins um að þar væri þjóðlenda í afréttareign eigenda jarðanna. Af lýsingum í landamerkjabréfi Möðruvalla sem og eldri lýsingum af svæðinu má ráða að norðurmörk svæðisins hafi ekki náð svo langt til austurs sem gagnaðilar hafa afmarkað það og hafa engar haldbærar skýringar verið færðar fram fyrir þessari afmörkun.

Austur- og suðurmörk kröfusvæðisins fylgja sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar úr punkti 3 og áfram suður og loks vestur í punkt 4 sem liggur í fjallinu Klakki við austanverðan Hofsjökul. Af landamerkjabréfi Möðruvalla má ráða að afréttarlandið hafi náð austast „Hraunárdal allan báðu megin“. Um suðurmerkin segir: „... og þaðan suður á fjall, að svo nefndu „Laugafelli““. Umrætt Laugafell liggur norðaustan við Hofsjökul en kröfulína vegna afréttarins nær talsvert lengra til suðurs og austurs heldur en Laugafell. Engar af eldri heimildum um afréttinn lýsa merkjum suður í Laugafell. Í landamerkjadómi Eyjafjarðarsýslu, í máli því sem síðar varð mál nr. 128/1967 fyrir Hæstarétti (Nýjabæjarafréttur), er sú skýring hugleidd að vera kunni að tilgreining þessa örnefnis eigi rætur að rekja til munnmælasögu um að Þórunn ríka á Möðruvöllum hafi haldið þar til meðan svartidauði geisaði yfir. Eldri heimildir um Möðruvallaafrétt miða suðurmörk við Sandárdal, allan Sölvadal og Hraunárdal. Af þeim dölum ná dalsdrög Sölvadals syðst, en þau liggja í u.þ.b. 56 km fjarlægð frá syðstu mörkum kröfugerðar gagnaðila ríkisins og u.þ.b. 31 km frá Laugafelli.

Ljóst er að í eldri heimildum fyrir Möðruvelli er merkjum afréttarlandsins lýst mun skemur inn til landsins en í landamerkjabréfinu. Þá er sú afmörkun á kröfusvæðinu sem gagnaðilar ríkisins byggja á ekki skýrð nánar en um það atriði var sérstaklega spurt við aðalmeðferð málsins. Aðliggjandi kröfusvæði til austurs er vegna Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, en um það er fjallað í kafla 6.3. Þar kemur fram að í landamerkjabréfi fyrir dalinn, frá 1. apríl 1885 og þingl. 27. maí 1885, sé merkjum hans ekki sérstaklega lýst til vesturs og suðurmörk ná „suður á öræfi.“ Bréfið er ekki áritað vegna Möðruvalla. Þegar sunnar dregur að austanverðu liggur svo þjóðlenda á Afrétti í Þingeyjarsveit sem fjallað var um í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd og til suðurs liggja svo þjóðlendur á Gnúpverjaafrétti sem fjallað var um í máli nr. 3/2003

hjá óbyggðanefnd og Holtamannaafreйти sem fjallað var um í máli nr. 1/2003 hjá nefndinni.

Til vesturs er kröfulína gagnaðila ríkisins dregin úr sveitarfélagamörkum í fjallinu Klakki og til norðurs í punkt 5, skammt sunnan við Laugafell, norður í punkt 7 sem er hornmark við kröfusvæði vegna Núpufellsdals og áfram norður gagnvart kröfusvæði vegna Æsustaðatungna og í Sandá. Samkvæmt landamerkjabréfi Möðruvalla eru merki afréttarins til vesturs miðuð við Sölvadal að austan og er sú lýsing í samræmi við eldri heimildir um afréttinn. Vesturmörkum afréttarins er þannig lýst mun skemur til suðurs í heimildum heldur en kröfugerð gagnaðila íslenska ríkisins gerir ráð fyrir. Samkvæmt landamerkjabréfi Núpufells, frá 19. maí 1890 og þingl. 17. maí 1892, eru merki miðuð við Núpufellsdal, austan við Þormóðsstaðadalsá „framan úr dalsdragi“. Bréfið er áritað vegna Möðruvalla. Verður ekki betur séð en að merki Núpufellsdals nái saman við merki Möðruvallaafreittar, svo langt sem lýsingar ná, sjá nánar kafla 6.8. Merkjum Æsustaðatungna er lýst í landamerkjabréfi fyrir Æsustaði, frá 21. janúar 1890 og þingl. 13. maí sama ár. Þar kemur fram að Æsustöðum fylgi afréttarland „fram af Sölvadal [...] að sunnan eru klettur þeir, sem Hrafnabjörg nefnast merkjatakmörk og eru þeir nokkru framar en í miðjum dalnum.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Möðruvalla. Geta þessar lýsingar samræmst lýsingum á Möðruvallaafreйти. Samkvæmt landamerkjabréfum Hóla, sem eru frá árunum 1889 og 1923 eru lýsingar á Hólaafreйти miðaðar við að farið sé fram frá Klaufá og „fram til jökla að austan“ eins og segir í eldra bréfinu eða „á efstu fjallsbrún“ eins og segir í yngra bréfinu. Bréfin eru ekki árituð vegna Möðruvalla. Geta þessar lýsingar samrýmst innbyrðis, sjá nánar kafla 6.11, en ekki verður séð að þær komi heim og saman við lýsingar á merkjum Möðruvallaafreittar en fyrrnefndur Sölvadalur liggur norðaustan við Klaufá og utan við lýsingar á Hólaafreйти. Samkvæmt landamerkjabréfi Þormóðsstaðasels, frá 10. maí 1890 og þingl. 20. maí sama ár, eru merki til suðurs, gagnvart kröfusvæði Möðruvallaafreittar, miðuð við dalsdrag Þormóðsstaðadals. Bréfið er ekki áritað vegna Möðruvalla. Um mörk þjóðlendna á Gnúpverjaafreйти, Holtamannaafreйти og afreйти í Þingeyjarsveit þarf ekki að fjalla nánar um en þau ná að sveitarfélagamörkum milli Eyjafjarðarsveitar sem jafnframt eru mörk svæðis 7 suður hjá óbyggðanefnd.

Niðurstaða óbyggðanefndar af öllu framanröktu er sú að í eldri heimildum miðist afmörkun Möðruvallaafreittar til suðurs við dalina Sölvadal, Hraunárdal og Sandárdal, svo langt sem þeir ná. Landamerkjabréf Möðruvalla frá 1886 er fyrsta og eina heimildin sem stutt getur að merkin liggi sunnan fyrrnefndra dala og allt suður að Laugafelli. Eldri heimildir mæla því þannig í mót að fyrir 1886 hafi landsvæðið sunnan við Sölvadal, Hraunárdal og Sandárdal verið talið innan merkja Möðruvallaafreittar. Lýsingar eldri heimilda eru skýrar og svo mjög ber á milli þeirra og lýsingar í landamerkjabréfinu að telja verður að þær mæli bréfinu í mót. Krafa gagnaðila íslenska ríkisins um að merki Möðruvallaafreittar og eignarréttur þeirra nái

lengra til suðurs og austurs en að dalbotnunum verður því ekki byggð á heimildum um afmörkun afréttarins en um önnur atriði sem krafan er byggð á verður fjallað síðar.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan ágreiningssvæðis íslenska ríkisins og eigenda jarðarinnar Möðruvalla. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir Möðruvelli var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirliggjandi gögn benda til þess að merkjum afréttarlandsins sé þar rétt lýst til annarra átta en suðurs. Að því er varðar síðastnefndu mörkin telur óbyggðanefnd því að ekki sé í ljós leitt að land sunnan Sölvadals, Sandárdals og Hraunárdals hafi verið innan landamerkja Möðruvallaafréttar fyrir gerð landamerkjabréfsins árið 1886.

Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að nyrsti og láglandasti hluti þessa landsvæðis hafi verið numinn. Vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar. Ekkert liggur fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið hafi í kjölfarið verið tekið til takmarkaðra nota annarra. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri landsvæðinu liggja eru þjóðlendur til allra átta nema norðurs og norðvesturs, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1–4/2008, 3/2007, 1/2003 og 3/2003 hjá óbyggðanefnd.

Af heimildum er ljóst að fyrrnefndir dalir hafa legið undir Möðruvelli en þeir eru landfræðilega aðskildir frá þeirri jörð og afmarkaðir sérstaklega í landamerkjabréfi Möðruvalla, þar nefndir „afrjettarland“. Landsvæðisins er jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum og þá nefnt „afréttur“, sbr. lögfestur Möðruvalla. Í Jarðabók Árna

Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 kemur fram að Möðruvellir eigi afrétt „framm úr Sölvadal, sem heitir Sölvadalstúngur og brúkast af öllum ábúendum Möðruvalla“. Þá eru dalirnir nefndir í skrá yfir afrétti og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu frá 1894 auk fleiri afréttarskráa frá síðari tímum. Framangreint bendir til að í Sölvadal, Hraunárdal og Sandárdal sé afréttur í þeim skilningi að jörðin Möðruvellir eigi þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.²⁹⁴ Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Möðruvalla eru komnir að rétti sínum til landsvæðisins. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að hann hafi, eftir atvikum, orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumardeildar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Landsvæði því sem liggur sunnan og utan landamerkjja Möðruvallaafréttar samkvæmt framangreindu, en innan kröfusvæðis eigenda Möðruvalla, má skipta í tvennt. Þar er annars vegar svæði sem var til umfjöllunar í dómi Hæstaréttar Íslands frá 29. apríl 1969, í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarafréttur), og hins vegar svæði sem dómurinn tók ekki til. Að þýðingu þessa dóms verður vikið sérstaklega hér síðar en fyrst gerð grein fyrir heimildum sem varða nýtingu heildarsvæðisins með almennum hætti.

Í ritinu *Göngur og réttir*, IV. bindi, er fjallað um landsvæði sem nefnt er „Fjöllin“. eru þau talin ná frá Geldingsá, sem fellur í Jökulsá eystri í Skagafirði, og allt til Hofsjökuls, suður að Þjórsá og austur að leitarsvæðum Þingeyinga. Land þetta liggja „vestar og miklu sunnar en venjulegar fjárleitir Eyfirðinga ná.“ Í fyrrnefndu riti kemur einnig fram að reglulegar göngur hafi ekki verið gerðar á þetta landsvæði fyrr en eftir miðja nítjándu öld er Eyfirðingar fóru að ganga þar syðra á haustin en síðar hafi Skagfirðingar einnig farið að smala svæðið með þeim. Þá segir að haustið 1966 hafi síðasta samsmölunin verið gerð en í kjölfar „Nýjabæjardómsins“ hafi Eyfirðingar hætt að smala þetta svæði. Til er frumvarpi til samþykktar um fjárleitir á öræfunum milli Skjálfafljóts að norðan og Jökulsár eystri í Skagafirði að vestan frá 1912. Hluti af því svæði virðist rúmast innan suðurhluta kröfusvæðisins. Ekki er minnst á svæðið sunnan Möðruvallaafréttar í afréttarskrám.

Svo sem að framan er rakið var hluti þessa landsvæðis, sunnan og utan landamerkjja Möðruvallaafréttar, til umfjöllunar í áðurnefndum dómi Hæstaréttar Íslands frá 29. apríl 1969. Aðilar málsins voru Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps, Eyjafjarðarsýslu, og sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu til réttargæslu gegn eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu og sýslunefnd Skagafjarðarsýslu til réttargæslu. Upprekstrarfélagið höfðaði málið upphaflega fyrir landamerkjadómi Eyjafjarðarsýslu og gerði kröfu til þess „að landamerki fyrir umráðasvæði félagsins að vestan, gagnvart löndum Skagfirðinga á hálendinu vestan og sunnan Eyjafjarðardala“ yrðu viðurkennd og ákveðin með tilteknum hætti.

²⁹⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli gerðu hins vegar kröfur um að landamerki fyrrgreindra jarða „og þar með talin sýslumörk Skagafjarðarsýslu á þessu svæði séu að austan vatnaskil á hálandinu og að endamark við Hofsjökul sé fjallið Klakkur.“

Hluti þessa landsvæðis, sunnan og vestan vatnaskila á hálandinu, er innan kröfusvæðis þinglýstra eigenda Möðruvalla og því til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd í máli þessu. Skal í því sambandi jafnframt vísað til afmörkunar á ágreiningssvæði aðila dómsmálsins, svo sem hún kemur fram í málsskjali, og legu vatnaskila á uppdrætti sem óbyggðanefnd hefur aflað frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands.

Niðurstaða Hæstaréttar í máli 128/1967 var sú að kröfur hvorugs málsaðila voru teknar til greina. Í forsendum dómsins segir svo:

Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstarrétt.

Áfrýandi, Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps, reisir kröfur sínar á því, að hann hafi tekið heimildir á landsvæði þessu frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talist taka yfir landsvæðið.

Stefndu, eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, reisa dómkröfur sínar á afsali fyrir hálfri jörðinni Nýjabæ frá 29. janúar 1461, þar sem landið sé talið vera hluti jarðarinnar.

Hvorki áfrýandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því sem um er að tefla í máli þessu. T. d. verður eigi séð, að eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli eða eigendur Möðruvalla og Hóla hafi fyrrum innt af hendi smölun og fjallskil á landsvæðinu, svo sem eigendum jarða var boðið að gera á jörðum sínum, sbr. Jónsbók, landsleigubálk 49. Yfirlýsingar í afsölum fyrr og síðar, sem eigi styðjast við önnur gögn, nægja eigi til að dæma öðrum hvorum aðilja eignarrétt til öræfalandsvæðis þessa. Verða því kröfur hvorugs aðilja í málinu teknar til greina.

Enda þótt kröfur málsaðila í umræddu dómsmáli hafi ekki lotið að viðurkenningu beins eignarréttar telur óbyggðanefnd ljóst að rétturinn hafi hafnað því að málsaðilar hefðu sýnt fram á beinan eignarrétt sinn til umrædds landsvæðis, á grundvelli þeirra gagna sem fyrir lágu. Í því sambandi er sérstaklega vísað til orða dómsins, þar sem segir: „Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstarrétt“ og „Hvorki áfrýjandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því sem um er að tefla í máli þessu.“ Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að hnekkja eða breyta niðurstöðum dóma, sbr. 2. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944. Til þess ber þó að líta að dómurinn felur ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu svæðisins samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlenda, þjóðlendna og afrétta, nr.

58/1998, með síðari breytingum. Til athugunar hlýtur því að koma hjá óbyggðanefnd hvaða áhrif aðild að máli því sem hér er til umfjöllunar, gögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu svæðisins samkvæmt lögum nr. 58/1998.

Krafa um beinan eignarrétt að landsvæði því sem hér um ræðir stafar frá þinglýstum eiganda Möðruvalla. Svo sem áður greindi átti Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps aðild að dómsmáli nr. 128/1967 og reisti þar kröfur sínar á því, að hafa tekið heimildir frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talist taka yfir landsvæðið. Fyrir óbyggðanefnd liggja engin þau gögn eða önnur atriði sem dómstólar hafi ekki tekið afstöðu til eða sýni fram á beinan eignarrétt umrædds málsaðila til þessa landsvæðis.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki hafi verið sýnt fram á að landsvæði það sem fjallað var um í dómi Hæstaréttar í máli nr. 128/1967, þ.e. sá hluti ágreiningssvæðis máls þessa sem liggur sunnan og vestan vatnaskila á hálendinu inn af Eyjafirði og Skagafirði, sé eignarland.²⁹⁵

Að því er varðar þann hluta kröfussvæðis eigenda Möðruvalla sem liggur bæði utan Möðruvallaafréttar og umfjöllunarsvæðis dómsins þá liggur ekkert fyrir sem bendir til þess að þar hafi frekar stofnast til beins eignarréttar.

Kemur þá til skoðunar hvort stofnast hafi til óbeinna eignarréttinda á svæðinu sunnan Möðruvallaafréttar.

Fyrir utan tilgreiningu á Laugafelli í landamerkjabréfi Möðruvalla eru engar heimildir sem benda til þess að á landsvæðinu sunnan Sölvadals, Hraunárdals og Sandárdals hafi verið réttindasvæði Möðruvalla. Skýrslur fyrir óbyggðanefnd gefa ekki heldur vísbendingar um annað. Verður að öðru leyti ekki talið að fjárleitir Eyfirðinga á „Fjöllunum“, sem munu hafa lagst af á miðri síðustu öld, hafi skapað eigendum Möðruvalla sérstakan nýtingarrétt yfir því svæði sem liggur sunnan fyrrnefndra dala.

Með vísan til 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998 skal tekið fram hér að á fyrri stigum málsmeðferðar voru kröfur aðila sérstaklega kynntar viðkomandi sveitarfélögum, þ. á m. Eyjafjarðarsveit, sbr. kafla 2.3. Þannig tók þáverandi sveitarstjóri í Eyjafjarðarsveit þátt í vettvangsferð í máli þessu, en af hálfu sveitarfélagsins voru ekki lagðar fram neinar kröfur. Fyrir liggja dómafordæmi Hæstaréttar um að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli sjá nánar í kafla 8.1.1. í viðauka með úrskurði þessum. Það hvort á því landsvæði sem hér um ræðir kunni að vera samnotaafréttur jarða í sveitarfélaginu kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir nefndinni.

Í landamerkjabréfum Helgastaða, Kálfagerðis og Hríshóls, sem áður fyrr voru hjáleigur Möðruvalla, er gerð grein fyrir upprekstrarétti í Möðruvallaafrétt. Af

²⁹⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

gögnum málsins verður ekki séð að sérstökum réttindum hafi verið lýst samkvæmt lögum nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum. Að öðru leyti hafa eigendur þeirra jarða ekki lagt fram frekari gögn um afréttarnot sín á svæðinu. Er því ekki fallist á að eigendur fyrrnefndra jarða eigi afréttareign í Möðruvallaafrétti.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að land á kröfusvæði Möðruvalla sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttað hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁹⁶ Heimildir benda hins vegar til að Sölvadalur, Hraunárdalur og Sandárdalur séu í afréttareign Möðruvalla.

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk afréttar Möðruvalla. Að norðan fylgja þau Sandá og síðan kröfulínu eigenda Möðruvalla til austurs í sveitarfélagamörk. Þá er sveitarfélagamörkum fylgt til suður fyrir Sölvadal en þaðan er farið til norðvesturs milli Núpufellsdals og Sölvadals á Tungufjalli eftir kröfulínu eigenda Möðruvalla. Áfram er kröfulínunni síðan fylgt til Sandár. Sjá nánar hér að neðan.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að kröfusvæði eigenda Möðruvalla sé þjóðlenda. Með vísan til þess sem að framan greinir, skiptist sú þjóðlenda í tvö svæði sem afmörkuð verða hér á eftir.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldrí hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði það sem hér að framan er lýst, þ.e. Möðruvallaafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7.gr. laga nr. 58/1998:

Úr ármótum Sölvadalsár og Sandár er farið með Sandá til upptaka. Þaðan er farið til austurs með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Möðruvallaafréttar í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Síðan er sveitarfélagamörkum, sem liggja nokkurn veginn á vatnaskilum milli Eyjafjarðarár og Fnjóskár, fylgt til suðurs þar til vatnaskilin fara að beygja til vesturs en frá þeim punkti er farið til norðvesturs milli Núpufellsdals og Sölvadals þar til komið er að hornmarki við kröfusvæði gagnaðila íslenska ríkisins vegna Æsustaðatungna á Tungnafjalli. Frá þeim punkti er kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Möðruvallaafréttar og Æsustaðatungna fylgt til austurs í Sölvadalsá og síðan Sölvadalsá í upphafspunkt á ármótum hennar og Sandár.

²⁹⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Möðruvalla, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Sá hluti kröfusvæðis eigenda Möðruvalla sem liggur sunnan Möðruvallaafréttar, svo sem hann er afmarkaður hér að framan, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Í kafla 6.3 er komist að þeirri niðurstöðu að landsvæði sunnan afréttar á Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, en innan kröfusvæðis Þingeyjarsveitar, sé þjóðlenda. Að sömu niðurstöðu er einnig komist í kafla 6.11 um landsvæði sunnan Hólaafréttar og Jórunnarstaðatungna en innan kröfusvæðis eigenda Hóla og Jórunnarstaða. Þjóðlenda sunnan fyrrnefndra afrétta afmarkast í heild sinni svo og er eins lýst í köflum 6.3 og 6.11:

Sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar gagnvart Akrahreppi er fylgt til suðurs úr syðsta hluta Urðarvatna að drögum nyrðri upptakakvíslar Geldingsár. Þaðan er farið beina línu í suður í fyrrnefnd sveitarfélagamörk sunnan við Laugafell í Hnjúkakvísl. Sveitarfélagamörkum er áfram fylgt suður í 1008 m hæðarpunkt í fjallinu Klakki. Þá er sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar fylgt til suðausturs gagnvart Árnes- og Rangárvallasýslum og síðan áfram til norðvesturs gagnvart Þingeyjarsveit þar til Fnjóská sker umrædd sveitarfélagamörk. Fnjóská er fylgt í punkt skammt sunnan við Einstökutorfu gegnt 930 m hæðarpunkti í vestri. Þá er farið í fyrrnefndan hæðarpunkt til vesturs og síðan beina stefnu í norður í punkt þar sem vatnaskil Eyjafjarðarár og Fnjóskár fara að beygja til vesturs á sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er farið til norðvesturs í skurðpunkt við línu sem dregin er á milli 916 m hæðarpunkts og 974 m hæðarpunkts. Síðastnefndri línu er þá fylgt til suðvesturs í 975 m hæðarpunkt upp af Eyjafjarðardal. Þaðan er síðan farið til norðvesturs í fyrstnefndan punkt í syðsta hluta Urðarvatna.

6.7 Æsustaðatungur

6.7.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Æsustaðatungur og þinglýstir eigendur Æsustaða gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.6.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli og hefur leguna norðvestur–suðaustur. Liggur svæðið í austanverðu Tungnafjalli (1038 m) og rennur Sölvadalsá að austan. Rís lands skarpt til vesturs upp af Sölvadalsá í yfir 1000 m hæð.

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggi utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggi fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur og hafi það svæði verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og öðrum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirra lína sem þjóðlendukrafa miðist við sé og hafi verið samnotafréttur jarða á svæðinu, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrð tilteknum jörðum sé ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Ekki er fallist á beina eignarréttarkröfu vegna Æsustaðatungna með vísan til afréttarlýsinga á svæðinu. Í sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu séu Æsustaðatungur taldar einn af afréttum Eyfirðinga og sama komi einnig fram í ritinu *Göngur og réttir*.

Þannig er hafnað eignarréttarkröfu Æsustaða til afréttarlands fram af Sölvadal „sem Aðaltungur nefnast, eða Æsustaðatungur öðru nafni ...“ sbr. landamerkjabréf frá 21. janúar 1890. Á því er byggt að svæðið hafi verið aðskilið frá jörðinni Æsustöðum og eingöngu verið nýtt til sumarþeirra fyrir búfé, án nokkurrar búsetu eða annarra nytja. Svæðið hafi því aldrei haft stöðu jarðar í eignarréttarlegu tilliti.

Jafnframt er á það bent að merki svæðisins séu óljós sem og annarra svæða á þessum slóðum.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Æsustaða, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á venju. Ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi ríkisvaldið einhvern tíma getað haft uppi véfengingarkröfu á hendur gagnaðila þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Hafi öllum heimildarskjölum gagnaðila verið þinglýst athugasemdalaust. Hafi ríkið ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra merkja Æsustaða sé ekki beinum eignarrétti háð.

Verði að telja það hafa mikla þýðingu að gagnaðilar hafi um langt skeið gengið út frá því að merkjum sé rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin. Jörðin sé umlukin öðrum jörðum og eigi ekki merki að miðhálandinu.

Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnsýslulaga um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Einnig er vísað til meðalhófsreglu stjórnsýslulaganna en ríkisvaldinu beri að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

Kröfugerð ríkisins er mótmælt í heild sinni. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og telja verði þá skoðun ríkisins fráleita að landnám hafi ekki náð til heiða og fjalla í Eyjafjarðarsveit, enda ekki reista á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

Þá er vísað til þess að gagnaðilar hafi réttmætar ástæður til að vænta að land innan þeirra landamerkjanna sem lýst sé í landamerkjabréfi sé beinum eignarrétti háð. Loks er vísað til hefðarsjónarmiða.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Æsustaða og Æsustaðatungna er rakin í kafla 5.6. sjá einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að Æsustaðir hafi verið sjálfstæð jörð.²⁹⁷ Æsustaðatungna er fyrst getið í jarðamatinu 1849 þar sem segir að afrétt Æsustaða í Æsustaðatungum fram af Sölvadal dugi jörðinni til heimilisþarfa. Í lögfestu Möðruvalla frá 1739 eru lögfestar „Túngurnar fyrir vestann ána í Sölvadal“ og er þar líklega átt við það sem nú er kallað Æsustaðatungur. Æsustaðir liggja utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskildir frá afréttarlandinu af öðrum jörðum. Í landamerkjabréfi Æsustaða frá 21. janúar 1890, þingl. 13. maí sama ár er annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „afrjettarlands“ fram af Sölvadal sem „... Aðaltungur nefnast eða Æsustaðatungur ...“ Af heimildum má ráða að landsvæði þetta hafi haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku Þjóðlendulaga.²⁹⁸ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Æsustaðatungna er lýst í framangreindu landamerkjabréfi. Engar eldri merkjalýsingar eru til fyrir Æsustaðatungur. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru kröfusvæði Núpufellsdals til vesturs og kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar til suðurs og austurs. Norðanverð austurmörk kröfusvæðisins liggja að Ánastöðum sem eru utan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni

²⁹⁷ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

²⁹⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

niðurstöðu um landamerki Æsustaðatungna með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Æsustaða eru merki Æsustaðatungna í heild sinni svofelld: „Að norðan Kollhóll, sem er lítið eitt fyrir framan Þormódsstaðaá, þar sem hún fellur í Sölvadalsá, að sunnan eru klettur þeir, sem Hrafnabjörg nefnast, merkjatakmörk og eru þeir nokkru framar en í miðjum dalnum.“ Bréfið er áritað vegna Núpufells og Möðruvalla. Þannig er merkjum ekki sérstaklega lýst til austurs og vesturs en í kröfugerð gagnaðila ríkisins eru þau miðuð við Sölvadalsá til austurs og Tungnafjall til vesturs.

Í landamerkjabréfi Núpufells, frá 19. maí 1890, þingl. 17. maí 1892, er Núpufellsdal lýst til austurs „á fjall upp.“ Geta þessi merki samrýmst takmörkuðum lýsingum á vesturmerkjum í landamerkjabréfi Æsustaða, sjá nánar í kafla 6.7. Bréfið er áritað vegna Æsustaða.

Í landamerkjabréfi Möðruvalla frá 28. apríl 1886, þingl. 24. maí 1888, er merkjum „afrjettarlands“ Möðruvalla til vesturs, gagnvart kröfusvæði Æsustaðatungna, lýst þannig að afrjettarlandið sé Sölvadalur allur að austan [...] og Hraunárdalur allur „báðu megin og þaðan suður á fjall, að svo nefndu „Laugafelli.““ Bréfið er áritað um samþykki vegna Æsustaða. Margar eldri heimildir um afrétt Möðruvalla eru í samræmi við þessar lýsingar að öðru leyti en því að merkin ná ekki suður að Laugafelli, sjá nánar í kafla 6.6. Svo sem áður er rakið er merkjum Æsustaðatungna ekki lýst nákvæmlega til austurs en þessi lýsing mælir þeim ekki í mót.

Merki Ánastaða liggja að litlum hluta að kröfusvæði vegna Æsustaðatungna til austurs. Samkvæmt landamerkjabréfi þeirrar jarðar, þingl. 24. maí 1887, geta þau samræmst lýsingu á Æsustaðatungum en milli svæðanna liggur Sölvadalsá

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar á Æsustaðatungum í landamerkjabréfi Æsustaða, svo langt sem sú lýsing nær, sé tekið mið af staðháttum og lýsingum á aðliggjandi landsvæðum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi

menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir Æsustaði var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 og þar lýst sérstaklega aðskildu landsvæði sem kallað er „afrjettarland“ jarðarinnar. Skjal þetta var þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns. Svo sem rakið hefur verið hér að framan telur óbyggðanefnd bréfið óljóst um mörk Æsustaðatungna til vesturs og austurs.

Í sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu, sem eru frá árinu 1840, segir: „Afréttir í Möðruvallasókn eru Sölvadalurinn fram frá Anastöðum [...] þar að auki Núpufellsdalur og Æsustaðatungur, liggja undir bæi þá í sókninni er þeir nefnast eftir.“ Í ritinu *Göngur og réttir*, IV. bindi, er fjallað um afrétti Fram-Eyfirðinga en þar kemur fram að afréttarsvæði séu „... aðallega dalir og daladrög fram af byggðinni. [...] Mest er landrými í Æsustaðatungum og í Gnúpufells og Þormóðsstaðadal...“ Samkvæmt jarðamatinu 1849 segir að afrétt Æsustaða í Æsustaðatungum fram af Sölvadal dugi jörðinni til heimilisþarfa. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um Möðruvelli að staðurinn eigi „Afrjettarland [...] framm úr Sölvadal, sem heitir Sölvadalstungur“. Er líklegt að á þessum tíma hafi Æsustaðatungur verið fyrrnefndar Sölvadalstungur.

Af heimildum má ráða að Æsustaðatungur hafa fyrst legið undir Möðruvelli en síðar undir Æsustaði en landfræðilega aðskildar frá jörðinni og afmarkað sérstaklega í landamerkjabréfi Æsustaða, þar sem það er nefnt „afrjettarland“. Þess er jafnan getið í tengslum við afréttarnot, sbr. framangreindar heimildir. Ekkert bendir til að þar hafi verið byggð og engin gögn liggja fyrir um önnur not en sumarbeit. Svæðið er að stórum hluta hálent og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Æsustaðatungur hafi verið afréttur Æsustaða í þeim skilningi að jörðin hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum

Ekkert liggur fyrir um hvernig eigendur Æsustaða eru komnir að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumardeildar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur, af hálfu eiganda Æsustaða, ekki verið sýnt fram á að Æsustaðatungur séu eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁹⁹ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að umrætt landsvæði sé í afréttareign eigenda Æsustaða.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumardeildar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem kallað hefur verið Æsustaðatungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Núpá er fylgt til suðurs frá þeim stað þar sem Kollhóll liggur við ána, í punkti 5 í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Þaðan er ánni fylgt upp í Sölvadalsá. Síðan er síðastnefndri á fylgt til suðurs þar til komið er að Hrafnabjörgum, eða punkti 2 í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Þaðan er farið til vesturs í Tungnafjall og kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins fylgt til norðurs með hæstu brúnum Tungnafjalls alveg í Kollhól og þaðan aftur í Núpá.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Æsustaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.8 Núpufellsdalur

6.8.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Núpufellsdalur og þinglýstur eigandi Núpufells gerir kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.7.

Landsvæði það sem hér er um ræðir liggur í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli og hefur leguna norðvestur–suðaustur. Liggur svæðið í vestanverðu Tungnafjalli (1038 m) og rennur Þormódsstaðaá að vestan. Rís land skarpt upp til austurs að norðanverðu

²⁹⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

upp af Þormódsstaðaá í yfir 1000 m hæð en er hallaminna er sunnar dregur. Dalurinn er nokkuð gróinn neðst en gróður minnkar er ofar dregur.

6.8.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur og hafi það svæði verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og öðrum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirra lína sem þjóðlenskrafa miðist við sé og hafi verið samnotafréttur jarða á svæðinu, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Að því er varðar Núpufellsdal sérstaklega er ekki fallist á beina eignarréttarkröfu vegna dalsins með vísan til afréttarlýsinga á svæðinu. Í sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu sé dalurinn talinn einn af afréttum Eyfirðinga en hið sama komi einnig fram í ritinu *Göngur og réttir*. Þá hafi svæðið verið aðskilið frá jörðinni Núpufelli, eingöngu nýtt til sumarþegar og aldrei haft stöðu jarðar að lögum. Jafnframt sé á það bent að merki svæðisins séu óljós sem og annarra svæða á þessum slóðum.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýsts eiganda Núpufells, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem hann hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeiganda, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á venju. Ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi ríkisvaldið einhvern tíma getað haft uppi véfengingarkröfu á hendur gagnaðila þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum gagnaðila hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Hafi ríkið ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra merkja Núpufells sé ekki beinum eignarrétti háð. Verði að telja það hafa mikla þýðingu að gagnaðili hafi um langt skeið gengið út frá

því að merkjum sé rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin. Jörðin sé umlukin öðrum jörðum og eigi ekki merki að miðhálandinu.

Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnslulaga um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Einnig er vísað til meðalhófsreglu stjórnslulaga en ríkisvaldinu beri að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

Kröfugerð ríkisins er mótmælt í heild sinni. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og sé sú skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða og fjalla í Eyjafjarðarsveit fráleit, enda ekki reist á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

Loks er vísað til þess að gagnaðili hafi réttmætar ástæður til að vænta þess að land innan landamerkja sem lýst sé í landamerkjabréfi sé beinum eignarrétti háð. Loks er vísað til hefðarsjónarmiða.

6.8.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Núpufells og Núpufellsdals er rakin í kafla 5.7, sjá einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að Núpufell hafi verið sjálfstæð jörð.³⁰⁰ Núpufellsdals er fyrst sérstaklega getið í sýslu- og sóknarlýsingu Eyjafjarðarsýslu frá 1840 þar sem hann er talinn upp meðal afrétta í Möðruvallasókn. Í landamerkjabréfi Núpufells frá 19. maí 1890 og þingl. 17. maí 1892, er annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „afrjettarlands“. Jörðin Núpufell liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá afréttarlandinu af öðrum jörðum. Í nokkrum eldri heimildum um jörðina Þormódsstaði, sem var í eigu Núpufells, eru lýsingar á Þormódsstaðadal sem benda til þess að Núpufellsdalur hafi áður verið hluti Þormódsstaðadals. Síðar hafi svæðið austan megin Þormódsstaðaár verið nefnt Núpufellsdalur en vestari hlutinn áfram kallaður Þormódsstaðdalur.

Við gildistöku þjóðlendlaga má ljóst vera að Núpufellsdalur hafi haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendlaga.³⁰¹ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendlaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum „afrjettarlands“ Núpufells á Núpufellsdal er lýst í framangreindu landamerkjabréfi. Engar eldri merkjalýsingar eru til sem fjalla um land í Núpufellsdal en einhverjar hafa fundist fyrir Þormódsstaðadal sem virðist áður fyrr hafa náð yfir svæðið austan megin Þormódsstaðaár sem nú er Núpufellsdalur. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er óumdeilt eignarland Þormódsstaða og kröfusvæði vegna

³⁰⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

³⁰¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Þormódsstaðasels til vesturs, kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar til suðurs og austurs og vegna Æsustaðatungna til norðausturs. Til norðvesturs og norðurs eru Þormódsstaðir og Ánastaðir sem liggja utan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki „afrjettarlands“ á Núpufellsdal með tilliti til ágreiningsvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Núpufells frá 1890 eru merki „afrjettarlands“ á Núpufellsdal í heild sinni svohljóðandi: „Afrjettarland á jörðin Núpufellsdal allan, austan við Þormódsstaðadalsá, framan úr dalsdragi og út í svonefndan Tungusporð, og þaðan fram í Kollhól, sem er heimarlega í Æsustaðatungum. Liggja merkin neðan frá árgili rjettlynis yfir hólinn á fjall upp.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Möðruvalla og Æsustaða.

Samkvæmt landamerkjabréfi Þormódsstaðasels frá 10. maí 1890, þingl. 20. maí 1890, eru merki til austurs einnig miðuð við Þormódsstaðadalsá. Bréfið er ekki áritað vegna Núpufells. Í lögfestu Þormóðstaða frá 1843 er Þormódsstaðadal einnig lýst til austurs „að Þormódsstaðadals Anni“, sbr. kafla 6.9.

Í landamerkjabréfi Möðruvalla frá 28. apríl 1886 og þingl. 24. maí 1888 og eldri heimildum um jörðina eru merki „afrjettarlands“ Möðruvalla til vesturs, gagnvart kröfusvæði Núpufells, lýst þannig að afréttarlandið sé „Sölvadalur allur [...]“. Bréfið er áritað um samþykki vegna Núpufells. Lýsing þessi er heldur ónákvæm en af henni má þó ráða að hún geti samrýmst mörkum Núpufellsdals til austurs. Sjá nánar í kafla 6.6.

Samkvæmt landamerkjabréfi Æsustaða frá 21. janúar 1890, þingl. 17. maí 1892, eru merki „afrjettarlands“ Æsustaða, gagnvart kröfusvæði Núpufells, miðuð við Hrafnabjörg sem eru klettar fyrir miðjum Sölvadal. Að öðru leyti er merkjum ekki lýst til vesturs. Bréfið er áritað um samþykki vegna Núpufells. Miða gagnaðilar íslenska ríkisins við að mörk milli Æsustaðatungna og Núpufellsdals séu dregin meðfram hæstu punktum Tungnafjalls og síðan niður í Kollhól. Lýsing Æsustaðatungna er óljós til vesturs en merki Núpufellsdals miða við að farið sé „á fjall upp“. Á milli svæðanna liggur fyrrnefnt Tungnafjall og má ráða af staðháttum og landamerkjabréfi Núpufells að það hafi átt að greina svæðin að.

Samkvæmt framangreindu miðar landamerkjabréf Núpufells merki Núpufellsdals að austan við „fjallið“ en að sunnan við „dalsdrög“ og eru merkin að því leyti óljós. Núpufellsdalur hefur leguna norður-suður en upp af honum til austurs liggur Tungnafjall sem skilur hann frá Sölvadal. Sunnan dalsins tekur við háslétta í u.þ.b. 1000 m hæð. Svo sem að framan er rakið má ráða að hæsti hluti Tungnafjalls skilji að Æsustaðatungur og Núpufellsdal. Kröfusvæði Möðruvallaafréttar liggur að suðurmörkum kröfusvæðis vegna Núpufellsdals. Um Möðruvallaafrétt er fjallað í kafla 6.6. og þar er komist að þeirri niðurstöðu að afrétturinn nái ekki að suðurmörkum Núpufellsdals. Staðsetning á „dalsdrögum“ Núpufellsdals í landamerkjabréfi Núpufells er þannig óljós og engin frekari viðmið hafa verið

tilgreind af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins við afmörkun á landsvæðinu en „dalsdrög“ eða „vatnaskil“. Gagna um vatnaskil á svæðinu var aflað hjá vatnamælingum Veðurstofu Íslands en afmörkun gagnaðila miðar ekki við legu þeirra. Óbyggðanefnd telur, miðað við staðhætti, að miða eigi merkin við línu sem hefur stefnu milli 916 m hæðarpunkts og 974 m hæðarpunkts sem liggja á hásléttunni sunnan við dalina á þessum slóðum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir Núpufell var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 og þar lýst sérstaklega aðskildu landsvæði sem kallað er „afrjettarland“ jarðarinnar. Svo sem áður var rakið benda fyrirliggjandi gögn til þess að merkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær en lýsingar eru óljósar á suður- og sunnanverðum austurmerkjum þar sem miðað er við „dalsdrög“ og „á fjall upp“. Skjal þetta var þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns.

Í sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu, sem eru frá árinu 1840, segir: „Afréttir í Möðruvallasókn eru Sölvadalurinn fram frá Ánastöðum [...] þar að auki Núpufellsdalur og Æsustaðatungur, liggja undir bæi þá í sókninni, er þeir nefnast eftir.“ Í ritinu *Göngur og réttir* er fjallað um afrétti Fram-Eyfirðinga en þar kemur fram að afréttarsvæði séu „aðallega dalir og daladrög fram af byggðinni. [...] Mest er landrými í Æsustaðatungum og í Gnúpufells og Þormódsstaðadal“. Núpufellsdalur er talinn upp í skrá yfir afrétti og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu frá 1894. Þá er einnig minnst á dalinn í yngri afréttarskrám.

Í lögfestu fyrir Núpufell, frá árinu 1622, er að finna lýsingu á landamerkjum Núpufells en síðan er einnig lögfest „Þormódzkot með öllum Þormódzdal allt j midian tungusporð.“ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 í umfjöllun um Núpufell segir að Þormódsstaðadalur liggja undir jörðina en „hann er framm frá

Þormódsstaðalandi, og er selland vestan framm [...] Afrjettur er austan framm á dalnum“

Af heimildum má ráða að landsvæðið hafi ævinlega verið nýtt til beitar. Samkvæmt elstu heimildum, sbr. lögfestu Núpufells frá 1622 og Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, virðist Núpufellsdalur hafa verið kallaður Þormódsdalur eða Þormódsstaðadalur og þá einnig svæðið vestan megin Þormódsstaðarárinnar en jörðin Þormódsstaðir liggur utarlega í dalnum. Það er fyrst í sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðar frá 1840 sem heitið Núpufellsdalur kemur fram í heimildum, að því er virðist. Það kann að tengjast því að byggð hófst í Þormódsstaðaseli árið 1835 og dalurinn vestan megin árinna þá sérstaklega lagður undir býlið. Jörðin Þormódsstaðir var, allt frá 14. öld, í eigu Núpufellskirkju og síðar Núpufellsbænda. Orðalag lögfestu Núpufells, frá 1622, ber með sér að undir „Þormódzkot“ eða Þormódsstaði hafi Þormódsdalur allur legið, þ.e. bæði vestan og austan árinna, „allt j midian tungusporð“ en á síðastnefndan tungusporð er einnig minnst í landamerkjabréfi Núpufells. Með búsetu í Þormódsstaðaseli og breytingu á eignarhaldi á dalnum var landsvæðinu skipt upp og er það sú skipting sem endurspeglast í landamerkjabréfum fyrir Þormódsstaði, Þormódsstaðasel og Núpufell.

Óbyggðanefnd telur að þó Núpufellsdalur hafi fyrr og síðar verið nýttur til beitar verði til þess að líta að elstu heimildir um Núpufell benda til þess að hann hafi verið hluti af jörðinni Þormódsstöðum sem var um langt skeið í eigu Núpufellskirkju. Óumdeilt er að Þormódsstaðir, sem liggja utan við ágreiningssvæði í máli þessu, hafa stöðu jarðar að lögum. Niðurstaða óbyggðanefndar í umfjöllun um ágreiningssvæði vegna Þormódsstaðasels er á þá leið að Þormódsstaðasel hafi einnig stöðu jarðar að lögum, sbr. kafla 6.9., því það var áður hluti jarðarinnar Þormódsstaða. Verða framangreindar heimildir taldar benda til þess að Núpufellsdalur sé háður beinum eignarrétti. Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Af öllu framansögðu telur óbyggðanefnd nægilega leitt í ljós að land í Núpufellsdal hafi haft stöðu jarðar, í þeim skilningi að eigendur Núpufells hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt.³⁰² Enda þótt nýting fjallendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Heimildir um afrétt vísi því fremur til notkunar viðkomandi landsvæðis en þess að beinn eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður, sbr. kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

³⁰² Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjja Núpufells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁰³ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Núpufells í Núpufellsdal, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9 Þormódsstaðasel

6.9.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Þormódsstaðasel (Þormódsstaðadalur) og þinglýstur eigandi Þormódsstaða gerir kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.8.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli og hefur leguna norðvestur–suðaustur. Liggur svæðið að vestanverðu í Hólafjalli (1036 m og 1048 m) en Þormódsstaðaá rennur að austan í um 300 m hæð. Rís land skarpt upp til vesturs að norðanverðu upp af Þormódsstaðaá í yfir 1000 m hæð en er hallaminna er sunnar dregur. Dalurinn er nokkuð gróinn neðst en gróður minnkar er ofar dregur.

6.9.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísist til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur og hafi það svæði verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og öðrum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirra lína sem þjóðlendukrafa miðist við sé og hafi verið, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða, samnotafréttur jarða á svæðinu. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyr

³⁰³ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

tilteknum jörðum sé ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Ekki er fallist á beina eignarréttarkröfu vegna Þormódsstaðadals með vísan til afréttarlýsinga á svæðinu. Í sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu segi m.a. að Þormódsstaðadalur fram frá Þormódsstöðum sé afréttur í Möðruvallasókn. Hið sama komi fram í ritinu *Göngur og réttir*.

Þannig er hafnað kröfu um eignarland í Þormódsstaðadal en svæðið hafi verið talið liggja undir jörðina Þormódsstaði samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Þormódsstaðasel frá árinu 1890. Verði ekki annað ráðið en að Þormódsstaðadalur hafi haft sérstaka stöðu sem afréttarsvæði, aðgreint frá jörðinni, sbr. umrætt bréf. Hafi það því ekki fallið undir beinan eignarrétt jarðarinnar heldur talist til afréttareignar (óbeinna eignarréttinda). Sé þá einnig höfð í huga eignarréttarleg staða nærliggjandi svæða, sbr. afrétt Möðruvalla, Æsustaðatungur og afrétt Núpufells. Jafnframt er á það bent að merki svæðisins séu óljós sem og annarra svæða á þessum slóðum.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýsts eiganda Þormódsstaða, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem hann hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á venju. Ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi ríkisvaldið einhvern tíma getað haft uppi véfengingarkröfu á hendur gagnaðila þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Hafi öllum heimildarskjölum gagnaðila verið þinglýst athugasemdalaust. Hafi ríkið ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra merkja Þormódsstaða sé ekki beinum eignarrétti háð. Verði að telja það hafa mikla þýðingu að gagnaðili hafi um langt skeið gengið út frá því að merkjum sé rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin. Jörðin sé umlukin öðrum jörðum og eigi ekki merki að miðhálandinu.

Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnarsýslulaga um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Einnig er vísað til meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga en ríkisvaldinu beri að velja vægasta úrræði sem vöð sé á við úrlausn máls.

Kröfugerð ríkisins er mótmælt í heild sinni. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og fráleit sú skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða og fjalla í Eyjafjarðarsveit enda ekki reist á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

Loks er vísað til þess að gagnaðili hafi réttmætar ástæður til að vænta þess að land innan landamerkja sem lýst sé í landamerkjabréfi sé beinum eignarrétti háð. Þá er vísað til hefðarsjónarmiða.

6.9.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar annars vegar Núpufells og Núpufellsdals og hins vegar Þormódsstaða og Þormódsstaðadal (Þormódsstaðasels) er rakin í köflum 5.7 og 5.8 hér að framan, samanber einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 14. aldar að því er Þormódsstaði varðar og til Landnámu í tilviki Núpufells, má ráða að Núpufell og Þormódsstaðir hafa verið sjálfstæðar jarðir.³⁰⁴ Þormódsstaðir hafa snemma komist í eigu Núpufellskirkju en byggð þar hefur ekki verið samfelld. Í elstu heimildum um Þormódsstaðadal (Þormódsdal), frá 17. öld, er dalurinn nefndur með Þormódsstöðum. Heimildir frá 17. öld og síðar gera greinarmun á Þormódsstaðadal austanverðum og vestanverðum. Austanverður Þormódsstaðadalur hefur verið tilgreindur sem afréttur Núpufells og síðar verið nefndur Núpufellsdalur. Um hann er fjallað í kafla 6.8. Vestanverður Þormódsstaðadalur hefur verið tilgreindur sem selland Þormódsstaða og einnig nefndur Þormódsstaðadalur. Þar mun hafa verið búið á tímabilinu 1835 til 1907 og býlið nefnt Þormódsstaðasel. Gerð voru sérstök landamerkjabréf fyrir Þormódsstaði og Þormódsstaðasel á árinu 1890. Þormódsstaðadalur er nú nýttur sem beitiland fyrir sauðfé. Málsaðila greinir á um hvort Þormódsstaðadalur hafi stöðu jarðar að lögum.³⁰⁵

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun þess hluta Þormódsstaðadal sem liggur vestan ár samkvæmt framangreindu, og verður hér eftir nefndur Þormódsstaðasel. Einkum verður litið til landamerkjabréfs Þormódsstaðasels frá 10. maí 1890 sem þinglýst var 20. maí sama ár. Vísbindingar um afmörkun er einnig að finna í lögfestu Núpufells frá 1622 og lögfestu Þormódsstaða frá 1843. Athugun þessi tekur til heildarmerkja Þormódsstaðasels en umrætt svæði er allt innan þeirra marka sem íslenska ríkið gerir kröfu um að teljist þjóðlenda. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Þormódsstaðaseli. Til norðurs er jörðin Þormódsstaðir, utan þjóðlendukröfusvæðis. Til austurs er kröfusvæði Núpufells vegna Núpufellsdals, sem áður var kallaðist Þormódsstaðadalur austanverður, og til suðurs er ágreiningssvæði vegna Hólaafréttar. Til vesturs liggur kröfusvæði Tjarna syðst en síðan eru jarðirnar Halldórsstaðir, Jökull og Vatnsendi sem eru utan þjóðlendukröfusvæðis. Kröfusvæði vegna Möðruvallaafréttar liggur til suðurs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Þormódsstaðasels verður fjallað um eignarréttarlega stöðu hans.

Í landamerkjabréfi Þormódsstaðasels er merkjum til norðurs, gagnvart Þormódsstöðum, lýst svo: „niður við árgilið í hina svonefndu Nöf eður Nafarhorn þaðan skálínis uppí Syðri-Arnbjargarhól og eftir sjónhendingu á fjall upp.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Þormódsstaða. Merki Þormódsstaða eru í samræmi við

³⁰⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

³⁰⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Þessi mörk samkvæmt landamerkjabréfi þeirrar jarðar frá 10. maí 1890, þingl. 20. maí sama ár. Það er áritað vegna Þormódsstaðasels.

Merki Þormódsstaðasels til austurs, gagnvart kröfufsvæði vegna Núpufellsdals, eru miðuð við Þormódsstaðadalsána samkvæmt landamerkjabréfinu. Bréfið er ekki áritað vegna Núpufells. Í landamerkjabréfi Núpufells, frá 19. maí 1890 og þingl. 17. maí 1892, eru mörk Núpufellsdals einnig miðuð við sömu á, sjá nánar í kafla 6.8. Bréfið er ekki áritað vegna Þormódsstaðasels.

Samkvæmt landamerkjabréfi Þormódsstaðasels eru merki til suðurs, gagnvart kröfufsvæði vegna Möðruvallaafréttar, miðuð við „dalsdragið“. Bréfið er ekki áritað vegna Möðruvalla. Samkvæmt landamerkjabréfi Möðruvalla frá 28. apríl 1886, þingl. 24. maí 1888, er „afrjettarlandi“ jarðarinnar lýst suður að „Laugafelli“ en eldri heimildir mæla þeim lýsingum í mót og verður af þeim ráðið að afrétturinn hafi ekki legið að Núpufellsdal, sjá nánar í kafla 6.6.

Samkvæmt landamerkjabréfi Þormódsstaðasels eru merki til vesturs, gagnvart kröfufsvæði vegna Hólaafréttar, kröfufsvæði vegna Tjarna og óumdeildu eignarlandi Halldórsstaða, Jökuls og Vatnsenda, miðuð við „fjallið“. Bréfið er ekki áritað vegna þessara jarða. Lýsingar í landamerkjabréfum aðliggjandi landsvæða miða mörk til austurs einnig við „fjallið“. Á milli Þormódsstaðadals og Eyjafjarðardals liggur svokallað Hólafljall í rúmlega 1000 m hæð. Háfjallið er mjótt nyrst en breikkar þegar sunnar dregur og tekur þá við háslétta í um og yfir 1000 m hæð. Bréfin eru árituð vegna Þormódsstaða. Engar eldri heimildir eru til fyrir aðliggjandi kröfufsvæði fyrir utan Hólaafrétt. Heimildir samrýmast merkjum afréttarins og benda til að merkin hafi náð saman á fjallinu.

Í tveimur eldri heimildum eru merkjalýsingar sem gefið geta vísbendingar um merki Þormódsstaðasels. Þetta eru lögfesta Núpufells frá 1622 og lögfesta Þormódsstaða frá 1843. Í fyrrnefndu heimildinni er lögfest „Þormódzkot með ollum Þormódzdal allt j midian tungusporð.“ Í síðarnefndu heimildinni er Þormódsstöðum „ásamt selinu“ lýst í heild sinni frá nyrstu mörkum Þormódsstaða og allt suður í „Þormódsstaðadals fremsta Drag.“ eru þessar takmörkuðu lýsingar þannig í samræmi við lýsingar á merkjum Þormódsstaðasels í landamerkjabréfi.

Samkvæmt framangreindu miðar landamerkjabréf Þormódsstaðasels merki að vestan við „fjallið“ en að sunnan við „dalsdrög“ og eru merkin að því leyti óljós. Um vesturmerkin er fjallað ítarlega hér að framan. Kröfufsvæði Möðruvallaafréttar liggur að suðurmörkum kröfufsvæðis vegna Þormódsstaðadals. Um Möðruvallaafrétt er fjallað í kafla 6.6. og þar er komist að þeirri niðurstöðu að afrétturinn nái ekki að suðurmörkum Þormódsstaðadals. Staðsetning á „dalsdrögum“ Þormódsstaðadals í landamerkjabréfi Þormódsstaðasels er þannig óljós og engin frekari viðmið hafa verið tilgreind af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins við afmörkun á landsvæðinu en „dalsdrög“ eða „vatnaskil“. Gagna um vatnaskil á svæðinu var aflagð hjá vatnamælingum Veðurstofu Íslands en afmörkun gagnaðila miðar ekki við legu þeirra.

Óbyggðanefnd telur, miðað við staðhætti, að miða eigi merkin við línu sem liggur úr 974 m hæðarpunkti í suðvestri og hefur stefnu í norðaustur í 916 m hæðarpunkt sem liggur á hásléttunni sunnan við dalina á þessum slóðum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf Þormódsstaðasels var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn til þess að merkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Suður- og sunnanverð vesturmerki eru þó óljós, þar sem miðað er við „dalsdrög“ og „á fjall upp“. Bréfið var undirritað af umráðamanni Þormódsstaðasels, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Ljóst er að fyrirsvarsmenn Þormódsstaðasels hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Verður nú sérstaklega litið til þess hvort Þormódsstaðasel hafi stöðu jarðar að lögum. Sem fyrr segir er talið að Þormódsstaðasel hafi verið í byggð frá 1835 og til ársins 1907. Árið 1909 kaupir Guðmundur Jónasson, eigandi Þormódsstaða, Þormódsstaðasel, sbr. veðbókarregistur Þormódsstaðasels. Þar kemur einnig fram að Þormódsstaðasel falli þar með undir Þormódsstaði. Frá þeim tíma hefur land Þormódsstaðasels í Þormódsstaðadal að stærstum hluta verið nýtt sem beitarland Þormódsstaða.

Tengsl Núpufells, Þormódsstaða og Þormódsstaðasels voru að nokkru rakin hér að framan. Jörðin Þormódsstaðir var í eigu Núpufellskirkju þegar á 14. öld og sú eign tilgreind í heimildum kirkjunnar frá 15. og 16. öld. Þar er ekki minnst sérstaklega á Þormódsstaðadal. Á „Þomódzdal“er fyrst minnst í lögfestu Núpufells frá 1622 og má gera ráð fyrir að átt sé við Þormódsstaðadal. Ljóst er að Þormódsstaðir hafa

snemma ekki verið í samfelldri byggð, enda nefndir „eyðijörð“ í heimildum frá 1546 og 1785. Örnefnið Þormódsstaðadalur sést fyrst í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 í umfjöllun um Núpufell. Þar segir: „Þormódsstaðadalur liggur undir jörðina, hann er framm frá Þormódsstaðalandi, og er selland vestan framm, sem brúkast oftast nær [...] Afrjettur er austan framm á dalnum sem ábúandi brúkar ...“ Í sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu frá 1840 er Þormódsstaðasel talið „nýbýli [...] byggt fyrir 5 árum síðan.“ Í lögfestu Þormódsstaða frá 1843 er Þormódsstöðum „ásamt selinu“ lýst í heild sinni frá nyrstu mörkum Þormódsstaða og allt suður í „Þormódsstaðadals fremsta Drag.“ Í jarðamatinu 1849 segir að nýbýlinu Þormódsstaðaseli fylgi Þormódsstaðadalur vestanfram, „hvar það stendur“. Í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram í kaflanum um Þormódsstaðasel að „jörðin sé í eyði og sameinuð Þormódsstöðum.“ Í II. bindi ritsins *Byggðir Eyjafjarðar* segir að Þormódsstaðasel hafi farið í eyði 1907 en síðasti ábúandi þar var Ingimar Friðfinnsson. Frá þeim tíma hafi Þormódsstaðasel tilheyrt Þormódsstöðum. Síðan segir þetta: „Allur Þormódsstaðadalur, sem er 15 km langur, tilheyrir jörðinni, og er þar beitar- og afréttarland.“

Í skrá yfir afrétti og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu frá 1894 er minnst á Þormódsstaðadal. Þá er hann einnig talinn upp í yngri afréttaskrá. Í sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu, sem eru frá árinu 1840, segir: „Afréttir í Möðruvallasókn eru Sölvadalurinn fram frá Ánastöðum og Þormódsstaðadalur fram frá Þormódsstöðum. Í ritinu *Göngur og réttir* er fjallað um afrétti Fram-Eyfirdinga en þar kemur fram að afréttarsvæði séu „aðallega dalir og daladrög fram af byggðinni. [...] Mest er landrými í Æsustaðatungum og í Gnúpufells og Þormódsstaðadal sem svo heitir vestari aðaldalurinn sínum hvorum megin árinna ...“

Hér að framan hafa verið raktar þær fyrirliggjandi heimildir sem veita vísbendingu um stöðu þess landsvæðis að lögum sem krafa er gerð til vegna Þormódsstaðasels. Óbyggðanefnd telur að elstu heimildir um Núpufell og Þormódsstaði bendi til þess að Þormódsstaðadalur hafi verið hluti af jörðinni Þormódsstöðum og landsvæðið í heild sinni, þar með talinn dalurinn beggja megin árinna, í eigu Núpufells a.m.k. frá 14. öld. Vísast í því sambandi einkum til lögfestu Núpufells frá 1622 á landi „Þormóðzkots“ og lögfestu Þormódsstaða frá 1843. Þá liggur fyrir að í elstu heimildum um eignir Núpufells, þar sem Þormódsstaðir eru tilgreindir, er hvergi minnst á dalinn sérstaklega, né heldur í öðrum heimildum. Suðurmerki Þormódsstaða liggja í um 700 m fjarlægð frá bæjarstæði Þormódsstaðasels. Engin sérstök skil í landinu er að finna milli Þormódsstaða og Þormódsstaðasels og ræktað land Þormódsstaða náði inn fyrir merki Þormódsstaðasels, samkvæmt afmörkun í landamerkjabréfum svæðanna, þar til á það féll aurskriða seint á síðustu öld. Þá er Þormódsstaðadalurinn allur mjög vel gróinn.

Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði, en sé tekið mið af staðháttum og

fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Að Þormódsstaðaseli liggja eignarlönd til norðurs, vesturs og austurs.

Að því virtu sem að framan er rakið telur óbyggðanefnd nægjanlega í ljós leitt að land Þormódsstaðasels hafi stöðu jarðar að lögum, í þeim skilningi að eigendur Núpufells hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt.³⁰⁶ Lagt verður til grundvallar að Þormódsstaðasel hafi upphaflega verið ósérgreindur hluti jarðarinnar Þormódsstaða og landsvæðið í heild sinni í eigu Núpufells. Það hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma og á síðari tíma verið skipt niður. Enda þótt nýting fjallendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Heimildir um afrétt vísi því fremur til notkunar viðkomandi landsvæðis en þess að beinn eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður, sbr. yfirlit í kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjja Þormódsstaðasels sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁰⁷ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Þormódsstaðasels, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.10 Tjarnir

6.10.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfuvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstur eigandi Tjarna gerir kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.9.

Landsvæðið liggur í um 1000 m hæð upp af framanverðum Eyjafjarðardal til austurs og hefur leguna norður-suður. Á miðju svæðinu liggur Selfjall í 1084 m hæð. Svæðið er gróðursnautt að mestu.

³⁰⁶ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

³⁰⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.10.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggi utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggi fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísist til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur og hafi það svæði verið notað sameiginlega af Eyfirðingum og öðrum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirra lína sem þjóðlendukrafa miðist við sé og hafi verið, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða, samnotafréttur jarða á svæðinu. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrð tilteknum jörðum sé ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi.

Ekki sé fallist á kröfugerð vegna jarðarinnar Tjarna að öllu leyti til suðurs og austurs, í samræmi við lýsingu í landamerkjabréfi Tjarna (upptök Klaufár). Í þessu felist jafnframt að ekki sé fallist á kröfugerð vegna afréttarsvæða sunnan þjóðlendukröfulínu með vísan til afréttarlýsinga á svæðinu (afréttir Fram-Eyjfirðinga).

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýsts eiganda Tjarna, er á því byggt að land innan þjóðlendukröfulínu hafi verið numið. Lýsing Landnámu á landnámi Helga magra sé afar nákvæm og af henni verði afdráttarlaust ráðið að land Tjarna hafi verið numið í öndverðu. Þá er því mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregin í efa. Elsta varðveitta landamerkjalyking Tjarna hafi verið gerð í samræmi við landamerkjalog og sé hún frá 15. júní 1923. Þau landamerki séu samþykkt af eigendum flestra aðliggjandi jarða. Bréfið sé þinglýst og fært í landamerkjabók og á því byggt síðan án þess að fram hafi komið athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem máli skipti við úrlausn þessa máls. Þetta bendi til að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt hafi verið talið gilda og eigendur jarðarinnar því lengi haft réttmætar ástæður til að vænta að merkjum væri réttilega lýst í bréfinu. Engin gögn bendi til að land austan og sunnan kröfulínu íslenska ríkisins hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land jarðarinnar. Þegar haft sé í huga að samkvæmt landamerkjalogum sé opinberum aðilum falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa séu réttar samkvæmt formi sínu og efni styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalykingu jarðar verði ekki hnekkð nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar að landi jarðarinnar hvíli þannig á íslenska ríkinu. Gagnaðilar telji að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda þeirra án þess að skilyrði

stjórnarskrárinnar og Mannréttindasáttmála Evrópu sé uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfu ríkisins. Þá sé vísað til meðalhófsreglu stjórnsýslulaga og talið að óheimilt sé að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta henni. Ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt fullkominn eignarrétt gagnaðila innan lýstra merkja og því sé ljóst að véfengingarkrafa á hendur þeim hefði átt að vera löngu komin fram. Til vara er byggt á hefð.

Í greinargerð íslenska ríkisins sé lítt vikið að landi Tjarna og geri gagnaðili því ráð fyrir að land jarðarinnar innan þinglýstra merkja sé viðurkennt sem fullkomið eignarland. Þó sé mikill munur á því hvernig aðilar málsins teikni merki jarðarinnar inn á meðfylgjandi kröfulínukort. Geri gagnaðili því ráð fyrir að á sama hátt og í tilfelli Rifkelsstaða og Ánastaða útskýri mismunandi skilningur aðila á því hver sé upptök áa þennan mismun. Gagnaðili mótmæli því að upptök Klaufár sé annars staðar en þar sem þau séu merkt á meðfylgjandi korti.

6.10.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Tjarna er rakin í kafla 5.9, sbr. einnig kafla 5.11 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 14. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁰⁸ Málsaðila greinir á um hvar suður- og austurmörk jarðarinnar liggja.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi Tjarna, frá 15. júní 1923 og þingl. 19. júní sama ár. Einnig er fjallað um suðurmerki Tjarna, gagnvart Hólaafrétt, í sátt um mörk fyrrnefndra landsvæða, frá 1. júlí 1822. Athugun þessi tekur til suður- og austurmerkja, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Til suðurs er kröfusvæði Hóla og til austurs er kröfusvæði vegna Þormódsstaðadals. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Tjarna með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Tjarna er merkjum til suðurs, gagnvart kröfusvæði Hóla, lýst með þessum hætti: „Að sunnan ræður merkjum á Eyjafjarðardal, á milli Tjarna- og Hóla-afrétta, svonefnd Klaufá.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Hóla. Í landamerkjabréfum Hóla, öðru frá 23. maí 1889 og þingl. 24. maí sama ár, og hinu frá 15. júní 1923 og þingl. 27. maí sama ár, eru merki „afréttarlands“ Hóla einnig miðuð við Klaufá. Yngra bréfið er áritað um samþykki vegna Tjarna. Er þessi lýsing í samræmi við eldri heimildir um Hóla, sjá nánar í kafla 6.11. Í sátt um merki milli Tjarna og Hólaafréttar frá 1822 eru merki einnig miðuð við Klaufá.

Samkvæmt landamerkjabréfi Tjarna eru merki að austan, gagnvart kröfusvæði vegna Þormódsstaðasels í Þormódsstaðadal, „á miðju fjalli brúna á milli.“ Bréfið er

³⁰⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

áritað um samþykki vegna Þormódsstaðasels. Engar eldri heimildir lýsa austurmerkjum Tjarna. Í landamerkjabréf Þormódsstaðasels, frá 10. maí 1890 og þingl. 20. maí sama ár, eru merki til vesturs miðuð við „fjallið“. Bréfið er ekki áritað vegna Tjarna. Í lögfestu fyrir Þormódsstaði, frá árinu 1843, er merkjum þeirrar jarðar „ásamt Selsins (sem nú er með Dalnum öðrum bygð)“ lýst til vesturs „á Fjall upp“, sjá nánari umfjöllun um Þormódsstaðasel í Þormódsstaðadal í kafla 6.9.

Svo sem að framan er rakið eru merkjalýsingar Tjarna í samræmi við heimildir um merki aðliggjandi landsvæða. Merkjum til austurs er ekki nákvæmlega lýst, heldur aðeins tekið fram að þau séu „á miðju fjalli brúna á milli“. Af þessum lýsingum landamerkjabréfsins má leiða líkur að því að upptök Klaufár (suðurmerkin) og „mitt fjallið“ (austurmerkin) eigi að ná saman. Ágreiningur er milli íslenska ríkisins og þinglýstra eigenda Tjarna um hvar upptök Klaufár sé að finna og jafnframt er afmörkun jarðarinnar til austurs með mismunandi hætti. Vatnaskil milli Eyjafjarðardals og Þormódsstaðadals sem og upptök Klaufár hafa verið færð inn á kort í samræmi við upplýsingar frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands. Vatnaskil eru jafnan á hæstu tindum og telur óbyggðanefnd því í samræmi við lýsingar á austurmerkjum Tjarna rétt að miða þau við vatnaskilin. Verður þeim síðan fylgt til suðurs þar til kemur á móts við upptök Klaufár en þá verður Klaufá fylgt. Afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins vegna Tjarna og Þormódsstaðasels miðast við vatnaskil.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfufusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Tjarna, svo sem krafan er orðuð í kröfulýsingu gagnaðila íslenska ríkisins.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir jörðina Tjarnir var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1919. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirliggjandi gögn benda

til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Bréfið var undirritað af eigendum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Tjarna hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til lands og upp til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skál þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Tjarnir hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1923, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hálendari hluti jarðarinnar hefur þar ekki verið undanskilinn, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandshlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Tjarna sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁰⁹ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

³⁰⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Tjarna, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.11 Hólaafréttur og Jórunnarstaðatungur

6.11.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Hóla og Jórunnarstaða gera kröfu til sem eignarlands síns. Á vestanverðum Eyjafjarðardal innan kröfusvæðis íslenska ríkisins eru svokallaðar „Torfur“ eða Jórunnarstaðatungur en það landsvæði var selt úr afréttarlandi Hóla árið 1944. Til Jórunnarstaðatungna er gerð krafa af hálfu eigenda Jórunnarstaða og verður fjallað um landsvæðið samhliða kröfusvæði Hóla. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.10.

Landsvæði þar sem hér um ræðir liggur að mestu í yfir 900 m hæð yfir sjávarmáli og hefur leguna norður–suður. Liggur landsvæðið fram af Eyjafirði og upp af Eyjafjarðardal. Nyrst á svæðinu, milli Sandár og Fremri-Strangalækjar liggja Torfur. Rís svæðið skarpt til vesturs upp af Eyjafjarðará í um 1069 m hæð í Torfufellshnjúk og teygir sig vestur að Urðarvötnum (881m). Upp af Eyjafjarðardal er land víðfeðmt, hallalítið, gróðursnautt og öldótt.

6.11.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til annars en dala og hlíða þeirra en ekki til hálendissvæða, þ.e. sunnan þjóðlendukröfulínu. Til hliðsjónar megi hafa almennar lýsingar landamerkjabréfa jarða á svæðinu sem lýsi almennt til fjallsbrúnar eða til miðfjalls, auk þess sem gjarnan sé miðað við upptök áa (í dalbotnum). Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd og fjalllendi eða öræfasvæði, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum.

Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þjóðlendukröfulínu sé og hafi verið, að því leyti sem um nýtanlegt beitarsvæði sé að ræða, samnotafréttur jarða á svæðinu. Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi. Um þetta megi m.a. vísa til dóms Hæstaréttar í málinu nr. 128/1967 (Nýjabæjarafrétt). Samkvæmt þeim dómi hafi ekki verið talið að landsvæðið hafi verið numið til eignar, hvorki til forna né síðar, eða hafi á annan hátt fallið undir beinan eignarétt.

Hafnað er eignarréttarkröfu Hóla til afréttarsvæðis vestan og austan Eyjafjarðarar en samkvæmt landamerkjabréfi Hóla frá 23. maí 1889, hafi verið talið að Hólar ættu afrétt í Eyjafjarðardal fram frá Klaufá. Af þessari lýsingu verði ekki

ráðið annað en að eingöngu hafi verið um óbeinan eignarrétt að ræða (afréttareign), sbr. landamerkjabréf Hóla frá 15. júní 1923, sem einnig geti um framangreint svæði sem afréttarland. Engra heimilda njóti við um að svæðið, sem sé aðskilið frá jörðinni Hólum, hafi haft stöðu jarðar eða verið nýtt til annars en sumarþeitar fyrir búfé.

Af hálfu annars gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýsts eiganda Hóla, er á því byggt að land innan þjóðlendukröfulínu hafi verið numið. Lýsing Landnámu á landnámi Helga magra sé afar nákvæm og af henni verði afdráttarlaust ráðið að land Hóla hafi verið numið í öndverðu. Þá er því mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregin í efa. Elsta varðveitta landamerkjalyking Hóla hafi verið gerð í samræmi við landamerkjalog frá 1882 og sé frá 23. maí 1889. Hinn 15. júní 1923 hafi síðan ný landamerkjalyking verið gerð fyrir Hóla. Þau landamerki séu samþykkt af eigendum flestra aðliggjandi jarða. Bréfið sé þinglýst og fært í landamerkjabók og á því byggt síðan án þess að fram hafi komið athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem máli skipti við úrlausn þessa máls. Þetta bendi til að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt hafi verið talið gilda og eigendur jarðarinnar því lengi haft réttmætar ástæður til að vænta að merkjum væri réttilega lýst í bréfinu. Engin gögn bendi til þess að land austan kröfulínu íslenska ríkisins hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land jarðarinnar. Þegar haft sé í huga að samkvæmt landamerkjalogum sé opinberum aðilum falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa séu réttar samkvæmt formi sínu og efni styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalykingu jarðar verði ekki hnekk nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar að landi jarðarinnar hvíli þannig á íslenska ríkinu. Gagnaðilar telja að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda þeirra án þess að skilyrði stjórnarskrárinnar og Mannréttindasáttmála Evrópu séu uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfu ríkisins. Þá er vísað til meðalhófsreglu stjórnsýslulaganna og talið að óheimilt sé að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta henni. Ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt fullkominn eignarrétt gagnaðila innan lýstra merkja og því sé ljóst að véfengingarkrafa á hendur þeim hefði átt að vera löngu komin fram. Til vara er byggt á hefð.

Því er sérstaklega mótmælt að dómur Hæstaréttar frá 29. apríl 1969 í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarafréttur) sé bindandi fordæmi um inntak eignarréttar á hluta þess svæðis sem hér sé deilt um. Dómurinn hafi ekki fjallað um sakarefnið og því séu *res judicata* áhrif dómsins ekki fyrir hendi. Hann hafi ekki meira fordæmisgildi en hver annar frávísunarúrskurður, sbr. umfjöllun óbyggðanefndar um Hæstaréttardóm frá 17. febrúar 2000 nr. 368/1999 um Víðirhóla.

Þá er því mótmælt að þrátt fyrir að landið sé aðskilið frá heimajörðinni hafi það aðra eignarréttarlega stöðu en annað land jarðarinnar. Í tilfalli jarðarinnar

Steinsstaða í Öxnadal á svæði 7A hafi ríkið viðurkennt í verki að Steinsstaðadalur, sem sé aðskilinn frá jörðinni, sé eignarland.

Vitað sé til að bærinn Granastaðir hafi staðið sunnan Glerár á Eyjafjarðardal en hann sé landnámsbær og talið að byggð hafi staðið fram á 15. öld. Einnig séu til heimildir um býlið Klaufárgerði í Eyjafjarðardal og sést þar til tófta. Elstu heimildir um merki Hóla bendi til að Eyjafjarðardalur og hásléttan þar fyrir ofan hafi verið innan merkja jarðarinnar frá upphafi Íslandsbyggðar. Nýting landsins fyrr og síðar bendi ekki til að um samnotaafrétt sé að ræða.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Jórunnarstaða vegna Jórunnarstaðatungna, er vísað til þess að ágreiningssvæðið sem gerð er krafa til af þeirra hálfu hafi verið keypt og skipt út úr Hólajörðinni eftir að landamerkjabréf Jórunnarstaða hafi verið gert. Vísast því til greinargerðar um jörðina Hóla eftir því sem við á en gagnaðilar telji þó að eignarréttur þeirra njóti sjálfstæðrar verndar á grundvelli reglna um hefð og réttmætar væntingar.

Af hálfu eigenda Nýjabæjar í Eyjafjarðarsveit er gerð krafa um afréttarnot í Hólaafrétt og vísað í landamerkjabréf o.fl.

6.11.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hólaafréttar og Jórunnarstaðatungna er rakin í köflum 5.10. og 5.10.1 hér að framan, sbr. einnig kafla 5.11. um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að Hólaafréttar er fyrst sérstaklega getið í heimild frá 14. öld. Elsta heimild um merki Jórunnarstaðatungna er í afsali frá 1944 en þá voru svokallaðar Torfur, nú nefndar Jórunnarstaðatungur, seldar úr Hólaafrétti til Jórunnarstaðabænda. Jörðin Hólar liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá afréttinum af öðrum jörðum og landsvæðum. Sama verður sagt um jörðina Jórunnarstaði. Í landamerkjabréfi Hóla, frá 23. maí 1889 og þingl. degi síðar, er annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „afrjettar“ Hóla. Sama kemur einnig fram í öðru landamerkjabréfi fyrir Hóla sem gert var 15. júní 1923 og þingl. 19. júní 1923. Minnst er á Hólaafrétt í fjölmörgum eldri heimildum, þ. á m. í sölubréfi frá 1375, Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 og lögfestu Hólatorfu frá 1822. Má ráða að landið hafi haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.³¹⁰ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Gagnaðilar ríkisins hafa lýst kröfum sínum með sveitarfélagamörkum til vesturs og allt suður í „Jökulskvísl að hornmarki við Möðruvallaland [...] þaðan liggja merki Hóla og Möðruvalla saman í norðaustur allt þar til komið er að hornmarki við

³¹⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Þormódsstaðasel“ og vísa um þær til landamerkjabréfs fyrir Hóla og framlagðs uppdráttar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum „afrjettar í Eyjafjarðardal“ eða Hólaafréttar, þ. á m. Jórunnarstaðatungum, er lýst í framangreindum landamerkjabréfum Hóla sem eru frá árunum 1889 og 1923. Einnig verður litið til eldri heimilda en það eru Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, sátt um merki Hóla og Tjarna frá 1822, lögfesta fyrir Hólatorfu og afrétt frá 1822 og jarðamatið 1849. Þá verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Hólaafrétti. Þar liggur til norðurs kröfussvæði vegna Arnarstaðatungna í máli nr. 2/2008 hjá óbyggðanefnd og kröfussvæði vegna Tjarna og Þormódsstaðadals í þessu máli. Til austurs liggur kröfussvæði vegna Möðruvalla og til suðurs og vesturs er kröfussvæði vegna Nýjabæjar í máli nr. 4/2008 hjá óbyggðanefnd. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hólaafréttar með tilliti til ágreiningsvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Merki Hólaafréttar, eins og þeim er lýst í heild sinni, verða fyrst skoðuð. Samkvæmt eldra landamerkjabréfi Hóla segir svo: „Hólar eiga afrjett í Eyjafjarðardal að austanverðu árinna fram frá Klaufá, við hana er byggður trippagarður, og að vestanverðu árinna fram frá trippagarði þeim, sem byggður er rjett á móti garðinum að austanverðu árinna og fram til jökla að austan og vestan til sýslumóta“. Bréfið er einungis áritað um samþykki vegna Arnarstaða. Í síðara landamerkjabréfi Hóla er merkjum „afréttarlands“ Hóla lýst svo: „Á Eyjafjarðardal austanverðum, er þverá, er Klaufá heitir. Við hana er hlaðin fyrirstöðugarður. Gegnt þessum garði, er annar garður vestan megin árinna. Eiga Hólar afrétt frá Klaufá og garðinum vestan megin, og fram það, sem dalurinn nær, á efstu fjallsbrún að austan og sýslumörkum að vestan“. Bréfið er áritað um samþykki vegna Tjarna, Arnarstaða og Þormódsstaða.

Eldri heimildir um landsvæðið eru nokkrar. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 kemur þetta fram um Hóla: „Afrjett á staðurinn fram frá Tjarnalandi og botninn á Eyjafjarðardal.“ Þá segir í sátt um merki Tjarna og Hóla að merkin séu um svonefnda Klaufá en ekki „Klífsá“ svo sem eigandi Tjarna hélt fram. Í lögfestu fyrir Hólatorfu og „hennar afrétt í Eyjafjarðardal“ frá 1822 segir svo:

Lögfeste hermed, under Nefnda Torfu allann Ejafiardar Dahl, til Jtstu Takmarka sem adrir Menn í móte eíga, og her med á nafn nefne.

Vestann Ejafiardar ár adskilia So Kalladur Straungu lækur Hoola og Arnarstada Land, hvarum Næstumm samann falla i Ejtt ad Nedann, enn kliúfast umm graslausa meela ofann fialls, þó skal sú kvyslinn hvert það er sú fremri eda nordari, sem stærri og rettari er, landamerkjum ráda, og þaðann frá allt Land, hveriu nafne sem hejtir framm í dragsbotn.

Austann Ejafiardar ár [ofan línu] adskilur Hoola og Tiarnaland, So nefnd Selskál [...]. Beint i Ejafiardar á Nidur og þaðann frá og framm, Klaufamyrrar, Klaufá, Klífsheídi, Klífsá, Svýnheide Svýná, Stakkar, allt i dragsbotn.

Loks kemur fram í jarðamatinu 1849 að afrétt Hóla sé „á svo kölluðum Eyjafjarðardal beggja megin.“

Eina heimildin um afmörkun á „Torfum“ eða Jórunnarstaðatungum er í afsalsbréfi frá 1944. Þar segir um takmörk svæðisins: „Að norðan af fyrirstöðugarði úr grjóti, gegnt Klaufá, að sunnan af Sandá, að vestan af fjallsbrún og að austan af Eyjafjarðará.“

Verður þá fjallað um merki aðliggjandi kröfusvæða. Samkvæmt landamerkjabréfi Arnarstaða, ódagsett en þingl. 20. maí 1890, eru suðurmerki „afrjettarlands í Arnarstaðatungum“ í samræmi við merki Hólaafréttar og þá miðuð við trippagarð vestan Eyjafjarðarár en merkjum að öðru leyti ekki lýst. Bréfið er ekki áritað vegna Hóla. Engar eldri merkjalýsingar eru til fyrir Arnarstaðtungur.

Merki Tjarna miðast til suðurs við Klaufá, sbr. landamerkjabréf frá 15. júní 1923. Bréfið er áritað vegna Hóla. Eru þessi merki í samræmi við merki Hóla til norðurs. Engar eldri heimildir eru til sem lýsa suðurmerkjum Tjarna fyrir utan fyrrnefnda sátt frá 1822 sem hefur verið fjallað um hér að framan, sjá nánar í kafla 6.10. um Tjarnir.

Í landamerkjabréfi Þormóðsstaðasels, frá 10. maí 1890 en þingl. 20. maí sama ár, eru merki til suðurs, gagnvart kröfusvæði Hóla, miðuð við dalsdragið og að vestan „fjallið“. Bréfið er ekki áritað vegna Hóla. Eldri heimildir um Þormóðsstaðadal eru í samræmi við þetta, sjá nánar í kafla 6.9.

Merkjum „afrjettarlands Möðruvalla“ er lýst í landamerkjabréfi fyrir Möðruvelli frá 28. apríl 1886. Til suðurs, gagnvart kröfusvæði Hóla, er lýst „suður á fjall, að svonefndu „Laugafelli““. Bréfið er ekki áritað vegna Hóla. Eldri heimildir um Möðruvelli lýsa merkjum skemur til suðurs en landamerkjabréfið og lýsa þær syðst svokölluðum Sölvadal. Í kafla 6.6. er komist að þeirri niðurstöðu að merki Möðruvallaafréttar nái syðst til vesturs í drög fyrrnefnds Sölvadals.

Merkjum framangreindra kröfusvæða sem liggja að kröfusvæði Hóla til norðurs er lýst með mismunandi hætti og ekki í fullkomnu samræmi við merki Hóla nema að því er varðar Tjarnir. Verður því ekki skýrlega af þeim ráðið hvort mörk þeirra hafi náð saman.

Til vesturs liggur svo kröfusvæði Nýjabæjar en um það er fjallað í máli nr. 4/2008. Þar kemur fram að engar merkjalýsingar finnast fyrir svæðið fyrir utan afsal frá 15. öld.

Í landamerkjabréfum Hóla er „afrjetti í Eyjafjarðardal“ lýst með svipuðum hætti til norðurs og vesturs, þ.e. Klaufá til norðurs og sýslumörk til vesturs. Lýsingar eru hins vegar ólíkar til suðurs og austurs að nokkru leyti. Í eldra landamerkjabréfinu er merkjum lýst „fram til jökla að austan“. Í yngra bréfinu er hins vegar miðað við að farið sé „á efstu fjallsbrún að austan“. Um suðurmerkin er ekkert minnst í eldra bréfinu fyrir utan að þar segir að Hólar eigi „afrjett í Eyjafjarðardal“ og er þá líklega átt við fram allan dalinn en ekki hásléttuna sem tekur við. Í yngra bréfinu er miðað við

að farið sé „fram það, sem dalurinn nær“. Þrátt fyrir að orðalag sé mismunandi í bréfunum er líklegt að þau séu að lýsa sömu merkjum og nái afréttarlandið þannig fram allan Eyjafjarðardal til suðurs og til austurs á efstu fjallsbrún. Til vesturs er síðan miðað við sýslumörk en óljóst er hvernig þeim hefur verið skipað á þeim tíma sem landamerkjabréfin voru gerð. Í lögfestu fyrir Hóla frá 1822 er minnst á Strangalæk sem liggur á milli Arnarstaðalands og Hóla en hann rennur í Eyjafjarðará. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er svo minnst á afrétt Hóla fram frá Tjarnalandi og botninn á Eyjafjarðardal en svipaða lýsingu er einnig að finna í jarðamatinu 1849. Vísbendingu um það hvernig eigendur Hóla litu á vesturmörk Hólaafréttar má finna í afsali fyrir „Torfum“ eða Jórunnarstaðatungum en þeim var skipt út úr landi Hóla. Þar er miðað við að merki að vestan sé „fjallsbrúnin“.

Í máli þessu miða gagnaðilar ríkisins kröfur sínar að vestanverðu við vatnaskil „því sem næst á sveitarfélaga- og sýslumörkum“ milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna. Til suðurs eru merkin miðuð við að farið sé suður fyrir Laugafell og þaðan beina stefnu til norðausturs þar til komið er á mótis við kröfusvæði Þormódsstaðasels í „dalsdragi“ samnefnds dals. Þaðan er farið í upptök Klaufár. Heimildir mæla því í mót að Hólaafréttur nái svo langt til suðurs sem kröfur gagnaðila miða við en virðast hins vegar styðja að vesturmerkin nái að sýslumörkum og austurmerkin nái að norðan til upptaka Klaufár en fylgi síðan „efstu fjallsbrún“.

Niðurstaða óbyggðanefndar af öllu framanröktu er sú að merkjum Hólaafréttar sé réttilega lýst í landamerkjabréfum Hóla og nái svo langt suður „sem dalurinn nær“ þ.e. Eyjafjarðardalur. Fær þessi lýsing stuðning af eldri heimildum um merkin. Krafa gagnaðila íslenska ríkisins um að merki Hólaafréttar og eignarréttur þeirra nái lengra til suðurs en að dalbotninum verður því ekki byggð á heimildum um afmörkun afréttarins en um önnur atriði sem krafan er byggð á verður fjallað síðar.

Hluti af því landsvæði sem samkvæmt framangreindu er innan landamerkja Hólaafréttar var til umfjöllunar í dómi Hæstaréttar Íslands frá 29. apríl 1969, í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarfréttur). Í málinu var jafnframt til umfjöllunar stærsti hluti þess lands sem er utan landamerkja Hólaafréttar en innan kröfusvæðis eigenda Hóla og Jórunnarstaða. Þýðing þessa dóms kemur nú til sérstakrar athugunar og að því loknu verður gerð grein fyrir heimildum sem varða nýtingu kröfusvæðis gagnaðila innan og utan merkja.

Aðilar málsins voru Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps, Eyjafjarðarsýslu, og sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu til réttargæslu gegn eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu og sýslunefnd Skagafjarðarsýslu til réttargæslu. Upprekstrarfélagið höfðaði málið upphaflega fyrir landamerkjadómi Eyjafjarðarsýslu og gerði kröfu til þess „að landamerki fyrir umráðasvæði félagsins að vestan, gagnvart löndum Skagfirðinga á hálendinu vestan og sunnan Eyjafjarðardala“ yrðu viðurkennd og ákveðin með tilteknum hætti. Eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli gerðu hins vegar kröfur um að landamerki fyrrgreindra jarða „og þar með

talin sýslumörk Skagafjarðarsýslu á þessu svæði séu að austan vatnaskil á hálandinu og að endamark við Hofsjökul sé fjallið Klakkur.“

Hluti þessa landsvæðis, sunnan og vestan vatnaskila á hálandinu, er innan kröfusvæðis þinglýstra eigenda Hóla og Jórunnarstaða og því til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd í máli þessu. Skal í því sambandi jafnframt vísað til afmörkunar á ágreiningssvæði aðila dómsmálsins, svo sem hún kemur fram í málsskjali, og legu vatnaskila á uppdrætti sem óbyggðanefnd hefur aflað frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands.

Niðurstaða Hæstaréttar í máli 128/1967 var sú að kröfur hvorugs málsaðila voru teknar til greina. Í forsendum dómsins segir svo:

Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstarrétt.

Áfrýandi, Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps, reisir kröfur sínar á því, að hann hafi tekið heimildir á landsvæði þessu frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talist taka yfir landsvæðið.

Stefndu, eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, reisa dómkröfur sínar á afsali fyrir hálfri jörðinni Nýjabæ frá 29. janúar 1461, þar sem landið sé talið vera hluti jarðarinnar.

Hvorki áfrýandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því sem um er að tefla í máli þessu. T. d. verður eigi séð, að eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli eða eigendur Möðruvalla og Hóla hafi fyrrum innt af hendi smölun og fjallskil á landsvæðinu, svo sem eigendum jarða var boðið að gera á jörðum sínum, sbr. Jónsbók, landsleigubálk 49. Yfirlýsingar í afsöllum fyrr og síðar, sem eigi styðjast við önnur gögn, nægja eigi til að dæma öðrum hvorum aðilja eignarrétt til öræfalandsvæðis þessa. Verða því kröfur hvorugs aðilja í málinu teknar til greina.

Enda þótt kröfur málsaðila í umræddu dómsmáli hafi ekki lotið að viðurkenningu beins eignarréttar telur óbyggðanefnd ljóst að rétturinn hafi hafnað því að málsaðilar hefðu sýnt fram á beinan eignarrétt sinn til umrædds landsvæðis, á grundvelli þeirra gagna sem fyrir lágu. Í því sambandi er sérstaklega vísað til orða dómsins, þar sem segir: „Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstarrétt“ og „Hvorki áfrýjandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því sem um er að tefla í máli þessu.“ Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að hnekkja eða breyta niðurstöðum dóma, sbr. 2. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944. Til þess ber þó að líta að dómurinn felur ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu svæðisins samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, með síðari breytingum. Til athugunar hlýtur því að koma hjá óbyggðanefnd

hvaða áhrif aðild að máli því sem hér er til umfjöllunar, gögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu svæðisins samkvæmt lögum nr. 58/1998.

Krafa um beinan eignarrétt að landsvæði því sem hér um ræðir stafar frá þinglýstum eigendum Hóla og Jórunnarstaða. Svo sem áður greindi átti Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps aðild að dómsmáli nr. 128/1967 og reisti þar kröfur sínar á því, að hafa tekið heimildir frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talist taka yfir landsvæðið.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan ágreiningssvæðis íslenska ríkisins og eigenda jarðanna Hóla og Jórunnarstaða, þ. á m. hvort að fyrir liggji gögn eða önnur atriði sem dómstólar hafa ekki tekið afstöðu til og sýni fram á beinan eignarrétt eða önnur réttindi málsaðila innan eða utan merkja Hólaafréttar.

Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf þar sem lýst er „afrjetti í Eyjafjarðardal“ og síðar aftur í kjölfar setningar landamerkjalaga nr. 41/1919. Svo sem áður var rakið benda fyrirliggjandi gögn til þess að landamerkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst, svo langt sem þær lýsingar ná nær en mörk landsvæðisins til suðurs og austurs eru ekki nákvæmlega tilgreind. Innan þess svæðis hafa síðan svokallaðar Torfur eða Jórunnarstaðatungur verið afmarkaðar sérstaklega og seldar úr landinu. Verður ekki betur séð en að sú afmörkun rúmist innan lýsingar í landamerkjabréfum fyrir Hóla. Umrædd landamerkjabréf voru þinglesin og færð í landamerkjabók sýslumanns. Að því er varðar suðurmörk Hólaafréttar telur óbyggðanefnd ekki í ljós leitt að land sunnan Eyjafjarðardals hafi verið innan landamerkja afréttarins fyrir gerð landamerkjabréfsins árið 1889.

Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við

túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að nyrsti og láglandasti hluti þessa landsvæðis hafi verið numinn en vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið hafi í kjölfarið verið tekið til takmarkaðra nota annarra. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri landsvæðinu liggja eru þjóðlendur til allra átta nema norðurs og norðausturs, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1, 2 og 4/2008 hjá óbyggðanefnd.

Um réttindi Hóla í Eyjafjarðardal er fjallað í fjölda heimilda. Í sölubréfi fyrir Hóla frá 14. mars 1375 er minnst á Eyjafjarðardal. Þar segir: „þar med eyafiardardal fram fra klifsaa jardareign.“ Í umfjöllun um Hóla í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 greinir síðan frá afrétt „fram frá Tjarnarlandi og botninn á Eyjafjarðardal.“ Í jarðabréfi frá 1765 kemur þetta fram um Hóla: „Leingra frá liggur ad sönnu Land under Þessa Jörd, sem kallast Eyafiardardalur, sem Abuendur [svo] vegna fiarlægðar gete ei notid sier nema til Beitar, fyrer Hross og gielldfie umm Ha Sumar“. Síðan kemur fram í jarðamatinu 1849 Hólar eigi afrétt á svokölluðum „Eyjafjarðardal beggja megin.“ Í skrá um afrétti og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu frá 1894 er minnst á „Hóladal“. Í umfjöllun um afrétti Fram-Eyfirðinga í ritinu *Göngur og réttir* IV. bindi segir frá Eyjafjarðardal fram frá Tjörnum að það muni „vera lengsti dalurinn sem Saurbæjarhreppi tilheyrir, allt að 20 km að lengd.“ Fyrir svæðið er sérstök lýsing í landamerkjabréfum Hóla og þar er það nefnt „afrjett í Eyjafjarðardal“ í eldra bréfi Hóla en síðan kallað „afréttarland“ í því yngra.

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem raktar hafa verið sýni ótvírætt að Eyjafjarðardalur sunnan Klaufár og landsvæðið vestan hans að sveitarfélagamörkum og að austan til fjalla tilheyri Hólaafrétti frá fornu fari og sé afréttur í þeim skilningi að jarðirnar Hólar og Jórunnarstaðir eigi þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.³¹¹

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Hóla eru komnir að rétti sínum til þeirra. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að hann hafi, eftir atvikum, orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumarþeirra fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Um hluta landsvæðisins utan merkja Hólaafréttar er fjallað í ritinu *Göngur og réttir*, IV. bindi. Þar segir um svokölluð „Fjöll“ að þau nái frá Geldingsá, sem fellur í Jökulsá eystri í Skagafirði, og allt til Hofsjökuls, suður að Þjórsá og austur að leitarsvæðum Þingeyinga. Land þetta liggja „vestar og miklu sunnar en venjulegar fjárleitir Eyfirðinga ná.“ Í fyrrnefndu riti kemur einnig fram að reglulegar göngur hafi ekki verið gerðar á þetta landsvæði fyrr en eftir miðja nítjándu öld er Eyfirðingar fóru að ganga þar syðra á haustin en síðar hafi Skagfirðingar einnig farið að smala svæðið

³¹¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

með þeim. Þá segir að haustið 1966 hafi síðasta samsmölunin verið gerð en í kjölfar „Nýjabæjardómsins“ hafi Eyfirðingar hætt að smala þetta svæði. Til er frumvarp til samþykktar um fjárleitir á öræfunum milli Skjálfandafljóts að norðan og Jökulsár eystri í Skagafirði að vestan frá 1912. Hluti af því svæði virðist rúmast innan suðurhluta kröfusvæðisins. Ekki er minnst á svæðið sunnan afréttarins í afréttarskrám.

Engar heimildir benda þannig til þess að landsvæðið sunnan Hólaafréttar hafi tilheyrð Hólum. Fær sú niðurstaða stuðning af skýrslum aðila sem gefnar voru fyrir óbyggðanefnd. Verður að öðru leyti ekki talið að fjárleitir Eyfirðinga á „Fjöllunum“, sem munu hafa lagst af á fyrri hluta síðustu aldar, hafi skapað eigendum Hóla og Jórunnarstaða bein eða óbein eignarréttindi yfir því svæði sem liggur sunnan Hólaafréttar samkvæmt framangreindu.

Með vísan til 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998 skal tekið fram hér að á fyrri stigum málsmeðferðar voru kröfur aðila sérstaklega kynntar viðkomandi sveitarfélögum, þ. á m. Eyjafjarðarsveit, sbr. kafla 2.3. Þannig tók þáverandi sveitarstjóri í Eyjafjarðarsveit þátt í vettvangsferð í máli þessu, en af hálfu sveitarfélagsins voru ekki lagðar fram neinar kröfur. Fyrir liggja dómafordæmi Hæstaréttar um að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli sjá nánar í kafla 8.1.1. í viðauka með úrskurði þessum. Það hvort á því landsvæði sem hér um ræðir kunni að vera samnotaafréttur jarða í sveitarfélaginu kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir nefndinni.

Í landamerkjabréfi Nýjabæjar í Eyjafjarðarsveit er gerð grein fyrir upprekstrarétti í Hólaafrétt. Af gögnum málsins verður ekki séð að sérstökum réttindum hafi verið lýst samkvæmt lögum nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum. Að öðru leyti hafa eigendur þeirrar jarðar ekki lagt fram frekari gögn um afréttarnot sín á svæðinu. Er því ekki fallist á að eigendur Nýjabæjar eigi afréttareign í Hólaafrétti.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Hólaafréttur og landsvæðið sunnan hans sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.³¹² Heimildir benda hins vegar til að Eyjafjarðardalur sunnan Klaufár og landsvæðið vestan hans að sveitarfélagamörkum og að austan til fjalla sé í afréttareign Hóla og svokallaðar Torfur eða Jórunnarstaðatungur liggja innan þess. Að teknu tilliti til staðháttar telur óbyggðanefnd rétt að túlka heimildir um afmörkun Hólaafréttar þannig að merki miðist við fjallstinda austur og suður af innstu dalsdrögum Eyjafjarðardals og síðan dregin lína til sveitarfélagamarka við Urðarvötn.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó

³¹² Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að kröfusvæði eigenda Hóla og Jórunnarstaða sé þjóðlenda. Með vísan til þess sem að framan greinir, skiptist sú þjóðlenda í þrjú svæði sem afmörkuð verða hér á eftir en tvö þeirra eru í afréttareign.

Landsvæði það sem hér að framan er lýst, þ.e. Hólaafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7.gr. laga nr. 58/1998:

Frá trippagarði þeim, sem stendur vestan Eyjafjarðará, á móti Klaufá, er dregin lína yfir Strangalækjarfjall og Kerlingarhnjúk, að mörkum Akrahrepps og Eyjafjarðarsveitar í suðurenda Urðarvatns nyrðra. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs þar til komið er að hornmarki við kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Jórunnarstaðatungna. Þeirri línu er þá fylgt til norðausturs í Fremri-Strangalæk sem fylgt er í Eyjafjarðará. Eyjafjarðará er fylgt til suðurs í Sandá. Þá er Sandá fylgt í suðvestur í skurðpunkt við línu sem liggur milli syðsta hluta Urðarvatna og 975 m hæðarpunkts upp af Eyjafjarðardal. Þaðan er farið með fyrrnefndri línu til suðausturs í áðurnefndan 975 m hæðarpunkt. Úr þeim punkti er farið í norðaustur í 974 m hæðarpunkt í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Þá er kröfulínunni fylgt til vesturs í Klaufá og með henni til vesturs og í fyrstnefndan punkt.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Hóla, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem hér að framan er lýst, þ.e. Jórunnarstaðatungur eða Torfur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7.gr. laga nr. 58/1998:

Fremri-Strangalæk er fylgt úr Eyjafjarðará til upptaka. Þaðan er farið í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Akrahrepps. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs í syðsta hluta Urðarvatna. Úr þeim punkti er dregin lína í suðaustur í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins og þeirri línu fylgt til norðausturs í Sandá. Síðan er farið með Sandá í Eyjafjarðará og henni fylgt til norðurs í fyrstnefndan punkt þar sem Fremri-Strangilækur rennur í Eyjafjarðará.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Jórunnarstaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Sá hluti kröfusvæðis eigenda Hóla og Jórunnarstaða sem liggur sunnan Hólaafréttar og Jórunnarstaðatungna, svo sem svæðin eru afmörkuð hér að framan, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Í kafla 6.3 er komist að þeirri niðurstöðu að landsvæði sunnan afréttar á Bleiksmýrardal, vestan

Fnjóskár, en innan kröfusvæðis Þingeyjarsveitar, sé þjóðlenda. Að sömu niðurstöðu er einnig komist í kafla 6.6 um landsvæði sunnan Möðruvallaafréttar en innan kröfusvæðis eigenda Möðruvalla. Þjóðlenda sunnan fyrrnefndra afrétta afmarkast í heild sinni svo og er eins lýst í köflum 6.3 og 6.6:

Sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar gagnvart Akrahreppi er fylgt til suðurs úr syðsta hluta Urðarvatna að drögum nyrðri upptakakvíslar Geldingsár. Þaðan er farið beina línu í suður í fyrrnefnd sveitarfélagamörk sunnan við Laugafell í Hnjúkakvísl. Sveitarfélagamörkum er áfram fylgt suður í 1008 m hæðarpunkt í fjallinu Klakki. Þá er sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar fylgt til suðausturs gagnvart Árnes- og Rangárvallasýslum og síðan áfram til norðvesturs gagnvart Þingeyjarsveit þar til Fnjóská sker umrædd sveitarfélagamörk. Fnjóská er fylgt í punkt skammt sunnan við Einstökutorfu gegnt 930 m hæðarpunkti í vestri. Þá er farið í fyrrnefndan hæðarpunkt til vesturs og síðan beina stefnu í norður í punkt þar sem vatnaskil Eyjafjarðarár og Fnjóskár fara að beygja til vesturs á sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er farið til norðvesturs í skurðpunkt við línu sem dregin er á milli 916 m hæðarpunkts og 974 m hæðarpunkts. Síðastnefndri línu er þá fylgt til suðvesturs í 975 m hæðarpunkt upp af Eyjafjarðardal. Þaðan er síðan farið til norðvesturs í fyrstnefndan punkt í syðsta hluta Urðarvatna.

6.12 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við undirbúning úrskurðar um málskostnað fór óbyggðanefnd yfir fjölda kröfulýsinga, greinargerða og umbjóðenda hvers lögmanns, reiknaði tíma við fyrirtökur, aðalmeðferð málsins og ferðalög og lagði mat á efnislegt umfang einstakra ágreiningssvæða og álitamála. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu. Tímaskýrslur lögmannna hafa verið skoðaðar með hliðsjón af framangreindu. Í þessu sambandi skal tekið fram að með málskostnaðarákvörðun er komist að tölulegri niðurstöðu um atriði sem eðli máls samkvæmt er ekki að öllu leyti hægt að sundurliða með nákvæmum útreikningsaðferðum. Fjárhæð úrskurðaðs málskostnaðar er niðurstaða af samofnu heildarmati á þessum atriðum.

Í tilefni af álitum umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmönnum málsaðila kost á að leggja fram slíka sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

Svo sem rakið er í kafla 2.3 setti fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins fram þjóðlendukröfur sínar á svæði 7 (suður) í mars 2008. Í ágúst sama ár var hluti þessara krafna dreginn til baka. Í greinargerð og við munnlegan flutning málsins kom fram sú skýring af hálfu ríkisins að uppkvaðning úrskurða óbyggðanefndar á svæði 6 í júní 2008 hafi haft áhrif, sem og kröfulýsingar gagnaðila íslenska ríkisins á svæði 7 (suður) og önnur framkomin gögn. Í október 2008 veitti óbyggðanefnd málsaðilum frest til að gera sátt um greiðslu fyrir hagsmunagæslu vegna þeirra sem af þessari ástæðu ættu ekki lengur aðild að máli. Í maí 2009 barst óbyggðanefnd staðfesting á að umræddir **málsaðilar hefðu gert sátt um fullnaðargreiðslu á lögmanskostnaði.**

7 ÚRSKURÐARORÐ³¹³

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Bleiksmýrardalur, vestan Fnjóskár, er þjóðlenda skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Fnjóská er fylgt til suðurs frá þeim stað þar sem Skarðsá rennur í hana þar til komið er skammt sunnan við Einstökutorfu til móts við 930 m hæðarpunkt í vestri. Þaðan er farið beint til vesturs í fyrrnefndan 930 m hæðarpunkt. Þá er farið til norðurs í punkt þar sem vatnaskil Eyjafjarðarár og Fnjóskár skera sýslu- og sveitarfélagamörk Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Sveitarfélagamörkum er fylgt til norðurs þar til komið er til móts við upptök Skarðsár. Þaðan er kröfulínu aðila fylgt til austurs í upptök Skarðsár og ánni fylgt að upphafspunkti þar sem hún rennur í Fnjóská.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár (Þingeyjarsveitar), sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda í afréttareign er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Almennigur í Öngulsstaðahreppi, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Þverá er fylgt til suðurs frá þeim stað þar sem Melrakkadalsá rennur í hana að ármótum við Skarðslæk. Þaðan er Skarðslæk fylgt til austurs í Þröskuld í Gönguskarði sunnanverðu á sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs þar til komið er að hornmarki við kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Munkaþverár. Þeirri kröfulínu, sem jafnframt er kröfulína vegna Almennings, er síðan fylgt til norðurs í upptök Melrakkadalsár. Þá er Melrakkadalsá fylgt til norðurs í fyrstnefndan punkt þar sem hún rennur í Þverá.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. afréttarland Munkaþverár, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Farið er úr upptökum Melrakkadalsár til suðurs með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er fyrrnefndri kröfulínu fylgt til norðvesturs í upptök Mjaðmár. Úr þeim punkti er kröfulínunni fylgt til norðausturs í fyrstnefndan punkt í upptökum Melrakkadalsár.

³¹³ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Munkaþverár, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. afréttarland Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Farið er úr upptökum Mjaðmár til suðausturs, með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins, í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs þar til komið er að skurðpunkti við kröfulínu vegna Möðruvallaafréttar. Úr þeim punkti er farið til norðvesturs, með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins, að skurðpunkti við þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins sem liggur í 1081 m hæðarpunkti. Kröfulínu íslenska ríkisins er síðan fylgt til norðurs í upphafspunkt í upptökum Mjaðmár.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Stóra-Hamars I og II og Rifkelsstaða I og II, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. afréttarland Ánastaða, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins er fylgt úr upptökum Sandár til norðausturs þar til komið er að skurðpunkti við kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Stóra-Hamars og Rifkelsstaða. Þaðan er kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins fylgt til norðvesturs í skurðpunkt við þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins sem liggur í 1081 m hæðarpunkti. Úr þeim punkti er þjóðlendukröfulínunni fylgt til suðurs í fyrstnefndan punkt í upptökum Sandár.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Ánastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Möðruvallaafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr ármótum Sölvadalsár og Sandár er farið með Sandá til upptaka. Þaðan er farið til austurs með kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Möðruvallaafréttar í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Síðan er sveitarfélagamörkum, sem liggja nokkurn veginn á vatnaskilum milli Eyjafjarðarár og Fnjóskár, fylgt til suðurs þar til vatnaskilin fara að beygja til vesturs en frá þeim punkti er farið til norðvesturs milli Núpufellsdals og Sölvadals þar til komið er að hornmarki við kröfusvæði gagnaðila íslenska ríkisins vegna Æsustaðatungna á Tungnafljalli. Frá þeim punkti er kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Möðruvallaafréttar og

Æsustaðatungna fylgt til austurs í Sölvadalsá og síðan Sölvadalsá í upphafspunkt á ármótum hennar og Sandár.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Möðruvalla, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Æsustaðatungur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Núpá er fylgt til suðurs frá þeim stað þar sem Kollhóll liggur við ána, í punkti 5 í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Þaðan er ánni fylgt upp í Sölvadalsá. Síðan er síðastnefndri á fylgt til suðurs þar til komið er að Hrafnabjörgum, eða punkti 2 í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Þaðan er farið til vesturs í Tungnafjall og kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins fylgt til norðurs með hæstu brúnum Tungnafjalls alveg í Kollhól og þaðan aftur í Núpá.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Æsustaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hólaafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá trippagarði þeim, sem stendur vestan Eyjafjarðará, á móti Klaufá, er dregin lína yfir Strangalækjarfjall og Kerlingarhnjúk, að mörkum Akrahrepps og Eyjafjarðarsveitar í suðurenda Urðarvatns nyrðra. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs þar til komið er að hornmarki við kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Jórunnarstaðatungna. Þeirri línu er þá fylgt til norðausturs í Fremri-Strangalæk sem fylgt er í Eyjafjarðará. Eyjafjarðará er fylgt til suðurs í Sandá. Þá er Sandá fylgt í suðvestur í skurðpunkt við línu sem liggur milli syðsta hluta Urðarvatna og 975 m hæðarpunkts upp af Eyjafjarðardal. Þaðan er farið með fyrrnefndri línu til suðausturs í áðurnefndan 975 m hæðarpunkt. Úr þeim punkti er farið í norðaustur í 974 m hæðarpunkt í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins. Þá er kröfulínunni fylgt til vesturs í Klaufá og með henni til vesturs og í fyrstnefndan punkt.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Hóla, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Jórunnarstaðatungur eða Torfur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Fremri-Strangalæk er fylgt úr Eyjafjarðará til upptaka. Þaðan er farið í sveitarfélagamörk milli Eyjafjarðarsveitar og Akrahrepps. Þaðan er sveitarfélagamörkum fylgt til suðurs í syðsta hluta Urðarvatna. Úr

Þeim punkti er dregin lína í suðaustur í kröfulínu gagnaðila íslenska ríkisins og þeirri línu fylgt til norðausturs í Sandá. Síðan er farið með Sandá í Eyjafjarðará og henni fylgt til norðurs í fyrstnefndan punkt þar sem Fremri-Strangilækur rennur í Eyjafjarðará.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Jórunnarstaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. sá hluti kröfusvæða eigenda Hóla, Jórunnarstaða, Möðruvalla og Bleiksmýrardals, vestan Fnjóskár, sem liggur sunnan við Hólaafrétt, Jórunnarstaðatungur, Möðruvallafrétt og afrétt á Bleiksmýrardal, vestan Fnjóskár, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Þjóðlendan afmarkast í heild sinni svo:

Sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar gagnvart Akrahreppi er fylgt til suðurs úr syðsta hluta Urðarvatna að drögum nyrðri upptakakvíslar Geldingsár. Þaðan er farið beina línu í suður í fyrrnefnd sveitarfélagamörk sunnan við Laugafell í Hnjúkakvísl. Sveitarfélagamörkum er áfram fylgt suður í 1008 m hæðarpunkt í fjallinu Klakki. Þá er sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar fylgt til suðausturs gagnvart Árnes- og Rangárvallasýslum og síðan áfram til norðvesturs gagnvart Þingeyjarsveit þar til Fnjóská sker umrædd sveitarfélagamörk. Fnjóská er fylgt í punkt skammt sunnan við Einstökutorfu gegnt 930 m hæðarpunkti í vestri. Þá er farið í fyrrnefndan hæðarpunkt til vesturs og síðan beina stefnu í norður í punkt þar sem vatnaskil Eyjafjarðará og Fnjóskár fara að beygja til vesturs á sveitarfélagamörkum Eyjafjarðarsveitar og Þingeyjarsveitar. Þaðan er farið til norðvesturs í skurðpunkt við línu sem dregin er á milli 916 m hæðarpunkts og 974 m hæðarpunkts. Síðastnefndri línu er þá fylgt til suðvesturs í 975 m hæðarpunkt upp af Eyjafjarðardal. Þaðan er síðan farið til norðvesturs í fyrstnefndan punkt í syðsta hluta Urðarvatna.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Málflutningsþóknun Friðbjörns Garðarssonar hdl.: Hlynur Kristinsson og fleiri, 294.350 kr. vegna Almennings; Ágúst Ásgrímsson og fleiri, 243.600 kr. vegna Ánastaða; Karl Friðrik Karlsson og Sigríður Jóhannsdóttir, 385.700 kr. vegna Hóla; Elísabet Sigurðardóttir og Gestur Páll Júlíusson, 139.200 kr. vegna

Jórunnarstaðatungna; Atli Hörður Bjarnason og Gunnar Jónasson, 276.950 kr. vegna Rifkelsstaða I og II; Aðalsteinn Bjarnason, 303.050 kr. vegna Tjarna.

Málflutningsþóknun Gunnars Sólness hrl.: Hlín Steinarsdóttir og Jósef Guðbjartur Kristjánsson, 150.000 kr. vegna Bjarkar; Jósef Guðbjartur Kristjánsson, 600.000 vegna Möðruvallaafréttar.

Málflutningsþóknun Ólafs Björnssonar hrl.: Ingibjörg Bjarnadóttir, 350.000 kr. vegna Núpufellsdals; Anna Aðalheiður Guðmundsdóttir, 250.000 kr. vegna Munkavverár; Bogi Þórhallsson og fleiri, 150.000 kr. vegna Stóra-Hamars I; Guðrún Sigríður Eiríksdóttir, 150.000 kr. vegna Stóra-Hamars II; Valgarður Snæbjörnsson, 300.000 kr. vegna Þormódsstaðasels; Bragi Steingrímsson og Smári Steingrímsson, 250.000 kr. vegna Æsustaðatungna; Óskar Hlíðberg Kristjánsson og Rósa María Tryggvadóttir, 50.000 kr. vegna Nýjabæjar í Eyjafjarðarsveit.

Málflutningsþóknun Sigurðar Jónssonar hrl.: Þingeyjarsveit, 300.000 kr. vegna Bleiksmýrardals.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Allan V. Magnússon

Sif Guðjónsdóttir

II. Aðilaskrá

Þjóðlendar

Almenningur
Almenningur
Almenningur
Ánastaðir
Ánastaðir
Ánastaðir
Ánastaðir
Ánastaðir
Ánastaðir
Björk
Björk
Bleiksmýrardalur vestanverður
Gnúpufell v. Núpufellsdals
Hólar
Hólar
Jórunnarstaðir v. Jórunnarstaðatungna
Jórunnarstaðir v. Jórunnarstaðatungna
Munkaþverá
Möðruvellir v. afréttar
Rifkelsstaðir I
Rifkelsstaðir II
Stóri Hamar I
Stóri Hamar I
Stóri Hamar I
Stóri Hamar I
Stóri Hamar II
Tjarnir
Þormóðsstaðasel v. Þormóðsstaðadals
Æsustaðir v. Æsustaðatungna
Æsustaðir v. Æsustaðatungna

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins

Hlynur Kristinsson
Rósa Árnadóttir
Snæbjörn Sigurðsson
Ágúst Ásgrímsson
Bylgja Sveinbjörnsdóttir
Elín Margrét Stefánsdóttir
Hulda Sigurðardóttir
Sigurgeir B. Hreinsson
Ævar Hreinsson
Hlín Steinarsdóttir
Jósef Kristjánsson
Þingeyjarsveit
Ingibjörg Bjarnadóttir
Karl Friðrik Karlsson
Sigríður Jóhannsdóttir
Elísabet Sigurðardóttir
Gestur Páll Júlíusson
Anna Aðalheiður Guðmundsdóttir
Jósef Guðbjartur Kristjánsson
Atli Hörður Bjarnason
Gunnar Jónasson
Bogi Þórhallsson
Gunnhildur Þórhallsdóttir
Jónas Þórhallsson
Þórgnýr Þórhallsson
Guðrún Sigríður Eiríksdóttir
Aðalsteinn Bjarnason
Valgarður Snæbjörnsson
Bragi Steingrímsson
Smári Steingrímsson

III. Skjalaskrá³¹⁴

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 14.3.2008.
- 1(1) Skjalaskrá, ódags. en mótt. 14.3.2008.
- 1(2) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðuneytis, dags. 29.3.2007, um meðferð þjóðlendumála.
- 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 7.8.2007.
- 1(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3.10.2007, framhald þjóðlendumála.
- 1(5) Bréf lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um breytta afmörkun á svæði 7, dags. 7.12.2007.
- 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðuneytisins, breytt afmörkun svæðis 7 samþykkt og frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 28.12.2007.
- 1(7) Bréf lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar, beiðni um frekari frest til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 26.2.2008.
- 1(8) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðuneytisins, frekar frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 28.2.2008.
- 1(9) Bréf lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar, kröfulýsing íslenska ríkisins vegna þjóðlendna á svæði 7A, dags. 14.3.2008.
- 1(10) Yfirlitskort yfir þjóðlendukröfur á svæði 7 suður, A3 blað, mælikvarði 1:400.000 í A2, dags. 14.3.2008.
- 1(11) Tilvísanaskrá, ódags. en mótt. 14.3.2008.
- 1(12) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 25.8.2008.
- 1(13) Útprentun af kortaskjá LMÍ sem sýnir Galtará, ódags. en móttekið 25.11.2008.
- 1(14) Bréf Juris til óbyggðanefndar varðandi málskostnað í þjóðlendumálum á svæði 7 suður vegna jarða sem fallið var frá kröfum í, dags. 25.5.2009.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 22.5.2009.
Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):
- 2(1) Syðrihóll/Skútar í Öngulstaðahreppi, dags. 18.2.1890. (*Merkt 1*).
- 2(2) Garðsá í Öngulstaðahreppi, dags. 10.5.1890. (*Merkt 2*).
- 2(3) Kristnes í Garðsárdal, dags. 23.5.1890. (*Merkt 3*).
- 2(4) Helgársel í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 4*).
- 2(5) Ytra- og Syðra-Laugaland í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 5*).
- 2(6) Uppsafir og Klauf í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(7) Sigtún í Öngulstaðahreppi, dags. 12.5.1886. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(8) Múkaþverá (Munkaþverá) í Öngulstaðahreppi, dags. 17.5.1890. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(9) Rifkelsstaðir í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 9*).
- 2(10) Litlihamar í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 10*).
- 2(11) Kambur í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 11*).
- 2(12) Stóri-Hamar og Há-Hamar í Öngulstaðahreppi, dags. 20.5.1886. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(13) Öxnafell með Víðirneslandi í Saurbæjarhreppi, dags. 29.9.1883. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(14) Öxnafellskot í Saurbæjarhreppi, dags. 13.5.1889. (*Merkt 14*).
- 2(15) Guðrúnarstaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 30.6.1885. (*Merkt 15*).
- 2(16) Guðrúnarstaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 16.9.1958. (*Merkt 16*).
- 2(17) Helgastaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 20.5.1886. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(18) Kálfargerði (Kálfagerði) í Saurbæjarhreppi, dags. 4.5.1886. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(19) Skriða í Saurbæjarhreppi, dags. 23.5.1889. (*Merkt 19 a-b*).

³¹⁴ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í réttu númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- 2(20) Stekkjarflatir í Saurbæjarhreppi, dags. 26.5.1885. (*Merkt 20*).
- 2(21) Björk í Saurbæjarhreppi, dags. 30.6.1885. (*Merkt 21*).
- 2(22) Finnastaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 22.5.1883. (*Merkt 22*).
- 2(23) Kerhóll í Saurbæjarhreppi, dags. 24.5.1887. (*Merkt 23*).
- 2(24) Ánastaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 24.5.1887. (*Merkt 24 a-b*).
- 2(25) Þormódsstaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 20.5.1890. (*Merkt 25*).
- 2(26) Þormódsstaðasel í Saurbæjarhreppi, dags. 20.5.1890. (*Merkt 26*).
- 2(27) Núpufell í Saurbæjarhreppi, dags. 19.5.1890. (*Merkt 27 a-c*).
- 2(28) Æsustaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 13.5.1890. (*Merkt 28 a-c*).
- 2(29) Æsustaðagerði (Grænahlíð) í Saurbæjarhreppi, dags. 6.5.1890. (*Merkt 29*).
- 2(30) Arnarstaðir í Saurbæjarhreppi, ódags. en þingl. 20.5.1890. (*Merkt 30*).
- 2(31) Nýibær í Saurbæjarhreppi, dags. 14.12.1922. (*Merkt 31*).
- 2(32) Hólar í Saurbæjarhreppi, dags. 23.5.1889. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(33) Hólar í Saurbæjarhreppi, dags. 15.6.1923. (*Merkt 33 a-c*).
- 2(34) Hólakot í Saurbæjarhreppi, dags. 14.12.1921. (*Merkt 34 a-b*).
- 2(35) Jökull í Saurbæjarhreppi, dags. 28.7.1883. (*Merkt 35*).
- 2(36) Halldórsstaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 24.11.1888. (*Merkt 36*).
- 2(37) Tjarnir í Saurbæjarhreppi, dags. 15.6.1923. (*Merkt 37 a-b*).
- 2(38) Reykir í Hálshreppi, dags. 16.1.1885. (*Merkt 143 a-b*).
- 2(39) Almennigur í Öngulstaðahreppi, dags. 16.1.1883. (*Merkt 113*).
- 2(40) Vatnsendi í Saurbæjarhreppi, dags. 23.5.1889. (*Merkt 114 a-b*).
- 2(44) Jórunnarstaðir í Saurbæjarhreppi, dags. 22.5.1889. (*Merkt 44 a-b*).
- 2(47) Afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík, dags. 1.4.1885. (*Merkt 144*).
- 2(56) Kambfell í Saurbæjarhreppi, dags. 27.5.1885. (*Merkt 56*).
- 2(182) Möðruvellir í Saurbæjarhreppi, dags. 28.4.1886. (*Merkt 146 a-b*).
- 2(233) Hrafnagilsjarðir í Hrafnagilshreppi, dags. 30.5.1889. (*Merkt 74 a-b*).
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(59) Ánastaðir í Sölvadal, dags. 20.6.1786. Kaupbréf. Ásgrímur Magnússon á Kerhóli selur Ólafi Sigurðssyni á Möðruvöllum, eignarjörð sína Ánastaði í Sölvadal, 12 hndr., ásamt eyðilandinu Agnúastaði, 5 hndr. Greiðir Ólafur 60 rd. fyrir, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(60) Hólar í Eyjafirði, dags. 12.11.1765. Hér eru Hólar í Eyjafirði niður settir vegna a-b lélegs ástands á túni, engjum og úthaga, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(61) Hólar í Eyjafirði, dags. 29.5.1809. Kaupbréf. Jón Jónsson prestur í umboði justits a-b sekretaren B. Stephensens, selur H. E. Thorlacius jörðina Hóla í Eyjafirði ásamt hjáleigunni Hólakoti og eyðihjáleigunum Kringlu og Geldingagerði, allt 60 hndr., afrétt meðfylgjandi, fyrir 450 rd., ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(62) Hólatorfa, dags. 5.6.1822. Lögfesta. H. E. Thorlacius lögfestir jörðina Hóla a-b Torfu. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(63) Hólar í Eyjafirði, dags. 22.11.1854. Byggingabréf. Skilmálar fyrir Jón bónda a-b Benjamínsson vegna 1/4 parts jarðarinnar Hóla í Eyjafirði, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(64) Möðruvellir, dags. 30.4.1739. Vitnisburður. Þorsteinn Ketilsson vitnar um að a-b hann hafi umboð séra Ólafs Stefánssonar fyrir þeim fasteignahundruðum í Möðruvöllum sem honum tilheyrir og sem slíkur hefur hann m.a. umboð fyrir Agnúastöðum og Tungunum fyrir vestan ána í Sölvadal. Í 16 ár hefur hann leigt ábúendum Ánastaða umræddar Tungur fyrir 10 álnir en nú hafi bóndinn Magnús Björnsson gert tilkall til landsins og bannað Ánastaðamönnum að greiða Þorsteini fyrir aðgang að landinu. Þorsteinn krefst þess að Magnús framvísi skriflegum skilríkjum sem sanni að Tungurnar tilheyrir honum. Jafnframt lögfestir hann allt sem séra Ólafi Stefánssyni tilheyrir í Möðruvöllum, það talið upp (m.a. Guðrúnarstaðir og Björk), ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(65) Möðruvellir. Um 1743. Lögfesta. Þorsteinn Ketilsson lögfestir eign erfingja a-b sálugs prófastsins séra Ólafs Stefánssonar í jörðunni Möðruvöllum í Eyjafirði.

- Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 7*).
- 2(66) a-b Möðruvellir, dags. 30.4.1777. Lögfesta. Sigurður Eiríksson lögfestir jörð sína Möðruvelli, 30 hndr. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(67) a-b Möðruvellir, dags. 8.5.1780. Lögfesta. Sigurður Eiríksson lögfestir jörð sína Möðruvelli, 30 hndr. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(68) a-b Möðruvellir, dags. 9.5.1755. Lögfesta. Sigurður Eiríksson lögfestir jörð sína Möðruvelli, 30 hndr. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 10*).
- 2(69) a-b Möðruvellir. 4.5.1770. Lögfesta. Sigurður Eiríksson lögfestir jörð sína Möðruvelli, 30 hndr. Landamerkja getið ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(70) a-b Núpufell. 1622. Lögfesta. Ólafur Jónsson lögfestir konungsjörðina Núpufell. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(71) a-b Tjarnir (Syðra Tjarnarkot, Syðri Tjarnir og Ytri Tjarnir), dags. 15.7.1812. Dómur. Hér er riðið að landamerkjum Syðra Tjarnarkots, Syðri Tjarna og Ytri Tjarna, þau skoðuð og um þau dæmt. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-c*).
- 2(72) a-b Tjarnir og Hólar í Eyjafirði, dags. 1.7.1822. Sáttagjörð. Hallgrímur Thorlacius, eigandi Hóla í Eyjafirði, og Steinn Pálsson, eigandi Tjarna, sættast um landamerki milli jarðanna eftir nokkrar deilur þar um. Nokkurra landamerkja getið, m.a. um selför og afréttarland, ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-d*).
- 2(73) a-b Tjarnir, Hólar í Eyjafirði, Hólakot, dags. 16.7.1852. Samningur. Ábúendur Hóla og Hólakots og Páll Steinsson á Tjörnum gera með sér samning varðandi afrétt Hóla og Tjarna, ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-b*).
- 2(74) Torfufell og Hólsgærði, dags. 27.10.1738. Niðursetning jarðarinnar Torfufell ásamt hjábýlinu Hólsgærði, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-d*).
- 2(184) a-b Kaupsamningur á milli Jóns Jónssonar, í umboð Björns Stephensens, og Hallgríms Einarssonar Thorlacius vegna jarðarinnar Hóla í Eyjafirði, með hjáleigunum Hólakoti, Kringlu og Geldingagerði, dags. 29.5.1809 og 24.7.1856. Einnig matsgerð á byggingunni Stórabúri, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-d*).
- Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 2(145) Munkaþverá, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 2*).
- 2(146) Helgársel, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 4*).
- 2(147) Rifkelsstaðir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 5*).
- 2(148) Litli Hamar, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 6*).
- 2(149) Stóri Hamar, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 7*).
- 2(150) Háí Hamar, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 8*).
- 2(151) Möðruvellir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 13*).
- 2(152) Ánastaðir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 17*).
- 2(153) Þormódsstaðasel, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 18*).
- 2(154) Þormódsstaðir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 19*).
- 2(155) Núpufell, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 20*).
- 2(156) Æsustaðir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 21*).
- 2(157) Æsustaðagerði, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 22*).

- 2(158) Hólar, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 23*).
- 2(159) Hólakot, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 24*).
- 2(160) Tjarnir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 26*).
- 2(161) Jórunnarstaðir, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og Veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 27*).
- Fasteigna- og jarðamat (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(51) Fasteignamat 1916–1918. Garðsá, Munkaþverá, Möðruvellir, Ánastaðir, Þormódsstaðasel, Þormódsstaðir, Núpufell, Æsustaðir, Hólar og Tjarnir. (*Merkt 1-10*).
- 2(75) Jarðamat 1849–1850. Bleiksmýrardalur, Hrafnagil, Garðsá, Helgársel, Munkaþverá, Rifkellsstaðir, Litlihamar, Stórihamar, Möðruvellir, Öxnafell, Helgastaðir, Kálfagerði, Björk, Ánastaðir, Þormódsstaðir, Þormódsstaðasel, Núpufell, Æsustaðir, Arnarstaðir, Hólar og Hólakot, Tjarnir. (*Merkt 11-32*).
- 2(76) Fasteignamat 1916–1918. Rifkellsstaðir, Helgársel, Litli-Hamar, Borgarhóll, Stóri-Hamar, Háhamar, Helgastaðir, Kálfagerði, Arnarstaðir, Nýibær og Hólakot. (*Merkt 33-43*).
- 2(162) Jarðamat 1804. Bleiksmýrardalur, Helgársel, Munkaþverá, Rifkellsstaðir, Litli Hamar, Stóri Hamar, Möðruvellir, Fjósakot, Ánastaðir, Þormódsstaðir, Núpufell, Æsustaðir, Hólar, Hólakot, Tjarnir og Jórunnarstaðir, ásamt uppskriftum. (*Merkt 44-59*).
- 2(183) Jarðamat 1849–1850. Yfirmat. Bleiksmýrardalur, Rifkellsstaðir, Bleiksmýrardalur, Hólakot og Hólar (Tjarnir). (*Merkt 60-64*).
- 2(216) Jarðamat 1849–1850: Fjósakot og Æsustaðagerði. (*Merkt 65-66 a-b*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(77) Kaupbréf Einars biskups Þorsteinssonar fyrir Núpufelli lesið upp, dags. 19.7.1694, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(78) Lesnar upp lögfestur þ.á m. Núpufells, dags. 14.5.1783, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(79) Lesnar upp lögfestur þ.á m. Núpufells, dags. 17.5.1786, ásamt uppskrift. (*Merkt a-b 3 a-c*).
- 2(80) Lesin upp lögfesta fyrir Núpufelli og bann prestsins þar að láta hross og ótemjur ganga í landi sínu. Sýslumaður aðvarar bændur um að reka ekki hross á svokallaðar Arnarstaðatungur, dags. 4.6.1792, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(119) Auglýst, dags. 6.9.1697, að Magnús Björnsson hafi keypt Möðruvelli í Eyjafirði af Birni sáluga Magnússyni, dags. 30.8.1693, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a*).
- 2(120) Lesin upp lögfesta fyrir þeim parti Möðruvalla í Eyjafirði sem séra Ólafi Stefánssyni viðvíkur, dags. 7.6.1701, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a*).
- 2(121) Lesið upp umboðsbréf fyrir 8 hundruðum á Möðruvöllum, dags. 21.9.1705, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(122) Lesin upp lögfesta fyrir eign séra Ólafs Stefánssonar á Möðruvöllum, dags. 3.7.1725, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(123) Lesin upp lögfesta fyrir Möðruvöllum í Eyjafirði og hennar ítökum, m.a. Agnúastöðum og tungunum fyrir vestan fram á Sölvadal, dags. 30.4.1739, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a*).
- 2(124) Lesin upp lögfesta fyrir Möðruvöllum, dags. 17.5.1775, ásamt uppskrift. (*Merkt a-b 10 a-b*).
- 2(125) Lesin upp lögfesta fyrir Möðruvöllum, dags. 8.5.1780, ásamt uppskrift. (*Merkt a-b 11 a-b*).
- 2(126) Boðnar upp jarðir madömmu Karenar sálugu Dobbstein en þ.á m. eru Ánastaðir, 12 hundruð að dýrleika, dags. 6.9.1697, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a*).
- 2(127) Lesið upp afsalsbréf fyrir Ánastöðum, 12 hundruð að dýrleika, dags. 29.4.1699,

- a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(128) Lesið upp afsalsbréf fyrir Ánastöðum, 12 hundruð að dýrleika, dags. 20.4.1699, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-b*).
- 2(129) Lesin upp lögfesta fyrir Hólum, 100 hundruð að dýrleika, dags. 16.6.1701, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 15 a-c*).
- 2(130) Lesin upp lögfesta fyrir Hólum, 100 hundruð að dýrleika, dags. 16.6.1701, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(131) Lesin upp lögfesta fyrir Tjörnum, dags. 16.6.1701, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-a-b*).
- 2(132) Lesin upp lögfesta fyrir Tjörnum, dags. 16.6.1701, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-a-b*).
- 2(133) Staðarey, engjaftak Munkaþverárklosturs lögfest af sýslumanni og öll ólögleg a-b beit og brúkun bönnuð, dags. 29.4.1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(134) Lesin upp lögfesta Munkaþverárklosturs og ítökum þess til fjalls og sléttlendis a-b eftir gömlum máldögum, dags. 18.5.1731, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a*).
- 2(135) Engi Munkaþverárklosturs lögfest af sýslumanni og öll ólögleg beit og brúkun a-b eftir að sex vikur eru af sumri bönnuð, dags. 10.5.1751, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(136) Lesin upp lögfesta Munkaþverárklosturs, dags. 20.5.1785, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 22 a-c*).
- 2(137) Lesið upp makaskiptabréf á Þormóðsstöðum, 10 hundruð að dýrleika, og a-b Öngulstöðum, dags. 25.5.1762, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a*).
- 2(138) Þormóðsstaðir taldir upp á meðal þeirra jarða sem liggja í eyði í hreppnum, dags. a-b 23.5.1785, ásamt uppskrift. (*Merkt 24 a-c*).
- 2(139) Lesið upp makaskiptabréf Hrísa og Þormóðsstaða, dags. 17.5.1786, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 25 a-c*).
- 2(140) Lesin upp óðalslýsing á Æsustöðum, dags. 15.5.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 26 a-b*).
- 2(141) Lesnar upp lögfestur m.a. fyrir Æsustöðum, dags. 26.5.1788, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 27 a-b*).
- 2(142) Jórunnarstaðir, áður 40 hundruð að dýrleika, settir niður til 20 hundruða, dags. a-b 21.10.1751, ásamt uppskrift. (*Merkt 28 a-b*).
- 2(143) Lesið upp kaup- og afsalsbréf fyrir 4½ hundraði í Jórunnarstöðum, dags. a-b 19.5.1828, ásamt uppskrift. (*Merkt 29 a-c*).
- 2(144) 1 hundrað og 13¹/₃ alin úr Jórunnarstöðum seld, dags. 3.6.1841, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 30 a-b*).
- 2(163) Lögfesta afréttar Hólatorfu upplestin og henni mótmælt af landeiganda Tjarna, a-b dags. 5.6.1822, ásamt uppskrift. (*Merkt 31 a-c*).
- 2(164) Lögfesta fyrir Hólagrundum utan Hólasterkks upplestin, dags. 5.6.1850, ómyndað en með uppskrift. (*Merkt 32 a*).
- 2(165) Lögfesta afréttar Hólatorfu upplestin og henni mótmælt af landeiganda Tjarna, a-b dags. 5.6.1822, ásamt uppskrift. (*Merkt 33 a-c*).
- 2(166) Sættanefndarsamningur milli jarðanna Tjarna og Hóla og einnig selstöðu Hóla í Tjarnarlandi, dags. 5.6.1850, ómyndað en með uppskrift. (*Merkt 34 a*).
- 2(167) Friðlýsing á Másstaðanit og Grímsstaðanit í landi Tjarna þinglesin, dags. a-b 19.6.1933, ásamt uppskrift. (*Merkt 35 a-c*).
- 2(168) Makaskiptabréf Arnarstaða ásamt Arnarstaðatungum á móti Draflastöðum og a-b Ysta-Vatni í Skagafirði, dags. 18.5.1825, ásamt uppskrift. (*Merkt 36 a-c*).
- 2(169) Lögfesta fyrir Þormóðsstöðum í Sölvadal upplestin, dags. 17.5.1843, ómyndað en með uppskrift. (*Merkt 37 a*).
- 2(170) Lögfesta fyrir Núpufelli austan Núpufellsháls upplestin, dags. 31.5.1855, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 38 a-c*).
- 2(171) Lögfesta fyrir Sölvahlíð upplestin og henni mótmælt, dags. 18.6.1856, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 39 a-b*).
- 2(172) Sætt á milli landeigenda Núpufells og Seljahlíðar og landamerki tilgreind, dags.

- a-b 9.6.1891, ásamt uppskrift. (*Merkt 40 a-c*).
- 2(173) Landamerkjalyking fyrir Rifkelsstöðum upplesin, dags. 21.5.1883, ómyndað en með uppskrift. (*Merkt 41 a*).
- 2(174) Friðlýsing á Eyjólfshaug í landi Möðruvalla þinglesin, dags. 19.6.1933, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 42 a-c*).
- 2(175) Lesin lögfesta og parti friðlýst af Sölvadalsafreitt er tilheyrir Möðruvöllum og Ánastöðum, dags. 23.5.1861. Öll brúkun bönnuð, ómyndað en með uppskrift. (*Merkt 43*).
- 2(176) Afsal á veiðirétti á 5 faðma breiðri spildu fyrir landi Ánastaða og hálfis Kerhóls, a-b dags. 12.8.1942, ásamt uppskrift. (*Merkt 44 a-b*).
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(81) Úrskurður Þorleifs Kortssonar lögmanns, frá 10.11.1677, um lambaskyldurekstra a-b Öngulstaða- og Hrafnagilshreppamanna á Bleiksmýrardal, smíði réttar og hreinsun melrakka, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(82) Afrit úr þingbók Eyjafjarðarsýslu. Aðvörun Hrafnagilsprests til íbúa a-b Öngulstaðahrepps varðandi skyldurekstur þeirra á Bleiksmýrardal. Lesin upp á þingi á Öngulstöðum 24.5.1719. Einnig umkvörtun Hrafnagilsprests yfir tregðu sumra hreppsmanna að ganga eftir lömbum á haustdag á Hrafnagilsafreitt. Lesin upp á þingi á Öngulstöðum 30.5.1720, ásamt uppskrift. (*Merkt 19*).
- 2(83) Aðvörun Hrafnagilsprests, frá 20.5.1719, til íbúa Hrafnagilshrepps um a-b lambarekstur á Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-b*).
- 2(84) Aðvörun Hrafnagilsprests, frá 24.5.1719, til íbúa Öngulstaðahrepps um a-b lambarekstur á Bleiksmýrardal. Einnig fylgir með svar hreppsbúa eftir dómabók Eyjafjarðarsýslu, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(85) Hrafnagilsprestur krefst afréttartolls af íbúum Öngulstaðahrepps með bréfi dags. a-b 13.10.1719, ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(86) Kvörtun Hrafnagilsprests, frá 4.5.1723, yfir tregðu nokkurra íbúa a-b Öngulstaðahrepps að halda uppi göngum á Bleiksmýrardalsafreitt og gjalda afréttartoll, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(87) Samningur Hrafnagilsprests og sex manna, frá 17.5.1727, um að láta athuga a-b hvað Bleiksmýrardalur beri mörg lömb. Þess krafist að Arnór Jónsson lögsagnari verði viðstaddur en hann finnur tormeðki á því, ásamt uppskrift. (*Merkt 24 a-b*).
- 2(88) Póstur úr dómabók Eyjafjarðarsýslu, frá 18.4.1727, sem vottar um skyldurekstur a-b íbúa Hrafnagils- og Öngulstaðahrepps á Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-b*).
- 2(89) Afrit af málskjöllum í máli Hrafnagilsprests á hendur nokkurra íbúa Öngulstaða- a-b og Hrafnagilshrepps vegna Bleiksmýrardals, dags. 26.-29.4.1729, ásamt uppskrift. (*Merkt 26 a-l*).
- 2(90) Innlegg Hrafnagilsprests í Bleiksmýrardalsmáli, dags. 26.4.1729, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 27 a-f*).
- 2(91) Útnefning manna til að meta beitarþol Bleiksmýrardals og niðurstaða þeirra, a-b dags. 29.4.1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 28 a-b*).
- 2(92) Afrit úr dómabók Eyjafjarðarsýslu, 12 menn nefndir úr Öngulstaða- og a-b Hrafnagilshrepp útnefndir til að meta beitarþol Bleiksmýrardals, dags. 29.4.1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 29*).
- 2(93) Frumrit áreiðarbréfs Bleiksmýrardals, dags. 16.7.1728, ásamt uppskrift, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 30 a-b*).
- 2(94) Stefna Hrafnagilsprests á hendur áreiðarmanna Bleiksmýrardals, dags. a-b 22.4.1729, ásamt uppskrift. (*Merkt 31 a-b*).
- 2(95) Bréf Hrafnagilsprests til sýslumanns, dags. 8.5.1730, varðandi orðalag a-b álitserðar áreiðarmanna á Bleiksmýrardal eins og það var fært inn í dómabók sýslunnar, ásamt uppskrift. (*Merkt 32*).
- 2(96) Umkvörtunarbréf Hrafnagilsprests, dags. 8.5.1738, yfir forsömun manna að reka a-b á Bleiksmýrardal og gjalda afréttartoll. Einnig bannar hann mönnum kolagerð þar, sem og rekstur hrossa og annars búsmála þangað, ásamt uppskrift. (*Merkt 33*)

- a-b).
- 2(97) a-b Samningur Hrafnagilsprests og þeirra bænda sem dæmdir voru eiga skyldurekstur á Bleiksmýrardal um að þeir gjaldi lambatoll en séu í staðinn undanþegnir réttargjörð og viðhaldi, lambarekstri og lambagöngum á hausti. Samningurinn er frá 11.5.1739, ásamt uppskrift. (*Merkt 34 a-b*).
- 2(98) a-b Bréf Hrafnagilsprests, frá 14.7.1743, til grasafólks á Bleiksmýrardal, þar sem þeim er bannað að nýta sér landið án hans leyfis, ásamt uppskrift. (*Merkt 35 a-b*).
- 2(99) a-b Hrafnagilsprestur kvartar yfir grasatekju fólks úr fjórum hreppum á Bleiksmýrardal síðastliðið sumar með bréfi dags. 7.5.1744. Hann skorar á sýslumann að banna alla ólöglega notkun á lögfestu landi kirkjunnar og lögfestir Bleiksmýrardal á ný, ásamt uppskrift. (*Merkt 36 a-b*).
- 2(100) a-b Lögfesta Hrafnagilsprests á afréttarlandi kirkjunnar á Bleiksmýrardal, dags. 2.5.1814, ásamt uppskrift. (*Merkt 37 a-b*).
- 2(101) a-b Hrafnagilsprestur byggir afréttarland kirkjunnar á Bleiksmýrardal Jósepi Jósepssyni á Hvammi til lamba- og sauðfjáruppreksturs. Byggingarbréfið er dags. 30.11.1832, ásamt uppskrift. (*Merkt 38 a-b*).
- 2(102) a-b Bréf Jóseps Jósepssonar til Hrafnagilsprests, frá 10.11.1839, þar sem hann segir Bleiksmýrardal lausum, ásamt uppskrift. (*Merkt 39*).
- 2(103) a-b Hrafnagilsprestur byggir afréttarland kirkjunnar á Bleiksmýrardal Davíð Bjarnasyni á Reykjum í Fnjóskadal til sauðfjár-, trippa- og geldfjáruppreksturs. Tvö eintök eru af bréfinu, sem dagsett er 20.12.1839 og er annað með undirskrift Davíðs en hitt með innsigli prests, ásamt uppskrift. (*Merkt 40 a-d*).
- 2(104) a-b Uppkast Hrafnagilsprests að lögfestu Bleiksmýrardals, dags. 18.5.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 41 a-b*).
- 2(105) a-b Lögfesta Hrafnagilsprests á Bleiksmýrardal, dags. 18.5.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 42 a-b*).
- 2(106) a-b Hrafnagilsprestur byggir Davíð Bjarnasyni á Reykjum í Fnjóskadal afréttarland kirkjunnar á Bleiksmýrardal til sauðfjár-, trippa- og geldfjáruppreksturs. Byggingarbréfið er dags. 27.9.1860, ásamt uppskrift. (*Merkt 43 a-b*).
- 2(107) a-b Hrafnagilsprestur byggir afréttarland kirkjunnar á Bleiksmýrardal Sigurði Davíðssyni á Veturliðastöðum í Fnjóskadal til sauðfjár-, trippa- og geldnautauppreksturs. Byggingarbréfið er dagsett 12.1.1871, ásamt uppskrift. (*Merkt 44 a-b*).
- 2(108) a-b Akureyrarprestur byggir Jónatan Davíðssyni á Reykjum afréttarland kirkjunnar á Bleiksmýrardal með bréfi dags. 2.6.1882, ásamt uppskrift. (*Merkt 45 a-b*).
- 2(109) a-b Svar Steingríms Jónssonar biskups, dags. 19.3.1840, við bréfi Hrafnagilsprests um máldaga þeirra kirkna sem eiga einhvern rétt á Bleiksmýrardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 46 a-d*).
- 2(110) a-b Óársettur uppdráttur af Bleiksmýrardal. Tvö eintök af sama uppdrætti í mismunandi stærð. (*Merkt 47 a-b*).
- 2(48) a-b Vitnisburður Guðmundar Hallgrímssonar, frá 24.4.1761, um lönd Hrafnagils austan Eyjafjarðarár. En þar kemur fram að einn Hrafnagilsprestur hafði notað umrætt land til sumargöngu. (*Merkt 13*).
- 2(223) a-b Skýrsla yfir tekjur Hrafnagilskirkju, dags. 23.4.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(224) a-b Skrá yfir skjöl Hrafnagilskirkju, dags. 6.6.1839, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
- 2(225) a-b Hrafnagilsprestssetur metið til afgangss, dags. 5.9.1854, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(226) a-b Lögfesta Hrafnagils frá 1672, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).
- 2(227) a-b Lögfesta Hrafnagils frá 1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(228) a-b Lögfesta Hrafnagils frá 1736, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).

- a-b
2(229) Lögfesta Hrafnagils frá 1765, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- a-b
2(230) Lögfesta Hrafnagils 1771, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
- a-b
2(231) Lögfesta Hrafnagils 1780, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- a-b
2(232) Lögfesta Hrafnagils 1814, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- a-b
Vísitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):
- 2(111) Möðruvellir í Eyjafirði [um 1600]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar a-b 1590–1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(112) Möðruvellir í Eyjafirði 8.8. [1674]. Vísitasíubók Gísla biskups Þorlákssonar a-b 1659–1683. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(113) Möðruvellir í Eyjafirði 28.4.1685. Vísitasíubók Jóns biskups Vigfússonar 1685–a-b 1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c*).
- 2(114) Möðruvellir í Eyjafirði 5.8.1695. Vísitasíubók Einars biskups Þorsteinssonar a-b 1694–1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(115) Hólar í Eyjafirði 12.6.1735. Vísitasíubók Steins biskups Jónssonar 1713–1735, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(116) Möðruvellir í Eyjafirði 13.6.1735. Vísitasíubók Steins biskups Jónssonar 1713–a-b 1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(117) Möðruvellir í Eyjafirði 30.6.–1.7.1749. Vísitasíubók Halldórs biskups a-b Brynjólfssonar 1747–1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-e*).
- 2(118) Möðruvellir í Eyjafirði 28.8.1761. Vísitasíubók Gísla biskups Magnússonar a-b 1757–1769, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-d*).
- Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9.):*
- 2(214) Möðruvellir í Eyjafirði, dags. 7.10.1813. Vísitasíubók 1809–1820, bls. 94–95, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(215) Dómur um kirkjuafréttina Bleiksmýrardal 1729, ásamt uppskrift. (*Merkt 2*).
- a-b
Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):
- 2(41) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 2(42) Svarbréf Sýslumannsins í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920, við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.
- 2(43) Svarbréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu, dags. 27.9.1920, við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.
- 2(45) Bréf hreppstjóra Saurbæjarhrepps til sýslumanns Eyjafjarðarsýslu um afrétti og almenninga í hreppnum, dags. 8.3.1920.
- 2(46) Bréf hreppstjóra Öngulsstaðahrepps til sýslumanns Eyjafjarðarsýslu um afrétti og almenninga í hreppnum, dags. 21.2.1920.
- 2(49) Sala Botns. Afsal, dags. 20.7.1912, þar sem fram kemur m.a. að undanskilin sé gjaldfrjáls upprekstur geldfjár á Bleiksmýrardal, lýsing jarðarinnar, dags. 16.1.1912, ofl. (*Merkt 1 a-h*).
- 2(52) Sala Stóra-Hamars. Afsöl fyrir sitthvorum helmingnum, dags. 2.7.1907, skýrsla umboðsmanns, dags. 20.4.1906, lýsing jarðarinnar, dags. 13.6.1906, athugasemdir umboðsmanns við lýsingu jarðarinnar, dags. 18.8.1906. (*Merkt 2 a-g*).
- 2(53) Sala Rifkelsstaða. Afsal, dags. 2.7.1907, skýrsla umboðsmanns, dags. 20.4.1906, lýsing jarðarinnar, dags. 14.6.1906, athugasemdir umboðsmanns við lýsingu jarðarinnar, dags. 18.8.1906. (*Merkt 3 a-f*).
- 2(54) Sala Litla-Hamars. Afsal, dags. 2.7.1907, skýrsla umboðsmanns, dags. 20.4.1906, lýsing jarðarinnar, dags. 13.6.1906, athugasemdir umboðsmanns við lýsingu jarðarinnar, dags. 18.8.1906. (*Merkt 4 a-e*).

- 2(55) Sala Háahamars. Afsal, dags. 2.7.1907, skýrsla umboðsmanns, dags. 20.4.1906, lýsing jarðarinnar, dags. 13.6.1906, athugasemdir umboðsmanns við lýsingu jarðarinnar, dags. 18.8.1906. (*Merkt 5 a-e*).
- 2(57) Sala Munkaþverár. Afsal, dags. 2.7.1907, skýrsla umboðsmanns, dags. 20.4.1906, lýsing jarðarinnar, dags. 14.6.1906, athugasemdir umboðsmanns við lýsingu jarðarinnar, dags. 18.8.1906 (*Merkt 6 a-g*).
- 2(58) Sala Helgársels. Afsal, dags. 8.7. en án ártals, skýrsla umboðsmanns, dags. 12.9.1917 og lýsing jarðarinnar, dags. 6.10.1917. (*Merkt 7 a-e*).
- 2(177) Afrit bréfs sem sent var öllum sýslumönnum landsins, dags. 29.12.1919, vegna þingsályktunartillögu, frá 27.9. s.á., um rétt ríkisins til vatnsorku í almenningum. (*Merkt 8*).
- 2(178) Bréf Júlíusar Havsteen sýslumanns í Eyjafjarðarsýslu, dags. 27.9.1920, þar sem hann sendir svarbréf hreppstjóra við fyrirspurn Stjórnarráðsins. Ekki er þó getið bréfs hreppstjóra Hrafnagilshrepps. (*Merkt 9*).
- 2(179) Bréf Steingríms Jónssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920, þar sem hann svarar fyrirspurn Stjórnarráðsins. (*Merkt 10*).
- 2(180) Svar Benedikts Einarssonar hreppstjóra Saurbæjarhrepps, dags. 8.3.1920, við fyrirspurn Stjórnarráðsins. (*Merkt 11*).
- 2(181) Svar Hallgríms Hallgrímssonar hreppstjóra Öngulstaðahrepps, dags. 21.2.1920, við fyrirspurn Stjórnarráðsins. (*Merkt 12 a-b*).

Klausturumboð (skjalaflokkur A.13.):

- 2(217) Jarðaregistur Munkaþverárklosturs, dags. 2.7.1704. Helgársel sagt vera hjábýli a-b sem standi á afrétt í klaustursins heimalandi, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(218) Aukaþing á Grund, dags. 26.1.1825, þar sem skoðunar- og virðingarmönnum var gert að eiðfesta skoðunar- og álagsgjörð sína á Munkaþverárklostri sem fram fór 16.-24.9.1824. Á meðal fylgiskjala er afhendingargjörð frá 20.-21.7.1821, þar sem m.a. er getið afréttar á Garðsárdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(219) Lögfesta Sölva Tómassonar fyrir Munkaþverárklostri, lesin upp við kirkjuna þar annan sunnudag eftir trinitatis 1735. Þar er minnst á Helgársel og Kvíendisdal sem mun vera Garðsárdalur, ásamt uppskrift. (*Merkt 3*).
- 2(220) Lögfesta Sölva Tómassonar fyrir Munkaþverárklostri, dags. 18.5.1731. Þar er minnst á Helgársel og Kvíendisdal sem mun vera Garðsárdalur. Fram kemur að þetta hafi verið lagt fram vegna máls í Landsyfírrétti, 5.7.1852, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(221) Lögfesta Sveins Sölvasonar fyrir Munkaþverárklostri, dags. 25.5.1762. Þar er minnst á Helgársel og Kvíendisdal sem mun vera Garðsárdalur. Fram kemur að þetta hafi verið lagt fram vegna máls í Landsyfírrétti, 5.7.1852, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(222) Lögfesta E. Hjálmarssonar fyrir Munkaþverárklostri, dags. 20.5.1785. Þar er minnst á Helgársel og Kvíendisdal sem mun vera Garðsárdalur. Fram kemur að þetta hafi verið lagt fram vegna máls í Landsyfírrétti, 5.7.1852, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).

Jarðabréf og máldagar og fleira úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.1):

- 2(185) Bleiksmýrardalur. Máldagi Ólafs biskups Rögnvaldssonar 1461. Í.f. V. b., bls. 303–304.
- 2(186) Bleiksmýrardalur, Möðruvellir, Núpufell, Æsustaðir, Hólar, Munkaþverá. Máldagi Auðunar biskups rauða Þorbergssonar 1318. Í.f. II. b., bls. 453, 449–450 og 485.
- 2(187) Bleiksmýrardalur, Möðruvellir, Núpufell, Þormódsstaðir í Sölvadal, Hólar. Máldagi Péturs biskups Nikulásssonar 1394. Í.f. III. b., bls. 560, 516–517, 524–525, 527–528.
- 2(188) Bleiksmýrardalur. Sálugjafarbréf Halldórs Loptssonar, dags. 8.12.1403. Í.f. III. b., bls. 684.
- 2(189) Bleiksmýrardalur, Möðruvellir, Þormódsstaðir, Gnúpufell, Hólar. Vísitasía Jóns Hólabiskups Vilhjálmssonar 1429. Í.f. IV b., bls. 378–379, 377.

- 2(190) Bleiksmýrardalur. Rekar og ítök Munkaþverárklosturs 1446. Í.f. IV b., bls. 698.
- 2(191) Bleiksmýrardalur, Rifkelsstaðir, Möðruvellir, Tjarnir, Jódísarstaðir, Núpufell og Þverdalur. Máldagi Ólafs biskups Rögnvaldssonar um Hólabiskupsdæmi 1461. Í.f. V. b., bls. 315, 296–297, 303–304, 307–308, 313 og 351 .
- 2(192) Bleiksmýrardalur. Máldagi Hrafnagilskirkju í Eyjafirði, dags. 22.6.1508. Í.f. VIII. b., bls. 215.
- 2(193) Bleiksmýrardalur. Athugasemdir síra Daníels prófasts Halldórssonar við máldaganum 1508. Í.f. VIII. b., bls. 216.
- 2(194) Bleiksmýrardalur. Dómur um lambarekstur á Bleiksmýrardal 1508. Í.f. VIII. b., bls. 258–259.
- 2(195) Bleiksmýrardalur, Munkaþverá. Sigurðarregistri 1525. Í.f. IX. b., bls. 305–311, 328–335.
- 2(196) Bleiksmýrardalur. Kirknareikningar nyrðra á prestsetrum 1569. Í.f. XV. b., bls. 351.
- 2(197) Ánastaðir. Skiptabréf á eignum Þorleifs Grímssonar og Gríms, sonar hans, dags. 2.9.1560. Í.f. XIII. b., bls. 519–521.
- 2(198) Ánastaðir. Skipti eftir Þorleif Grímsson, dags. 5.7.1569. Í.f. XV. b., bls. 289–293.
- 2(199) Þormódsstaðir og Núpufell. Kaupbréf Jóns biskups á Hólum og Ara Jónssonar um jarðirnar Núpufell með Hrísum og Þormódsstöðum fyrir Syðri- og Ytri-Ey á Skagaströnd og Minna-Árskóg, dags. 2.12.1546. Í.f. XI. b., bls. 508–509.
- 2(200) Núpufell. Stefán Gunnlaugsson selur Einari Bjarnasyni alla jörðina Ytra-Dal fyrir Stokkahláðir og Merkgil í Eyjafirði, dags. 20.4.1395. Í.f. III. b., bls. 595–597.
- 2(201) Núpufellsskógur. Dómur um Dalsskóg í Eyjafirði. Í.f. III. b., bls. 661–664.
- 2(202) Gnúpufell. Jón biskup á Hólum gerir Glaumbæ í Skagafirði að beneficium, dags. 5.5.1550 og 19.3.1551. Í.f. IX. b., bls. 775–776.
- 2(203) Núpufell. Kaupbréf Jóns biskups á Hólum og Ara Jónssonar, dags. 2.12.1546. Í.f. XI. b., bls. 508–509.
- 2(204) Núpufell. Prestastefnu samþykkt norðurklerka um Núpufellsskaup Jóns biskups og Ara sonar hans, dags. 17.6.1547. Í.f. IX. b., bls. 556–557.
- 2(205) Núpufell. Ólafur biskup á Hólum lýsir jarðirnar Núpufell og Hnappstaði fallna undir heilaga kirkju og hennar formenn samkvæmt Eyrarlandsdómi frá 7.6.1479, dags. 12.5.1450. Ólafur biskup lýsir því, að hann haldi jarðirnar Núpufell og Hnappstaði með öllu því góssi er þar fylgi, gallnar undir heilaga kirkju, dags. 16.5.1480. Í.f. VI. b., bls. 260–262.
- 2(206) Þverdalur og Núpufell. Tveir prestar og tveir leikmenn transskribera máldaga Miklagarðskirkju í Eyjafirði eftir máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar, dags. 17.1.1552. Í.f. IX. b., bls. 65–66.
- 2(207) Æsustaðir. Ólöf Jónsdóttir, kona Sigurðar Stullasonar, samþykkir allan þann gjörning sem „biskup Jón“ og aðrir dandimenn gerðu með þeim og Þorvaldi Árnasyni, og gaf Ólöf Þorvald kvittan um öll þeirra skipti, bæði um jörðina Æsistaði og aðra peninga, dags. 16.7.1524. Í.f. IX. b., bls. 227–228.
- 2(208) Æsustaðir. Þorvaldur Árnason ættleiðir Björn son sinn til alls fjár eptir sig með samþykki Guðrúnar systur sinnar og Brands Símonarsonar manns hennar, dags. 8.6.1529. Í.f. IX. b., bls. 490–491.
- 2(209) Æsustaðir. Ari lögmaður Jónsson úrskurðar jörðina Æsustaði í Eyjafirði eign Bjarnar Þorvaldssonar samkvæmt viðfestum bréfum, dags. 15.6.1541. Í.f. X. b., bls. 621.
- 2(210) Æsustaðir. Jarðaskiptabréf, dags. 26.11.1568. Í.f. XV. b., bls. 160–162.
- 2(211) Æsustaðir. Kaupbréf fyrir Æsustöðum í Eyjafirði, dags. 2.12.1568. Í.f. XV. b., bls. 164–166.
- 2(212) Hólar og Tjarnir. Gunnar bóndi Pétursson selur Jóni Ólafssyni jörðina Hóla í Eyjafirði, dags. 14.3.1375. Í.f. III. b., bls. 294–296.
- 2(213) Hólar og Tjarnir. Jarðaskiptabréf Þorvarðs lögmanns Erlendssonar og Gríms

bónda Pálssonar á Möðruvöllum, dags. 18.9.1501. Í.f. VII. b., bls. 582–584.

Landnáma (skjalaflokkur B.7.):

2(50) Landnámabók, bls. 216–219, 222–225, 230–235, 246–259, 264–271. (*Merkt 1 almennt*).

Afsals og veðmálábækur (skjalaflokkur A.3.):

- 4(41) Bleiksmýrardalur vestari, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(42) Bleiksmýrardalur vestari, Þinglýsingarvottorð, dags. 23.10.2008.
4(43) Helgársel, yfirlitssíða úr Afsal- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(44) Helgársel, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(45) Ánastaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(46) Litli-Hamar, yfirlitssíða úr Afsal- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(47) Litli-Hamar, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(48) Stóri-Hamar I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(49) Stóri-Hamar I, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(50) Stóri-Hamar II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(51) Stóri-Hamar II, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(52) Rifkelsstaðir I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(53) Rifkelsstaðir I, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
a-b
4(54) Rifkelsstaðir II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(55) Rifkelsstaðir II, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
a-b
4(56) Rifkelsstaðir III, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(57) Rifkelsstaðir III, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
a-b
4(58) Munkaþverá, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(59) Munkaþverá, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(60) Möðruvellir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(61) Möðruvellir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(62) Æsustaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(63) Æsustaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
a-b
4(64) Þormódsstaðir, yfirlitssíða úr Afsal- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
a-b
4(65) Þormódsstaðir I, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(66) Þormódsstaðir II, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(67) Tjarnir, yfirlitssíða úr Afsal- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(68) Tjarnir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
a-b
4(69) Hólar, yfirlitssíða úr Afsal- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(70) Hólar, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(71) Jórunnarstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(72) Jórunnarstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(73) Núpufell, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(74) Núpufell, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(75) Gnúpufell, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(76) Afsal. Torfur afsalaðar úr Hólum til Aðalsteins Tryggvasonar Jórunnarstöðum, dags. 26.6.1944.
4(77) Lögfesta. Sigurður Jónasson lögfestir Þormódsstaði í Sölvadal, dags. 15.5.1843, a-b
4(78) Lögfesta fyrir Þormódsstöðum í Sölvadal úr veðmálabók Eyjafjarðarsýslu, ásamt uppskrift frá Þjóðskjalasafni Íslands, a-b
4(79) Kaupbréf og afsal. Hlutar úr Núpufelli og Þormódsstaðasel afsalaðir og seldir til Sigurgeirs Daníelssonar, dags. 21.12.1904.

- 4(80) Kaupsamningur. Einar Sigfússon selur Þórði Daníelssyni $\frac{1}{4}$ úr Núpufelli, dags. 11.7.1908.
- 4(81) Kaupsamningur. Jóhannes Sigfússon selur Pálma Þórðarsyni $\frac{1}{4}$ úr Núpufelli, dags. 22.1.1916.
- 4(82) Núpufellsdalur og Æsustaðatungur. Bann við upprekstri og vetrarþeir fyrir fé og hesta, dags. 5.6.1916.
- 4(83) Afsal. Jón Jóhannesson selur og afsalar Jórunnarstaði til Tryggva Sigurðssonar, dags. 19.4.1892.
- 4(84) Kaupsamningur. Jón Ólafsson kaupir $\frac{1}{5}$ úr Hólum með hjáleigunni Hólakoti og Nýjabæ, dags. 9.7.1887. Kaupbréf, dags. 6.11.1889 og afsal, dags. 6.11.1889.
- 4(85) Kaupbréf. Jón Ólafsson kaupir hluta Hóla ásamt hjáleigunni Hólakoti og nýbýlinu Nýjabæ, dags. 11.12.1890.
- 4(86) Hluti Hóla seldur og afsalaður til Sigurgeirs Daníelssonar, dags. 26.4.1903.
- 4(87) Leyningur og Tjarnir. Skiptagjörningur í dánarbúi Maríu Jónsdóttur, dags. 9.5.1910.
- 4(88) Lögfesta fyrir Þormóðsstöðum, dags. 15.5.1843.
- 4(89) Afsals. Þormóðsstaðir seldir og afsalaðir til Guðmundar Jónssonar, dags. 22.4.1898.
- 4(90) Kaupsamningur. Vilborg Pétursdóttir selur og afsalar $\frac{3}{4}$ úr Æsustöðum til Pálma Jónssonar, dags. 10.6.1906.
- 4(91) Æsustaðir. Pálmi Jónsson selur Níels Sigurðssyni Æsustaði, dags. 18.10.1915.
- 4(92) Æsustaðir. Níels Sigurðsson selur Sigtryggi Sigurðssyni $\frac{1}{3}$ úr Æsustöðum, dags. 20.10.1915.
- 4(93) Æsustaðir. Sigtryggur Sigurðsson selur Níels Sigurðssyni $\frac{1}{3}$ úr Æsustöðum, dags. 28.6.1916.
- 4(94) Æsustaðir. Eggert Gunnarsson umboðsmaður selur og afsalar Æsustaði til Benedikts Kristjánssonar, dags. 5.11.1879.
- 4(95) Möðruvellir og Jódísarstaðir. Anna Pálsdóttir selur og afsalar Möðruvelli og Jódísarstaði til Magnúsar Ólafssonar, dags. 9.2.1864.
- 4(96) Anna Pálsdóttir gefur börnum sínum og Magnúsi Ólafssyni 5 hndr. í Möðruvöllum, dags. 16.5.1877.
- 4(97) Kaupsamningur. Anna Magnúsdóttir selur Jóhanni Jónassyni og Valdimari Pálssyni Möðruvelli, dags. 4.10.1915.
- 4(112) Afsal. Erfingjar í dánarbúi Ingólfs Kristjánssonar selja Sigurði Snæbjörnssyni Jódísarstaði ásamt $\frac{3}{4}$ eyðibýlisins Helgársel, dags. 30.4.1968.
- Landskipta- og sáttabækur (skjalaflokkur A.4.):*
- 4(113) Sátt um landamerki Tjarna og Hóla, dags. 1.7.1822, ásamt uppskrift frá a-b Þjóðskjalasafni Íslands.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
- 4(1) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996, bls. 3–27, 59–64, 155–162.
- 4(114) Þórutóftir á Laugafellsöræfum. Fornleifarannsókn 2005, bls. 3–19.
- Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):*
- 4(9) Jarðatal J. Johnsens, 1847, bls. 284–321.
- 4(10) Ný jarðabók 1861, bls. 110–123.
- 4(11) Fasteignabók 1921, bls. 134–159.
- 4(12) Fasteignabók 1932, bls. 75–85.
- 4(13) Fasteignabók 1942–1944, bls. 36–43.
- Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):*
- 4(8) Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafjarðar, dags. 12.4.1996, B-deild, bls. 101–112.
- 4(14) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallskil og melrakkaveiðar, nr. 74/1891, B-deild, bls. 81–90.
- 4(15) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 64/1893, B-deild, bls. 85–90.

-
- 4(16) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallskil og melrakkaveiðar, nr. 101/1897, B-deild, bls. 163–176.
- 4(17) Reglugjörð um fjallskil í Þingeyjarsýslu, nr. 108/1904, B-deild, bls. 235–243.
- 4(18) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um breyting á 38. og 39. gr. í fjallskilareglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu, nr. 77/1906, B-deild, bls. 146.
- 4(19) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur, fjárskil og melrakkaveiðar, nr. 79/1910, B-deild, bls. 119–133.
- 4(20) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 82/1913, B-deild, bls. 122–132.
- 4(21) Reglugjörð um viðauka við og breytingu á reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur, fjárskil og melrakkaveiðar 14. júní 1910, nr. 118/1916, B-deild, bls. 281–282.
- 4(22) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 58/1920, B-deild, bls. 160–168.
- 4(23) Reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 62/1921, B-deild, bls. 116–125.
- 4(24) Reglugjörð um breyting á reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu 16. júní 1920, nr. 54/1924, B-deild, bls. 92.
- 4(25) Fjallskilareglugjörð fyrir Þingeyjarsýslu vestan Jökulsár, nr. 69/1929, B-deild, bls. 203–213.
- 4(26) Reglugjörð um viðbót við reglugjörð 7. júní 1921 fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 80/1929, B-deild, bls. 236–238.
- 4(27) Reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 35/1934, B-deild, bls. 80–90.
- 4(28) Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um, fjallgöngur og fjárskil frá 16. apríl 1934, nr. 65/1937, B-deild, bls. 104.
- 4(29) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu, nr. 107/1937, B-deild, bls. 195–203.
- 4(30) Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 35 16. apríl 1934, nr. 142/1940, B-deild, bls. 280.
- 4(31) Auglýsing um breyting á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 35 16. apríl 1934, nr. 136/1943, B-deild, bls. 264.
- 4(32) Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil nr. 35 16. apríl 1934, nr. 72/1948, B-deild, bls. 118–119.
- 4(33) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 231/1952, B-deild, bls. 446–453.
- 4(34) Fjallskilareglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu, nr. 90/1952, B-deild, bls. 208–215.
- 4(35) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 77/1959, B-deild, bls. 133–141.
- 4(36) Fjallskilareglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu, nr. 310/1973, B-deild, bls. 568–574.
- 4(37) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavík, nr. 207/1974, B-deild, bls. 444–451.
- 4(38) Fjallskilasamþykkt fyrir Eyjafjarðarsýslu, Akureyri, Dalvík, Ólafsfjörð og Siglufjörð, nr. 402/1988, B-deild, bls. 917–923.
- 4(39) Fjallskilasamþykkt fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, nr. 169/1996, B-deild, bls. 342–349.
- 4(40) Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafjarðar, nr. 235/1996, B-deild, bls. 490–497.
- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja (skjalaflokkur B.6.):*
- 4(115) Auglýsing um staðfestingu á samkomulagi milli Eyjafjarðarsveitar og Akrahrepps um mörk sveitarfélaganna inn til landsins, dags. 21.9.1999.
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11.):*
- 4(2) „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.
- 4(3) Bréf Tryggva Gunnarssonar lögfr. til sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu. Fyrirspurn um færslu á afréttaskrá, dags. 1.11.1985.

- 4(4) Beiðni félagsmálaráðuneytisins til allra sveitarstjórna um upplýsingar varðandi afrétti, dags. 20.2.1989.
- 4(5) Svar Öngulstaðahrepps, dags. 21.6.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(6) Svar Saurbæjarhrepps, dags. 8.1.1990, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(7) Svar Hálshrepps, dags. 25.2.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(98) Yfirlýsing um að Úlfá sé ómótmælanleg eign Sesilíu Jónsdóttur, dags. 25.8.1894.
- 4(99) Samantekt um öræfaleitir og greiðslur vegna þeirra á árunum 1914–1953.
- 4(100) Yfirlýsing erfingja Aðalsteins Tryggvasonar, frá Jórunnarstöðum, að við skipti á dánarbúi hans hafi afréttarlandið Torfur ekki verið tilgreint í yfirlýsingu dags. 3.12.1970. Óska erfingjarnir eftir að heimilað verði að þinglýsa eignarheimild þeirra á Torfur, dags. 7.7.1995, ásamt beiðni lögmanns þeirra til Jarðanefndar Eyjafjarðar um að yfirlýsingin verði þinglýst, dags. 7.7.1995. Jarðanefnd Eyjafjarðar og sveitarstjórn Eyjafjarðar veittu samþykki fyrir þinglýsingu yfirlýsingarinnar, dags. 21.7.1995.
- 4(101) Afsal. Eigendur Hóla selja Aðalsteini Tryggvasyni svonefndar „Torfur“, sem er afréttarsvæði, dags. 26.6.1944, ásamt uppdráttum.
- 4(102) Afsal. Þorlákur Hjálmarsson afsalar Syðri-Villingadal til Ingibjargar Jónsdóttur, dags. 18.7.1995.
- 4(103) Kaupsamningur. Einar Benediktsson selur Tryggva Jóhannessyni Hvassafell, dags. 28.2.1995.
- 4(104) Virðing á Hólum, ásamt Hólakoti og nýbýlinu Nýjabæ, dags. 25.5.1903.
- 4(105) Byggingabréf fyrir 9/20 hluta úr jörðinni Hólar, dags. 29.5.1920.
- 4(106) Bréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu til Gunnars F. Guðmundssonar varðandi afréttarskrá fyrir sýsluna, dags. 1.8.1979, ásamt skráum yfir afrétti í Saurbæjarhreppi og Öngulsstaðahreppi.
- 4(107) Álitsskýrsla yfir Munkaþverárklausturjarðir í Öngulstaðahreppi, dags. 15.6.1878.
- 4(108) Byggingabréf fyrir Helgársel, dags. 2.5.1874.
- 4(109) Byggingabréf fyrir Helgársel, dags. 23.4.1904.
- 4(110) Æsustaðagerði, byggingabréf, dags. 27.4.1839, ásamt uppskrift frá a-b Þjóðskjalasafni Íslands.
- 4(111) Hólar, yfirlýsing um eigendaskipti, dags. 16.5.1903.
- 4(116) Skrá um afrétti og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu, eins og hún er prentuð aftan við sýslufundargjörðina 1894. Skjal úr Hæstaréttarmáli nr. 128/1967, Nýjabæjarafréttur.
- 4(117) Frumvarp til samþykktar um fjárleitir á öræfunum á milli Skjálfafljóts að austan og Jökulsár eystri í Skagafirði að vestan, dags. 25.3.1912.
- 4(118) Afsal. Svanberg Einarsson afsalar sínum hluta Jórunnarstaða til Sigurlínar Hólm og Högna Júlíusar Svanbergssonar dags. 3.2.1995.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Ánastaða:

- 6 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ánastaði, dags. 10.6.2008.
- 6(2) Fasteignamatvottorð fyrir Ánastaði, dags. 9.6.2008.
- 6(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Fellshlíðar:

- 7 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Fellshlíð, dags. 10.6.2008.
- 7(2) Fasteignamatvottorð fyrir Fellshlíð, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Finnastaða:

- 8 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 8(1) Fasteignamatsvottorð fyrir Finnastaði, dags. 9.6.2008.
- 8(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Finnastaði, dags. 2.7.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Guðrúnarstaða:

- 9 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Guðrúnarstaði, dags. 10.6.2008.
- 9(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Guðrúnarstaði, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Halldórsstaða:

- 10 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Halldórsstaði, dags. 10.6.2008.
- 10(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Halldórsstaði, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Helgastaða, Kálfagerðis og Hríshóls:

- 11 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kálfagerði, dags. 10.6.2008.
- 11(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Helgastaði, dags. 10.6.2008.
- 11(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Hríshól, dags. 10.6.2008.
- 11(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Kálfagerði, dags. 9.6.2008.
- 11(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Helgastaði, dags. 9.6.2008.
- 11(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Hríshól, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Helgársels og Almennings:

- 12 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Jódísarstaði, dags. 9.6.2008.
- 12(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Höskuldsstaði, dags. 9.6.2008.
- 12(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Garð, dags. 9.6.2008.
- 12(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Jódísarstaði, dags. 9.6.2008.
- 12(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Höskuldsstaði, dags. 9.6.2008.
- 12(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Garð, dags. 9.6.2008.
- 12(7) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hólatorfunnar:

- 13 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
- 13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hóla, dags. 10.6.2008.
- 13(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hóla, dags. 1.7.2008.
- 13(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Hólakot, dags. 2.7.2008.
- 13(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Hólakot, dags. 1.7.2008.
- 13(5) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.
- 13(6) Dómssátt um merki Hóla og Tjarna, dags. 1.7.1822.
- 13(7) Breytt kröfugerð Hóla, ódags. en mótt. 5.5.2009.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Jórunnarstaða vegna Jórunnarstaðatungna:

- 14 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
- 14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Jórunnarstaði, dags. 10.6.2008.
- 14(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Jórunnarstaði syðri, dags. 10.6.2008.
- 14(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Jórunnarstaði, dags. 9.6.2008.
- 14(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Jórunnarstaði syðri, dags. 9.6.2008.
- 14(5) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.
- 14(6) Breytt kröfugerð vegna Jórunnarstaðatungna, ódags. en mótt. 5.5.2009.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Reykja í Fnjóskadal:

-
- 15 Kröfulýsing, dags. 28.6.2008.
15(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Reyki, dags. 9.6.2008.
15(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Reyki, dags. 9.6.2008.
15(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Reyki 2, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Rifkelsstaða I og II:

- 16 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
16(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Rifkelsstaði I, dags. 9.6.2008.
16(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Rifkelsstaði II, dags. 10.6.2008.
16(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Rifkelsstaði I, dags. 9.6.2008.
16(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Rifkelsstaði II, dags. 9.6.2008.
16(5) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Sigtúna:

- 17 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
17(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sigtún, dags. 10.6.2008.
17(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sigtún, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Stekkjarflata:

- 18 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Stekkjarflatir, dags. 10.6.2008.
18(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Stekkjarflatir, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Tjarna:

- 19 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
19(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Tjarnir, dags. 10.6.2008.
19(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Tjarnir, dags. 9.6.2008.
19(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Vatnsenda og Jökuls:

- 20 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
20(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Jökul, dags. 10.6.2008.
20(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Vatnsenda, dags. 10.6.2008.
20(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Jökul, dags. 9.6.2008.
20(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Vatnsenda, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Uppsala, Klaufar, Kommu, Vökulands, Syðra- og Ytra-Laugalands og Hóls:

- 21 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
21(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hól, dags. 9.6.2008.
21(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Klauf, dags. 9.6.2008.
21(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Kommu, dags. 9.6.2008.
21(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Syðra-Laugaland, dags. 10.6.2008.
21(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Uppsali, dags. 10.6.2008.
21(6) Þinglýsingarvottorð fyrir Vökuland II, dags. 10.6.2008.
21(7) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytra-Laugaland, dags. 10.6.2008.
21(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Hól, dags. 9.6.2008.
21(9) Fasteignamatsvottorð fyrir Klauf, dags. 9.6.2008.
21(10) Fasteignamatsvottorð fyrir Kommu, dags. 9.6.2008.
21(11) Fasteignamatsvottorð fyrir Syðra-Laugaland, dags. 9.6.2008.
21(12) Fasteignamatsvottorð fyrir Uppsali, dags. 9.6.2008.
21(13) Fasteignamatsvottorð fyrir Vökuland, dags. 9.6.2008.
21(14) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytra-Laugaland, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Öngulstaðatorfunnar:

-
- 22 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
22(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Bjarg, dags. 9.6.2008.
22(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Öngulstaði I, dags. 10.6.2008.
22(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Öngulstaði II, dags. 10.6.2008.
22(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Öngulstaði III, dags. 10.6.2008.
22(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Bjarg, dags. 9.6.2008.
22(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Öngulstaði I, dags. 9.6.2008.
22(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Öngulstaði II, dags. 9.6.2008.
22(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Öngulstaði III, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Öxnafellis og Víðiness:

- 23 Kröfulýsing, dags. 10.6.2008.
23(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Öxnafell, dags. 10.6.2008.
23(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Öxnafell, dags. 9.6.2008.

Lagt fram af Gunnari Sólness hrl. vegna Bjarkar:

- 24 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
24(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Björk, dags. 26.6.2008.
24(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Björk, dags. 27.6.2008.
24(3) Örnefnaskrá fyrir Björk og Finnastaði, ódags.
24(4) Hornpunktaskrá fyrir Björk, ódags. en mótt. 24.7.2008.
24(5) Hornpunktaskrá fyrir Finnastaði, ódags. en mótt. 24.7.2008.

Lagt fram af Gunnari Sólness hrl. vegna Möðruvalla:

- 25 Kröfulýsing, dags. 23.6.2008.
25(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Möðruvelli, dags. 2.6.2008.
25(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Möðruvelli, dags. 29.4.2008.
25(3) Kaupsamningur fyrir Möðruvöllum, dags. 21.5.2002.
25(4) Örnefnaskrá fyrir Möðruvelli, ódags.
25(5) Hornpunktaskrá á afréttum Möðruvalla, ódags. en mótt. 24.7.2008.
25(6) Greinargerð, dags. 10.10.2008.
25(7) Afsal. Anna Pálsdóttir afsalar 9 19/30 úr heimajörðinni Möðruvöllum, dags. 9.2.1864.
25(8) Gjafagerningur. Anna Pálsdóttir gefur 5 hdr Möðruvalla, dags. 16.5.1877.
25(9) Jarðamat Möðruvalla frá 1849.
25(10) Ljósrit úr sýslu- og sóknalýsingum 1839–1854, bls. 193.
25(11) Kaupsamningur, dags. 4.10.1915. Anna Magnúsdóttir selur Möðruvelli ásamt kirkjunni, og afsal dags. 17.12.1915.
25(12) Ábúendatal Möðruvalla.
25(13) Leiðrétt punktaskrá Möðruvallaafreftar dags. 22.4.2009.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Finnastaða:

- 27 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
27(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Finnastaði, dags. 3.7.2008.
27(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Finnastaði, ódags. en mótt. 4.7.2008.
27(3) Hornpunktaskrár fyrir Finnastaði, Kerhól, Munkaþverá og Stóra-Hamar I–II, ódags.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Gnúpufells:

- 28 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
28(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Gnúpufell, dags. 3.7.2008.
28(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Gnúpufell, ódags. en mótt. 4.7.2008.
28(3) Uppdráttur af merkjum Núpufellsdals, ódags. en mótt. 4.7.2008.
28(4) Hornpunktaskrá fyrir jarðir í Eyjafjarðarsveit, ódags. en mótt. 4.7.2008.
28(5) Örstutt afstöðulýsing á Sölvadal og nágrenni ásamt smávegis sögufróðleiks.

-
- Skráð af Ingibjörgu Bjarnadóttur Gnúpufelli, dags. 1.9.2008.
- 28(6) Greinargerð, dags. 13.10.2008.
- 28(7) Ábúendaröð Gnúpufells, frá því um 900 til dagsins í dag, ódags. en mótt. 23.10.2008.
- 28(8) Tölvubréf Bjarna Kristjánssonar fyrrv. sveitarstjóra í Eyjafjarðarsveit um fjallskil og fleira, dags. 23.11.2008.
- 28(9) Gróðurverndarnefnd Eyjafjarðar. Mat á ástandi gróðurs á Núpufellsdal, dags. 11.6.2001
- 28(10) Vottorð vegna þjóðlendukröfu árið 2008. Æsustaðir/Gnúpufell Eyjafjarðarsveit, dags. 21.4.2008.
- 28(11) Úr bréfi dags. 6.4.1876. Núpufellsbóndi skrifar um nýtingu Núpufellsdals.
- 28(12) Hluti Núpufell og hluti Þormódsstaðasel selt og afsalað, dags. 17.5.1905.
- 28(13) Ábúendaröð Gnúpufells ásamt upplýsingum um jörðina, ódags. en mótt. 26.11.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kerhóls:

- 29 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 29(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kerhól, dags. 3.7.2008.
- 29(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Kerhól, ódags. en mótt. 4.7.2008.
Hornpunktaskrá, sjá skjal nr. 27(3).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Munkaþverár:

- 30 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 30(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Munkaþverá, dags. 3.7.2008.
- 30(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Munkaþverá, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 30(3) Uppdráttur af merkjum Stóra-Hamars, ódags. en mótt. 4.7.2008.
Hornpunktaskrá, sjá skjal nr. 28(4).
Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 28(6)

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Nýja-Bæjar:

- 31 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 31(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Nýja-Bæ, dags. 3.7.2008.
- 31(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Nýja-Bæ, ódags. en mótt. 4.7.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Stóra-Hamars I og II:

- 32 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 32(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóra-Hamar 1, dags. 3.7.2008.
- 32(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóra-Hamar 2, dags. 3.7.2008.
- 32(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóra-Hamar 1, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 32(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóra-Hamar 2, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 32(5) Uppdráttur af merkjum Stóra-Hamars, ódags. en mótt. 4.7.2008.
Hornpunktaskrá, sjá skjal nr. 28(4).
Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 28(6)

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Þormódsstaða, Þormódsstaða II og Þormódsstaðasels:

- 33 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 33(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þormódsstaði, dags. 3.7.2008.
- 33(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Þormódsstaði II, dags. 3.7.2008.
- 33(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Þormódsstaði, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 33(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Þormódsstaði II, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 33(5) Uppdráttur af merkjum Þormódsstaðasels, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 33(6) Loftmynd sem sýnir afstöðu túna á Þormódsstöðum, dags. 30.9.2008.
Hornpunktaskrá, sjá skjal nr. 28(4).
Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 28(6)

Hluti Núpufell og hluti Þormódsstaðasel selt og afsalað, dags. 17.5.1905. Sjá skjal nr. 28(12).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Æsustaða:

- 34 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 34(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Æsustaði, dags. 3.7.2008.
- 34(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Æsustaði, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 34(3) Uppdráttur af merkjum Æsustaðatungna, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 34(4) Afnot af Æsustaðatungum og Gnúpufellsdal, dags.21.4.2008.
Hornpunktaskrá, sjá skjal nr. 28(4).
Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 28(6)
Vottorð vegna þjóðlendukröfu árið 2008. Æsustaðir/Gnúpufell Eyjafjarðarsveit, dags. 21.4.2008. sjá skjal nr. 28(10).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Bleiksmýrardals vestan Fnjóskár:

- 36 Kröfulýsing, dags. 2.7.2008.
- 36(1) Landamerkjabréf fyrir afréttarland Akureyrarkirkju á Bleiksmýrardal, dags. 1. apríl 1885.
- 36(2) Landamerkjabréf fyrir Reyki í Hálshreppi, dags. 16. janúar 1885.
- 36(3) Afsalsbréf landbúnaðarráðherra, fyrir afréttarlandinu Bleiksmýrardal og fleiri eignum, til Hálshrepps, dags. 22.5.1978.
- 36(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Bleiksmýrardal vestri, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 36(5) Hornpunktaskrá fyrir Bleiksmýrardal vestri.
- 36(6) Skrá yfir örnefni á Vestur-Bleiksmýrardal.
- 36(7) Greinargerð, dags. 10.10.2008.
- 36(8) Varakrafa, dags. 5.6.2009.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 37 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 20.5.2009.

Lagt fram af málsaðilum:

- 38 a-c Yfirlitskort, mælikvarði 1:50.000 í A1. Mál nr. 1/2008. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 5.6.2009.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 39 39(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 25.8.2008.
- 39(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 31.8.2008.
- 39(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 16.9.2008.
- 39(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 13.10.2008.
- 39(5) Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 10.11.2008.
- 39(6) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 25.11.2008.
- 39(7) Fundargerð endurupptöku, dags. 5.6.2009.
- 41 Kort og útprentanir af loftmyndum sem sýna upptök og vatnaskil Klaufár, ásamt minnisblaði frá Esther H. Jensen sérfr. hjá Vatnamælingum, dags. 28.1.2008.
- 41(1) Nánari skilgreining á nokkrum atriðum varðandi vatnaskil og upptök nokkurra vatnsfalla í Skagafirði og Eyjafirði, dags. 29.5.2009.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl., Friðbirni Garðarssyni hdl. og Þórhalli H. Þorvaldsson hdl.

- 40 Sátt um merki Munkaþverár, Stóra-Hamars I og II, Rifkelsstaða I og II og Ánastaða, dags. 25.11.2008.
- 40(1) Umboð eigenda Ánastaða til Friðbjörns Garðarssonar hdl. um að staðfesta sáttina við íslenska ríkið, dags. 25.11.2008, um mörk jarðarinnar við þjóðlendu, dags. 16.1.2009.
- 40(2) Yfirlýsing þinglýsts eiganda Munkaþverár um samþykki um sátt við íslenska

- ríkið, dags. 25.11.2008, um mörk jarðarinnar við Þjóðlendu, dags. 20.1.2009, ásamt undirrituðum uppdrætti.
- 40(3) Yfirlýsing þinglýstra eigenda Stóra-Hamars I og II um sátt við íslenska ríkið, dags. 25.11.2008, um mörk jarðarinnar við Þjóðlendu, dags. 21.1.2009, ásamt undirrituðum uppdrætti og bréfi Ólafs Björnssonar hrl., dags. 26.1.2009.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1964. Austur-Húnavatnssýsla, bls. 6–7.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 102–103.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1990. Fjalllendi Eyjafjarðar að vestanverði, frá Almenningsnöf að Öxnadalshéiði, bls. 198–203.
- Ónr. Árbók Þingeyinga 1965. VIII árg., bls. 66–69.
- Ónr. Byggðir Eyjafjarðar II. b., bls. 194, 238, 250, 292, 300–301, 305, 321, 326, 330, 334 og 336–341.
- Ónr. Byggðir og bú Suður Þingeyinga 1985, bls. 97.
- Ónr. Eyfirðingar I. Lýsing Eyjafjarðar fyrri hluti, bls. 14–17.
- Ónr. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839–1854, bls. 27, 192–193.
- Ónr. Göngur og réttir IV. b., bls. 128–131, 146–149, 152–153, 174–181, 188–191 og 252–257.
- Ónr. Húnaþing I. b., bls. 2–3.
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X. b., bls. 151–164, 198, 211–212, 217–222, 227–229, 231–233, 235–238, 242–244, 252–255, 258–262, 265–267, 269–270, 273–278, 280, 288 og 299
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. b., bls. 83–84.
- Ónr. Útdráttur úr uppskrift Þjóðskjalasafns Íslands á Jarðamati A-Húnavatnssýslu 1849–50 og Eyjafjarðarsýslu 1849.
- Ónr. Íslensk fornrit I. b. Íslendingabók, Landnámabók síðari hluti, bls. 250–253, 256–259, 264–267 og 268–273.
- Ónr. Ritsafn Þingeyinga II. b. Lýsing Þingeyjarsýslu I., bls. 13, 57, 122–123 og 148–149.
- Ónr. Skagfirðingabók. Rit sögufélags Skagfirðinga XI. árg., bls. 10–11.
- Ónr. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags. Þingeyjarsýslur 1839–1844, án bls.nr.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Dómur Landsyfírréttar, dags. 25.6.1855, í máli nr. 1/1855, Bleiksmýrardalur. Hefti VII, bls. 223–229.
- Ónr. Dómur Hæstaréttar 29. apríl 1969, bls. 510–555, í máli nr. 128/1967. Nýjabæjarfréttur.
- Ónr. Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu, bls. 41.
- Ónr. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar, dags. 3.6.2004.
- Ónr. Auglýsing um staðfestingu á samkomulagi milli Eyjafjarðarsveitar og Akrahrepps um mörk sveitarfélaganna inn til landsins. Stjórnartíðindi, nr. 629, bls. 1829, dags. 21.9.1999.
- Ónr. Skýrslur í máli nr. 1/2008 hjá óbyggðanefnd, (14 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
- Ónr. Ljósrit af kortum sem lögð voru fram í máli nr. 128/1967 Nýjabæjarfréttur. A) Kröfulínur upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps. B) Kröfulínur Ábæjar og Nýjabæjar.
- Ónr. Skjalaskrá hæstaréttarmáls nr. 128/1967. Nýjabæjarfréttur.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni vegna landssvæða í málinu:

- Ónr. Útrentun af loftmynd sem sýnir Mjaðmárdalsbotn. Ekki í kvarða og ódags. en mótt. 21.11.2008.
- Ónr. Ljósrit út Íslensku Fornbréfasafni vegna Núpufellsdals.
- Ónr. Þættir úr sögu Gnúpufellskógar í Eyjafirði. Skógræktarritið 1994, bls. 62–64.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmenn:

Skýringar um þau gögn er þegar hafa verið könnuð hjá Þjóðskjalasafni Íslands, ódags. en lagt fram við 1. fyrirtöku.

Samantekt úr Dómabókagrunni Þjóðskjalasafns Íslands. Skrá yfir gögn um jarðir á kröfulistu fjármálaráðuneytis, úr dómabókum sem spanna árin 1694–1950. Öxnadals-, Öngulstaða-, Saurbæjar-, Glæsibæjar- og Hrafnagilshreppar í Eyjafjarðasýslu.

Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. um gagnaöflun óbyggðanefndar, dags. 5.6.2007.

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007 ásamt fyrirspurn Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðarskjöl gætu verið varðveitt í erlendum skjalasöfnum, dags. 22.8.2007.

Efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. „Heimildaskráning jarða“, fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Eyjafjarðarsýslu.

